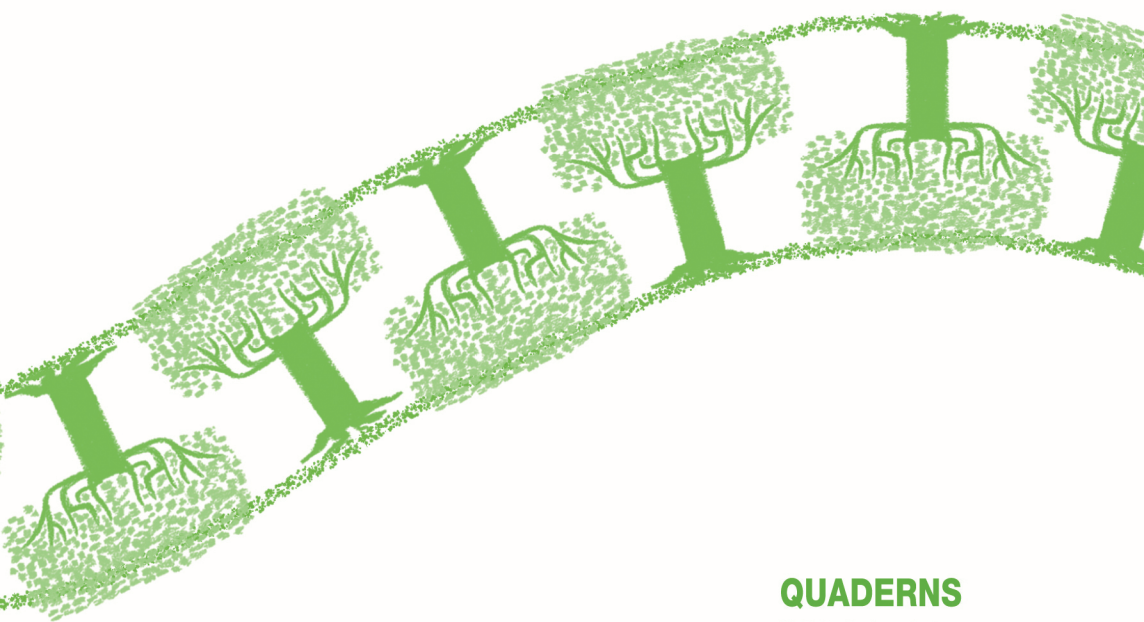

Josep Martí i Cristòfol

HUMANISME CRISTIÀ

FILOSOFIA I POÈTICA

QUADERNS
25 ANYS **iREL**
INSTITUT DE RECERCA I ESTUDIS
RELIGIOSOS DE LLEIDA - IREL

2018 **37-38**

JOSEP MARTÍ I CRISTÒFOL

HUMANISME CRISTIÀ
FILOSOFIA I POÈTICA

QUADERNS
25 ANYS **iREL**
INSTITUT DE RECERCA I ESTUDIS
RELIGIOSOS DE LLEIDA - IREL
2018 **37-38**

Col·labora:

Ajuntament de Lleida

© del text: els autors respectius, 2018

Edita: Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida - IREL

C/ Canonge Brugulat, 22 - 25003 Lleida - Tel./fax 973 28 15 38

i

Pagès Editors

www.pageseditors.cat

Primera edició: març de 2018

ISBN: 978-84-9975-961-6

DL L 232-2018

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

www.bobala.cat

Introducció al quadern

El Dr. Josep Martí i Cristòfol, testimoni de l'humanisme cristià

En el marc de la celebració del 25è aniversari de la creació de l'Institut de Recerca i Estudis Religiosos de Lleida-IREL, oferim la publicació *Humanisme cristià. Filosofia i poètica*, dins la col·lecció Quaderns IREL, com l'homenatge de l'Institut a un dels seus fundadors més emblemàtics: el filòsof i prevere Dr. Josep Martí i Cristòfol.

El Dr. Manuel Lladonosa, fundador de l'IREL, en la seva lliçó inaugural del curs 2017-2018, i també en la cloenda de la celebració del 25è aniversari de l'IREL, que va titular *L'IREL i la societat*, ja va fer una llarga referència sobre la qualitat del pensament del Dr. Martí i Cristòfol, remarcant la importància de la filosofia com una mediació necessària i, fins i tot, imprescindible per al debat fe i cultura.

5

Efectivament, tots els que hem conegut la vida intel·lectual i pastoral de Mn. Josep Martí som testimonis que ha estat un home silenciós, intel·lectualment honest, treballador serè i ferm, amb una gran passió per Déu i per la humanitat, que ha passat per la vida sense fer soroll, però que ha deixat un gran impacte. A més a més, hem d'afegir que l'oli que ha amarat totes aquestes qualitats personals del Dr. Martí ha estat la humilitat en el sentit genuí del terme, és a dir, humilitat entesa com a sinònim d'una persona realista, que toca de peus a terra (*humus* en llatí és l'arrel de la paraula humilitat) i que sobre aquest realisme va edificant un pensament sòlid, amable i obert al futur. El resultat de tota la seva vida ha estat el d'un gran servei a la comunitat cristiana

i també a tota la societat, sense cap discriminació ni barrera que ens allunyi els uns dels altres.

El moment cimal i de més plenitud de la seva recerca acadèmica fou la seva tesi doctoral, defensada a la Facultat de Filosofia de la Universitat Gregoriana de Roma, l'any 1988, sobre el pensament i l'obra de l'eminent pensador Xavier Zubiri. Aquesta tesi, que portava per títol *La realidad personal humana. Aproximación a la Antropología Filosófica de Xavier Zubiri*, és un referent bàsic i necessari en la comprensió d'un dels més importants pensadors del món contemporani. El Dr. Martí ha donat a conèixer el pensament i l'aportació de Zubiri en el diàleg interdisciplinari de la fe, la filosofia i la teologia. Ho ha fet en diversos cursos i, assenyaladament, en un dels seminaris *Atri dels Gentils*, organitzats conjuntament per la Universitat de Lleida-UdL, l'Institut d'Estudis Ilerdencs-IEI, la Fundació Joan Maragall de Barcelona-FJM i l'Institut de Recerca i Estudis Religiosos de Lleida-IREL.

6

Per aquestes raons, Mn. Martí i Cristòfol és un símbol emblemàtic de l'objectiu inicial de l'IREL que, com ja indicaven el decret i els estatuts fundacionals signats pel bisbe Ramon Malla i Call, consistia en anar bastint ponts entre la fe i la cultura, la fe i la justícia i, en definitiva, la fe i la persona. Els vint-i-cinc anys de la seva existència, dins la societat de les Terres de Ponent, han acreditat la intuïció i la lucidesa d'aquella iniciativa antropològica, teològica, espiritual i pastoral.

Personalment, puc afegir que el Dr. Martí ja practicava aquesta capacitat de bastir ponts entre la fe i la cultura, abans de la celebració del Concili Ecumènic II del Vaticà (1962-1965), en les classes que impartia en el Seminari Diocesà de Lleida. Vaig tenir la sort d'ésser alumne del Dr. Josep Martí i Cristòfol a les lliçons sobre la història de la filosofia, des de l'any 1962 fins al 1964. A banda de dir que en aquells anys esperava amb delit les seves classes per la seva claredat, profunditat i pedagogia, ara puc afegir que aquella introducció al pensament filosòfic m'ha acompanyat des de llavors fins avui en totes les nombroses lectures filosòfiques que he fet per tal d'elaborar una teologia pràctica arrelada en la Paraula de Déu i en la vida diària de la humanitat. Val a dir que aquesta qualitat

de la seva docència en el Seminari Diocesà de Lleida, ha continuat en la seva tasca docent a l'Institut de Recerca i Estudis Religiosos de Lleida-IREL, des de la seva fundació fins avui.

El Dr. Martí i Cristòfol ha publicat nombrosos articles en diverses publicacions eclesials, cíviques i socials. Entre d'altres, cal destacar les dues publicacions que ha fet dins la Col·lecció Quaderns IREL. La primera es titula *Lectura metafísica-teològica de la poesia d'en Màrius Torres*, Quaderns IREL 11-12 (2005), 99 p. El segon porta per títol *Incredulitat i experiència de Déu*, Quaderns IREL 33 (2014), 97 p.

Aquest nou Quadern IREL, que oferim avui, és la darrera obra escrita que, justament, va acabar poc abans del seu traspàs el passat mes d'agost de 2017. En una segona part de la publicació, hi hem afegit alguns poemes que ell havia escrit. Per això, titulem aquest Quadern IREL *Humanisme cristià. Filosofia i poètica*.

Dr. Ramon Prat i Pons
professor de l'IREL

Pròleg

Estimat lector: t'ofereixo amb tot l'afecte aquest fascicle dedicat a delinear el pensament o visió de l'ésser humà, home i dona, que alena les pàgines de la constitució conciliar *Gaudium et Spes*.

El gran Sant Agustí al seu llibre *Soliloquis* es fa aquesta pregunta: “Agustí, què vols saber?” I es respon decididament: “Déu i l'ànima.” Aquest ha estat també, salvades les distàncies entre el gran bisbe d'Hipona i un servidor, el constant interès intel·lectual i vital que ha acompanyat les meves modestes reflexions sobre el misteri de Déu i sobre el misteri de l'home.

En els meus anteriors fascicles publicats a l'IREL: *Lectura metafísica i teològica de la poesia d'en Màrius Torres i Incredulitat i experiència de Déu*, en la recerca d'un coneixement i d'una vivència cada vegada més aproximada de Déu, he intentat sotjar la seva presència i realitat des de l'autoconsciència de l'estructura i dimensions espirituals de la persona i des de la convergència i integritat de totes les seves facultats.

9

Sant Agustí, el primer home occidental, en les dimensions i el dinamisme de la persona, ha besllumat les empremtes de les processions personals en el si de la Trinitat divina impreses en ella. I en la persona divina-humana del Fill de Déu encarnat, ha trobat el paradigma de tot el que l'ésser humà, creat i redimit, està cridat i destinat a ser per do i gràcia del Déu u i tri de la revelació cristiana.

Aquesta també ha estat la meva metodologia. Amb l'ajuda de l'antropologia fenomenològica actual i seguint el fil conductor dels textos de la *Gaudium et Spes*, he anant posant en relleu les categories ontològiques i dinàmiques essencials que estructuraren la realitat personal humana, talment que aquesta, en la integritat constitutiva i dinàmica de les seves facultats espirituals, ve a ser

el lloc privilegiat per excel·lència per poder conèixer i parlar de Déu i de la nostra relació interpersonal amb ell.

Aquestes categories o maneres d'estar i d'afrontar la realitat pròpies de la persona són imprescindibles com a principi i possibilitat de tot veritable itinerari vers la comprensió de l'ésser humà en la seva doble vessant de realitat personal natural i de la seva gratuïta i sobrenatural elevació a la dignitat de fill adoptiu de Déu a imatge i semblança del propi Fill de Déu, nostre Senyor Jesucrist. Sempre, amb el benentès que la paraula revelada que ens arriba a través de la revelació de nostre Senyor Jesucrist novament ens referma en la convicció que la persona divina-humana del Fill de Déu encarnat constitueix el lloc teològic fonamental per excel·lència per a conèixer les profunditats del misteri de Déu i del misteri total de l'home.

Les categories o noves maneres de ser i d'obrar que ens ha aportat la revelació cristiana no constitueixen un postís artificial endossat a la nostra naturalesa i a les nostres facultats sinó que, com expressa perfectament el conegut axioma de la teologia cristiana, "La gràcia no anul·la ni destrueix la naturalesa humana, sinó que l'eleva i perfecciona" capacitant-la per a una nova manera de ser i de viure que tindrà el seu definitiu esclat i sublimació en la glorificació de la nostra persona en el regne de Déu. Creatunitat, singularitat de la persona, llibertat, moralitat, socialitat natural i eclesial, historicitat i dinamisme cultural, ètic, cívic, religiós, drets humans, accés de tota persona a un treball remunerador, a la cultura, a l'activitat i participació en el govern de la societat humana, a la informació objectiva i, a la vegada, resposta de fe i de conversió al missatge de Crist, revelador del misteri de Déu i del misteri terrenal i transcendent de l'ésser humà, estan destinats a preparar ja aquí a la terra, en estreta i sincera col·laboració amb tots els homes de bona voluntat, la substància del cel nou i de la terra nova que Déu ens ha promès abastar en l'escatologia del món i de la nostra persona.

Heus ací la visió de l'home que ens ofereixen conjuntament la raó i la revelació cristiana.

Josep Martí i Cristòfol

I

La persona humana a la *Gaudium et Spes*

Fa uns anys, un titular del diari *Le Monde* copiant, crec, un eslògan del maig francès, deia: “Déu ha mort, Marx ha mort i jo em començo a trobar força malament.” La frase, si més no enginyosa, retratava amb bastant de fidelitat l’estat anímic de molts europeus dels anys seixanta endavant.

Realment, el déu miracler, “tapaforats”, producte de les projeccions humanes, infantils, supersticioses, precientífiques, que havien denunciat des del segle XIX els anomenats mestres de la sospita (Feuerbach, Comte, Marx, Nietzsche, Freud, etc.), feia temps que havia entrat en agonia i havia mort, finalment, en la ment i en la cultura de molts europeus i d’altres.

13

En concret, el déu “opi del poble” de Marx, el déu negador de la vida de Nietzsche, el déu competidor i limitador de l’home de Sartre, el déu que tolerava amb gran escàndol d’Albert Camus el sofriment dels innocents i dels justos, havia estat foragitat i substituït per l’home i les seves utopies i conquestes alliberadores, culturals i científiques.

Darrerament, però, aquest substitut de déu que Nietzsche havia preconitzat com a “superhome” i que amb els seus deliris de poder en alguna mesura havia inspirat el nazisme alemany, havia mort esclafat en la desfeta del tercer Reich sota les runes del Reichstag berlinès.

Pels mateixos dies, l’home, col·lectiu i solidari, que Marx havia somniat i preconitzat desalienat d’esperances i consols transcendents i amo del seu destí purament intramundà, agonitzava en els innombrables gulags de les estepes russes i en les presons de molts països europeus i asiàtics.

Finalment, l’home prometeic de la modernitat que havia proclamat cofoi la mort de Déu i el regnat secular de l’home, es

disposava a fer-se el propi harakiri en mans dels estructuralistes i del pensament feble dels postmoderns, buidat d'essència i de personalitat específicament humanes: “Déu ha mort, l'home també ha mort”, sentenciava, no fa massa anys, l'estructuralista francès Foucault.

Davant d'aquest panorama de defuncions i funerals, no és estrany que molts contemporanis nostres i, potser fins i tot nosaltres mateixos, com deia l'eslògan, faci temps que ens sentim força malament.

I

El misteri de l'home s'esclareix en Crist, prototip de l'home nou, redimit i elevat a la condició de fill adoptiu de Déu pel do de l'Esperit Sant

Al llarg de la història i, en especial, en l'actualitat, constata la *Gaudium et Spes*, l'home “ha manifestat i manifesta moltes opinions sobre si mateix, variades i fins contradictòries; sovint o s'exalta com si fos la regla absoluta, o bé es deprimeix fins a la desesperació; i així acaba en el dubte i l'angoixa. Per això l'Església, plenament conscient d'aquestes dificultats, instruïda per la revelació de Déu, pot donar-hi una resposta que descrigui la veritable condició humana, expliqui les seves febleses i alhora puguin ser rectament reconegudes la seva dignitat i la seva vocació” (GS 12).

15

Doncs bé, responent a aquesta situació, el magisteri de l'Església, expressat sobretot en els documents del Concili Vaticà II, ofereix Crist, l'home per antonomàsia, a l'home actual, malalt d'humanitat, amb les paraules de Ponç Pilat que han resultat profètiques: “Ecce homo”, heus aquí l'home, heus aquí el veritable home.

“En realitat, ensenya el Concili, el misteri de l'home només s'aclareix veritablement en el misteri del Verb encarnat. Adam, el primer home, prefigurava el qui havia de venir (Rm 5,14), és a dir, Crist el Senyor. Crist, el nou Adam, revelant el misteri del Pare i del seu amor, manifesta plenament l'home al mateix home i li descobreix la seva vocació altíssima. Res d'estrany, doncs, que el reconeixement de la veritable condició humana amb les seves febleses i la seva dignitat i vocació trobin en Crist la font i hi atenyin la culminació.

Ell és “la imatge del Déu invisible” (Col 1,15; 2Cor 4,4), ell és l'home perfecte que ha restituit als fills d'Adam la semblança divina, deformada des del primer pecat. Com que en ell, la natura

humana ha estat assumida, no pas absorbida, per això mateix ha estat elevada a una dignitat sublim. Per la seva encarnació, el Fill de Déu en certa manera s'ha unit amb cada home. Treballà amb mans humanes, pensà amb intel·ligència humana, obrà amb voluntat humana, estimà amb cor humà. Nascut de Maria Verge, es va fer veritablement un de nosaltres, semblant en tot a nosaltres, encara que sense pecar” (He 4,15) (GS 22).

II

El principi i fonament de l'humanisme cristià

El principi, doncs, i el fonament fundacional de l'existència, de la dignitat i de la vocació i destí de tot ésser humà i de tot humanisme que es defineixi com a cristià rau en el propòsit etern i amorós d'elecció, creació i destinació dels homes per Déu, el Pare, a ser fills d'adopció en i pel seu Fill, Jesucrist, i a configurar la seva persona i vida a semblança d'Ell per l'acció santificadora de l'Esperit Sant.

Diu Sant Pau: “Ens escollí en ell (en Crist) abans de crear el món, perquè fóssim sants, irrepreensibles als seus ulls. Per amor ens destinà a ser fills seus per Jesucrist, segons la seva benèvola decisió, que dóna glòria i lloança a la gràcia que ens ha concedit en el seu Estimat” (Fe 1,4-6).

17

I encara “Sabem que Déu ho disposa tot en bé dels qui l'estimen, dels qui ell ha decidit cridar; perquè ell, que els coneixia des de sempre, els ha destinat a ser imatge del seu Fill, que així ha estat el primer d'una multitud de germans. I als qui havia destinat, també els ha cridat; i als qui ha cridat, també els ha fet justos; i als qui ha fet justos, també els glorifica” (RAM 8,28-30).

Crist, per tant, encarnat, mort i ressuscitat ha estat constituït la clau, el centre i el fi de tota la història humana, el principi i el destí de la humanitat renovada i el prototip de l'home salvat per Ell.

En efecte, totes les línies de la predicació, dels escrits i de la vida dels primers cristians convergeixen en afirmar la centralitat de la persona, de l'ensenyament i del capteniment de Jesús de Natzaret, el Crist, el Fill de Déu encarnat, mort i ressuscitat per la nostra salvació. Crist és el gran referent per a tot creient cristià pel que fa a conèixer qui és Déu i com és Déu, i pel que fa a saber qui és l'home i què està cridat a ser. Diu sant Joan: “A Déu, ningú no l'ha vist mai: el seu Fill únic, que és Déu i està en el si

del Pare, és qui l'ha revelat" (Jn 1,18); "de la seva plenitud, tots nosaltres n'hem rebut gràcia rere gràcia" (Jn 1,16).

"L'Església, diu la *Gaudium et Spes*, creu que Crist, mort i ressuscitat (2Cor 5,15) per tothom, dona a l'home, mitjançant el seu Esperit, llum i força perquè pugui respondre a la seva vocació suprema; i que, sota el cel, no hi ha cap altre nom donat als homes que pugui salvar-los (Fets 4,12). Creu igualment que la clau, el centre i el fi de tota la història humana es troben en el seu Senyor i Mestre. L'Església afirma també que per sota de tots els canvis hi ha moltes realitats immutables: aquestes tenen el seu últim fonament en Crist, que és sempre el mateix: ahir, avui i pels segles (He 13,8). Així a la llum de Crist, imatge del Déu invisible, engendrat abans de tota la creació (Col 1,15), el Concili vol adreçar-se a tothom per esclarir el misteri de l'home i col·laborar en la recerca d'una solució als principals problemes del nostre temps" (GS 10).

Déu, doncs, en el seu Verb encarnat ha dit a l'home de tots els temps qui és l'home. Per això, el veritable prototip del que l'home està cridat a ser i pot arribar a ser, no és el primer Adam, mític i simbòlic, dels fabulosos inicis, ni l'home prometeic i sovint desesperat de la modernitat i de la postmodernitat, sinó el Crist real i històric, "l'Home per a Déu i per als altres homes", solidari amb el dolor i les esperances dels homes, vencedor del pecat i de la mort.

Les excel·lències de la dignitat i de la vocació de l'home, més que en l'home secular actual que, psicològicament i culturalment, s'ha desvinculat de Déu i l'ha perdut, resplendeixen en Crist, l'Home-Déu, i en l'acompliment de l'escatologia de l'home i del món, anticipada en Crist Ressuscitat i en la promesa de la terra nova i del cel nou.

III

L'ésser humà, criatura i icona de Déu

Del fet, doncs, que Déu ha creat l'home i la dona a la seva imatge i semblança i els ha elevat a la dignitat de fills en i pel seu Fill, tot el que diu amb relació a la integritat de la naturalesa i persona humana i a la seva vocació i destinació terrenal i sobrenatural, ho veiem realitzat en Crist, l'Home-Déu, i forma part del contingut essencial de l'ensenyament i de la praxi de l'Església pel que respecta a l'ésser humà.

Ara bé, la primera veritat que la raó i la fe de l'Església posen a llum en l'ésser humà és la dimensió ontològica i existencial de la seva "criaturitat" o relligament al fonament últim, possibilitant i impel·lent que fa que sigui i s'autorealitzi en el món com a persona, creada a imatge i semblança de Déu i cridada a configurar-se amb Crist i participar de la seva filiació divina.

19

Com acrediten les ciències que estudien el fet religiós, l'ésser humà des de les beceroles de la humanitat sempre ha fet palesa una certa percepció del fonament i poder últim que fonamenta i relliga la persona i que és present al curs del món de les coses i als esdeveniments de la vida humana. Després, les religions i la filosofia lligades al progrés de la cultura s'han esforçat a respondre a aquestes qüestions últimes per mitjà de conceptes més subtils i d'un llenguatge més elaborat, arribant fins i tot al reconeixement explícit d'un Ésser Suprem o, àdhuc, d'un Déu personal i Pare. Aquesta percepció i reconeixement han impregnat la vida de l'home i dels diversos col·lectius humans d'un íntim sentit religiós (NA 2).

En especial i d'una manera quasi espontània i immediata, l'home percep la presència d'aquest poder transcendent i diví quan, endinsant-se en el més pregon de la seva consciència, s'adona que d'ell en rep l'ésser i la vida i la imperiosa necessitat moral cate-

gòrica de fer el bé i d'evitar el mal en ordre al desenvolupament harmònic de la seva persona i el bé dels altres.

Com deia sant Pau als atenesos, representants qualificats de la racionalitat grega i humana: “Ell (Déu) no és lluny de ningú de nosaltres, ja que en ell vivim, ens movem i som” (Ac 17,25-28). I “Tampoc no és lluny d'altres que enmig d'ombres i imatges cerquen el Déu desconegut, perquè a tots dóna vida, alè i tota cosa” (Ac 17,25-28) i com a salvador vol que tots els homes se salvin (1Tm 2,4).

Talment que, com ensenya la *Lumen Gentium*: “...Els qui desconeixen sense culpa l'Evangeli de Crist i la seva Església, però busquen Déu amb sinceritat de cor i s'esforcen sota l'influx de la gràcia a complir amb obres la seva voluntat, coneguda pel dictamen de la consciència, poden aconseguir la salvació eterna. La Providència no nega els auxilis necessaris per a la salvació als qui sense culpa pròpia no han arribat encara a un clar coneixement de Déu i tanmateix s'esforcen, amb la divina gràcia, per viure rectament. I tot allò que es troba en ells de bo i de veritable, l'Església ho considera com una preparació a l'Evangeli i com un do d'aquell que il·lumina tot home perquè arribi a tenir la vida” (LG 16).

De fet, ja a nivell de raó natural, davant del fet enigmàtic de l'origen i del destí de la nostra persona en el món, se'ns presenten aquestes dues alternatives: o bé creiem que som el brot o resultat evolutiu de la matèria eterna, gràvida de les energies i de les potencialitats necessàries i suficients per a produir-nos per pur atzar o necessitat sense cap mena de propòsit intencional deliberat. O bé creiem, més plausiblement, que, en tant que persones intel·ligents i lliures, som el fruit deliberat d'un Pensament, d'un Amor i d'un Poder personal i etern, que ens ha conegut i estimat des de tota l'eternitat i que ens ha donat l'existència real en l'ara i en l'aquí concrets en què s'ha desenvolupat i es desenvolupa la nostra vida. Les filosofies i les ideologies materialistes, científicistes i immanentistes de la modernitat i de la postmodernitat han optat per la primera alternativa.

L'humanisme cristià, en canvi, des de la plausibilitat raonable de la segona proposta i en sintonia amb la fe bíblica, professada

i raonablement exposada pel magisteri de l'Església, posa com a principi i fonament de l'existència i de la dignitat de tota persona humana, l'elecció, la creació i la destinació de tot ésser humà a participar de la filiació divina del Fill propi de Déu per la unció i la gràcia de l'Esperit Sant.

La descoberta a nivell racional i de fe de la dimensió religiosa de la persona humana a Déu és fonamental i imprescindible per a tenir una idea cabdal i real de l'ésser humà i per a fundar, filosòficament i teològicament, un veritable humanisme cristià. Per aquesta raó, la desviació bàsica del pensament i de la cultura moderns i postmoderns rau precisament en ignorar, menystenir o, fins i tot, negar el cordó umbilical ontològic i existencial que uneix i remet l'ésser humà, sense pal·liatius ni subterfugis, a Déu Creador, com a principi, fonament i destí de la persona humana. D'aquí que tota veritable humanització de l'home hagi de començar per fer-lo adonar que, com diu sant Pau: “en Ell (Déu), vivim, ens movem i som” (Ac 17,28).

“La raó més alta de la dignitat humana, ensenya el Concili, consisteix en la vocació de l'home a la comunió amb Déu. Des del naixement, l'home és invitat al diàleg amb Déu: no existeix sinó perquè, creat per Déu per amor, és conservat sempre per amor, i no viu plenament segons la veritat si no reconeix lliurement aquest amor i es dona al seu Creador. Però molts dels nostres contemporanis no perceben de cap manera aquesta unió íntima i vital amb Déu o la refusen explícitament, de tal manera que l'ateisme ha de ser considerat entre les més greus realitats d'aquest temps i ha de ser sotmès a un examen molt atent” (GS 19).

IV

La negació de la “criaturitat” i del relligament de l’home amb Déu L’ateisme

Confirmada, doncs, la “relligació” o lligam ontològic i moral de l’ésser humà al seu fonament diví fet palès per la raó natural i per la paraula revelada, l’atac més frontal a aquesta realitat i veritat radicals de la criatura humana el constitueix l’ateisme en totes les seves formes. D’aquí que el Concili, si bé reconeix els avenços enormes de la civilització i cultura seculars, també en fa paleses les seves febleses i les seves desorientacions, la més radical de les quals la constitueix l’ateisme, i n’estudiï acuradament les motivacions i formes, a la vegada que en denunciï les fal·làcies i funestes conseqüències.

Des dels mateixos inicis de l’existència de l’ésser humà sobre la terra, aquest escolta en el seu interior la veu afalagadora del temptador que li suggereix ésser com déu i constituir-se en àrbitre absolut de la llei moral i del seu projecte de vida: “La serp li va replicar: —No, no moririeu pas! Déu sap que, si un dia en menjàveu, se us obririen els ulls i serieu com déus; coneixeríeu el bé i el mal” (Gn 3,5). És la temptació de tots els temps i, en especial, de la modernitat i de la postmodernitat: presentar Déu com el competidor, envejós i sospitos de la seva criatura, limitador de la seva llibertat i negador de la seva majoria d’edat. Per afirmar l’home, forjador de si mateix i de la seva trajectòria vital “més enllà del bé i del mal” (Nietzsche), l’ateisme nega la “relligació” ontològica i moral de l’home al Déu que li “dóna (l’ésser, la) vida, l’alè i tota cosa” (Ac 25-28), i el coneixement de la llei moral a través de la seva consciència i de la revelació divina.

El Concili deplora i reprova aquesta negació o tergiversació del nom i de l’essència divina, a la vegada que s’esforça per comprendre les seves motivacions investigant-ne les causes històriques, psicològiques i ideològiques, que han conduït l’home, modern i

postmodern, a pensar, primer, inadequadament i calumniosament Déu, i acabar, després, per repudiar-lo i negar-lo.

“L'Església, llegim a la *Gaudium et Spes*, fidel a Déu i fidel als homes, no pot deixar de reprovar amb dolor, però amb tota fermesa, com ja ho féu en el passat (Pius XI: *Divini Redemptoris* AAS 29 (1937), pp. 65-106; Pius XII: *Ad Apostolorum Principis*, AAS 50 (1958), pp. 601-614; Joan XXIII: *Mater et Magistra*, AAS 53 (1961), pp. 451-453; Pau VI: *Ecclesiam Suam*, AAS 56 (1964), pp. 651-653), aquelles doctrines i accions que són contràries a la raó i a l'experiència humana universal i degraden l'home de la seva grandesa innata. Amb tot, s'esforça a descobrir en la ment dels ateus les causes de la negació de Déu i, conscient de la gravetat de les qüestions que l'ateisme suscita i portada per la caritat envers tots els homes, considera que cal sotmetre aquestes qüestions a un examen seriós i més profund” (GS 21).

A. Motivacions i formes de l'ateisme

24

La *Gaudium et Spes*, en una enumeració quasi exhaustiva fa esment de les diverses formes de l'ateisme dels nostres dies, atesa cadascuna de les seves motivacions particulars.

1. L'ATEISME DE MOTIVACIÓ ESCÈPTICA I CIENTIFICISTA

En primer lloc, el text conciliar esmenta aquelles formes d'ateisme que en el fons tenen en comú el pressupòsit de la incapacitat de la raó humana d'abastar cap veritat absoluta o, almenys, metempírica (l'ateisme escèptic), de no abastar-la per manca de raons convincents en pro o en contra (l'agnosticisme), o perquè no accepta cap altre coneixement de la realitat que l'abasta pel mètode propi de les ciències empíriques, negant significació o sentit a tota proposició que no faci referència a realitats de la nostra experiència sensitiva-intel·ligent (l'ateisme científicista-neopositivista-semàntic).

Llegim a la *Gaudium et Spes*: “Amb el terme ateisme es designen fenòmens molt diversos entre ells. Mentre uns neguen expressament Déu, d'altres creuen que l'home no pot afirmar ab-

solutament res d'ell; d'altres, encara, sotmeten a examen la qüestió referent a Déu amb un mètode tal que apareix sense sentit. Molts, ultrapassant indegudament els límits de les ciències positives, o pretenen explicar-ho tot només des d'aquest punt de vista científic, o bé, al contrari, ja no admeten cap veritat absoluta" (GS 19).

2. L'ATEISME DE MOTIVACIÓ ANTROPOLÒGICA

Al seu torn, l'ateisme sistemàtic de motivació antropològica (Feuerbach, Marx, Nietzsche, Freud, Sartre) ha cregut aportar raons antropològiques, psicològiques, per a rebutjar Déu i la religió, veient en el Déu de la tradició una projecció psicològica de l'home (Feuerbach) i un obstacle a l'autonomia, a la llibertat i a la majoria d'edat de l'home (Marx, Nietzsche, Freud, Sartre). Feuerbach, en concret, en l'intent de desalienar l'home de tota dependència teista i religiosa, explica l'origen de la idea de Déu i de la religió en el fet que l'home projecta i objectivitza els seus desitjos i ideals en un déu distint i forani a l'home. Segons aquest tipus d'ateisme no és que Déu hagi creat l'home a la seva imatge i semblança sinó, a l'inrevés, és l'home qui ha creat Déu o els seus déus projectant i objectivitzant en ell les seves aspiracions i somnis. L'ateisme antropològic, per tant, afirma que si Déu existís, alienaria i limitaria forçosament la llibertat i la iniciativa de l'home i el sotmetria a una perenne minoria d'edat i a una heteronomia esclavitzant que anul·laria la seva autodeterminació i dignitat.

25

"Alguns, diu el Concili, enalteixen tant l'home que la fe en Déu resulta quasi afeblida, més inclinats, segons sembla, a afirmar l'home que a negar Déu." Aquest "ateisme, a més, sorgeix no rarament... d'haver atribuït indegudament caràcter absolut a algun valor humà fins a fer-li prendre el lloc de Déu" (GS 19). "Exalta el desig d'autonomia de l'home fins al punt de suscitar dificultats contra qualsevol mena de dependència de Déu. Els qui professen aquest ateisme propugnen que la llibertat consisteix en el fet que l'home sigui fi de si mateix, únic artífex i demiürg de la seva pròpia història, la qual cosa sostenen que no és compatible amb el reconeixement d'un Senyor, autor i fi de totes les coses, o almenys fa totalment supèrflua una semblant afirmació. El sentit

de poder que l'actual progrés tècnic confereix a l'home pot afavorir aquesta doctrina" (GS 20).

Les arrels, per tant, metafísiques i psicològiques d'aquest tipus d'ateisme antropològic hauríem de buscar-les en la pretensió de l'home de posar el fonament de la pròpia realitat i existència en ell mateix, menystenint o oblidant la seva fonamentació i vincle transcendental amb Déu. El filòsof basc Xavier Zubiri, després d'haver fet palesa la dimensió relligada de la persona humana i d'identificar plausiblement "l'ens fundamentele" com a realitat divina i com a Déu personal, en coherència perfecta amb les seves premisses metafísiques, epistemològiques i antropològiques, es pregunta per la raó profunda de la índole, la possibilitat i facticitat de l'ateisme que més radicalment s'oposa a la realitat relligada de l'home: ¿què és i com és possible l'ateisme?

Un veritable ateisme, diu Zubiri, és cosa difícil i subtil. Ara com ara, no és la situació primària de l'home, el qual s'ha mostrat personalment i col·lectivament subjecte d'una variada experiència del "sagrat-diví" des de les beceroles de la humanitat. Però, aleshores, ¿com explicar l'ateisme present també i sobretot en l'home i en el col·lectiu humà a partir de la modernitat il·lustrada? L'home, argumenta Zubiri, neix i és "ja" persona en sentit radical i ontològic ("personidad") des del moment de la seva concepció en el si matern. Però no existeix o és en el món sinó "autorealitzant-se" i configurant la seva "personalitat" o jo personal mitjançant la complexitat de la seva activitat vital psicosomàtica d'una manera concreta i fluent en cada moment de la seva existència. En la imperiosa necessitat d'haver d'autorealitzar-se mitjançant la seva activitat vital rau la possibilitat psicològica "d'oblidar" l'home la seva fonamentació i "relligació", "en i a" Déu, convertint la seva persona i vida en la font autosuficient de la seva realitat i ésser.

La possibilitat de l'ateisme, doncs, és la possibilitat psicològica de sentir-se deslligat i desfundat, no d'estar-ho ontològicament, com és obvi. Una existència atea és una existència que no ha arribat al fons d'ella mateixa. I el que fa possible sentir-se deslligat del fonament últim de la pròpia realitat i ser és el miratge d'una

autosuficiència aparent de la persona per a ser i per a fer-se ella mateixa, nascuda de “l’èxit” de la vida i de les seves forces i potència. La persona atea s’implanta en ella mateixa, en la potència i en l’èxit de la seva pròpia persona i vida, les quals abasten el caràcter d’absolutament absolutes. Aquesta “supèrbia de la vida” (1Jn 2,16) constitueix la possibilitat més pròxima que té la persona de caure en aquest tipus d’ateisme radical. En aquesta circumstància “l’èxit” de la vida amaga a la persona la realitat de la seva “relligació” a Déu, fonament i poder últim, implantant-se i fundant-se psicològicament en ella mateixa.

Forma fonamental de l’ateisme és, doncs, segons Zubiri, la rebel·lia o supèrbia de la persona i de la vida. El superb, més que negar Déu, el que fa és afirmar implícitament que ell és déu, que es basta totalment a si mateix: és la “deïficació” de la vida i de la persona. L’ateu fa d’ell mateix un déu, un absolut autosuficient. En el fons, l’ateisme solament és possible en l’àmbit de la fundamentalitat oberta a l’home “en i per” la “relligació”, i el que fa l’ateu és substituir un fonament absolut per un altre: a Déu, fonament absolutament absolut vertader, per l’home, fonament absolut aparent. Insciu la seva persona i vida en l’àrea de la “deïtat”, és a dir, de la realitat últimament fundant; es creu el propi fonament d’ell mateix. Zubiri, tenint en compte les distintes formes que aquesta supèrbia de la vida o autosuficiència de l’home presenta, distingeix tres tipus d’ateisme: l’ateisme de la vida, l’ateisme de la persona o l’ateisme de la història.

El temps actual, afirma Zubiri, és temps d’ateisme, és una època superba del seu propi èxit. L’ateisme afecta avui, “primo et per se”, el nostre temps i el nostre món. La nostra època ho és de deslligament i de desfonamentació. El problema religiós d’avui és problema, abans de tot, de “religió-irreligió”. També és, i per la mateixa raó, temps de crisi d’intimitat, és a dir, d’aprofundiment i de reflexió “en i sobre” les arrels antropològiques i metafísiques de la persona. L’home, modernament, ha anat emprant tota mena de suports per a suplir el buit que ha deixat en la vida de la persona l’oblit o la negació de Déu. En aquet sentit, constata Zubiri, en el fons de gran part de la filosofia actual (eren els anys

trenta quan estava de moda la filosofia de l'existència i de la vida), s'hi oculta una subreptícia “absolutització” de la persona i de la vida humana i s'hi ha comès un lamentable oblit, altament simptomàtic: el passar per alt la dimensió real de la “relligació” de la persona humana al seu fonament últim absolut, Déu. D'altra banda, en la “relligació”, Déu no es fa palès com a negador o limitador de la llibertat de la persona (com sostenien per aquelles dates Sartre i d'altres), sinó com a fonament últim, possibilitant i impulsor de la persona i de la seva consegüent autoafirmació i autorealització lliure en el món.

Déu no és un límit ni un competidor per a l'home sinó la més radical i absoluta possibilitat de la seva persona i de la seva llibertat. El fonament que “fa que hi hagi” éssers que tenen la imperiosa necessitat d'autorealitzar-se amb autopossessió i autodisposició de la pròpia realitat i destí, no és un límit a la seva llibertat sinó la seva màxima possibilitat i potenciació. El fet de la “relligació o fonamentació” pot ser que caigui en l'oblit o que sigui desatès per part de l'home individual o, àdhuc, col·lectiu. Quan això esdevé, únicament el fracàs d'una vida i d'una persona que, superbament i il·lusòriament, es cregueren implantades i fonamentades en elles mateixes, fa possible que l'home experimenti la inanitat i l'error d'aital pretensió.

En les situacions límits, com ara és la mort, la persona i la vida que es cregueren autosuficients apareixen intrínsecament i psicològicament “inconsistents” i, per tant, referides al vertader fonament ontològic de la seva realitat i ésser en el món. “No som res”, se'ns escapa davant la mort inesperada d'un ésser estimat. I com experimenta i es diu a si mateix el protagonista de la novel·la d'Arthur Koestler, *El zero i l'infinit*, quan abatut pels trets d'afusellament sent que ha arribat el seu anorreament final, també nosaltres ens adonem que “en la nostra mort la metafísica de la nostra inconsistència es fa real”. El fet de la “relligació”, doncs, pot ser que sigui desatès per part de l'home. Però el que mai podrà esdevenir és que sigui eliminat ontològicament sense que amb això s'esvaeixi la realitat i l'ésser de l'home i la cabdal comprensió d'ell mateix.

La “relligació i fonamentació” de la persona en Déu constitueix l’única i màxima possibilitat metafísica perquè aquella pugui estar “essent i fent-se” lliurement en el món “entre i amb” les coses i els restants éssers personals i, sobretot, “des de, en, amb i enfront” de Déu. Un “des de, en, amb i enfront”, aquests, que àdhuc poden presentar el caràcter d’un rebel “contra Déu”. És el risc enorme i potser tràgic, inherent a la condició de l’home, implantat i solt, a la vegada, “en i enfront” de la restant realitat i de Déu en virtut, precisament, de la seva relligació i fonamentació “a i en” Déu, el qual fa que l’home “sigui” i “lliurement” sigui i s’autorealitzi en el món com a persona.

3. L’ATEISME DE MOTIVACIÓ ECONÒMICA-SOCIAL-POLÍTICA

Pel que fa a l’ateisme de motivació econòmica-social-política que arrenca de Marx, d’una banda, afirma que la creença en Déu i l’esperança resignada d’un consol i premi en una vida feliç ultraterrena són l’expressió del patiment i de l’anhel d’alliberament d’una situació alienant i desgraciada. I, d’altra banda, reconeix que aquest consol i esperança es converteixen en “l’opi del poble” perquè aliena la consciència dels explotats i impedeix la lluita i acció revolucionària per a transformar la societat i canviar les estructures i superestructures econòmiques-socials-polítiques, injustes, pròpies i derivades de la societat classista burgesa.

“Entre les formes de l’ateisme actual, constata la *Gaudium et Spes*, no es pot passar per alt aquella que espera l’alliberament de l’home, sobretot l’alliberament econòmic i social. Sosté que la religió, per la seva naturalesa, és obstacle per a aquest alliberament, ja que, elevant l’esperança humana vers una vida futura enganyosa, l’aparta de l’edificació de la ciutat terrenal. D’aquí que els promotors d’una tal doctrina, quan accedeixen al govern de l’estat, combaten violentament la religió tot difonent l’ateisme fins i tot recurrent, especialment en l’educació de la joventut, a aquells mitjans de pressió de què disposa el poder polític” (Ateisme militant, politicosocial dels proppassats estats comunistes) (GS 20). Ara bé, l’Església, en el seu ensenyament i en la seva praxi ha mostrat suficientment que el reconeixement de Déu,

lluny d'anul·lar la dignitat i la llibertat de la persona humana, constitueix el fonament sòlid que els dona suport i les potencia. Déu, en dotar l'home de llibertat i d'iniciativa pròpia, no minva l'esforç temporal, el progrés i la lluita per la justícia, sinó que amb l'obra positiva engegada a la terra l'estimula a preparar la vinguda d'aquell regne d'amor, de reconciliació i de pau que Déu ens ha deixat entreveure amb la promesa i la resurrecció de Crist.

Pel que fa, per tant, a les motivacions adduïdes per l'ateisme antropològic que trobem exemplaritzat amb matisos diversos en Feuerbach, Nietzsche, Freud, Sartre, “l'Església sosté que el reconeixement de Déu no s'oposa de cap manera a la dignitat de l'home, ja que aquesta dignitat es fonamenta i es perfecciona en el mateix Déu: l'home és constituït intel·ligent i lliure en la societat per Déu creador; però sobretot és cridat com a fill a la mateixa comunió amb Déu i a participar en la seva mateixa felicitat” (GS 21).

30 L'Església “ensenya, a més (contra l'opinió de Marx i congèneres), que l'esperança escatològica no disminueix la importància de les responsabilitats terrenals, sinó que, més aviat, nous motius en sostenen el compliment. En canvi, quan manquen el fonament diví i l'esperança de vida eterna, la dignitat de l'home queda greument lesionada, com consta sovint avui, i els enigmes de la vida i de la mort, de la culpa i del dolor resten sense solució, fins al punt que no rarament els homes cauen en la desesperació” (GS 21). Recordem al respecte que en algunes filosofies existencialistes i nihilistes atees de la modernitat i de la postmodernitat l'home ha estat definit i reduït a ser una “passió inútil” (Sartre), un “ésser absurd”, un “ésser sense sentit”, un “ésser per a la mort” (Heidegger) abocat al no-res més absolut, o a una “estructura de relacions i d'influxos culturals”, buidat d'essència específicament humana (Foucault).

4. L'ATEISME MOTIVAT PER L'EXISTÈNCIA ESCANDALOSA DEL MAL

Un motiu i factor important d'ateisme, recurrent al llarg de tota la història de l'home sobre la terra, és l'existència escandalosa del mal físic i del mal moral en l'home i en el món, el qual

apareix incompatible amb l'existència del Déu infinitament savi, bo i totpoderós que presenta, especialment, el cristianisme.

Enfront del mal inevitable i persistent, absurdament incrustat en la condició humana, l'home es revolta contra un déu silenciós i ineficient que, d'existir i permetre el mal, hauria de ser acusat i condemnat de sadisme. I encara que, conscient de la seva inevitable fallida en l'intent d'erradicar el mal del món, assumeix el compromís i l'esforç personal per fer-lo almenys minvar sense la vana esperança que intervingui i ajudi cap "deus ex machina". És la proposta de l'ateisme o antiteisme revoltat que preconitza Albert Camus.

5. L'ATEISME MOTIVAT PER LES TERGIVERSACIONS I LES FALSES REPRESENTACIONS DE DÉU

En aquest elenc o gamma d'actituds respecte al problema de Déu, la *Gaudium et Spes* també fa esment de l'ateisme dels qui rebutgen representacions i tergiversacions de Déu pròpies o alienes que no tenen res a veure amb el Déu de la fe bíblica raonada. "N'hi ha, diu la *Gaudium et Spes*, que es representen Déu de tal manera que la representació que rebutgen no és de cap manera el Déu de l'Evangelí."

31

Aquí, finalment, podríem també fer esment d'aquelles persones de bona voluntat, les quals, en la recerca del Déu de debò que potser en el fons enyoren, se senten insatisfetes i rebutgen amb raó les caricatures i les tergiversacions de Déu sovint presents en molts creients i cultivadors d'idees i actituds pseudoreligioses. En aquest cas podríem parlar d'un ateisme nostàlgic del Déu de debò que cerquen i potser en el fons enyoren, però que no troben en les representacions massa inversemblants en voga. En efecte, moltes persones, àdhuc intel·lectuals i científics, es formen o reben de l'ambient en què es mouen una caricatura ridícula i inversemblant de Déu, de Jesús, de l'Església i dels creients, que acostumen a atribuir a la ingenuïtat, a la superxeria, a la imbecilitat dels crèduls o, fins i tot, a la mala fe de persones aprofitades i hipòcrites.

Aleshores, pensant fer un favor a la humanitat, esgrimeixen tota mena d'arguments contra les projeccions ideològiques de

Déu que atribueixen als veritables creients, quan de veritat no són més que prejudicis i caricatures de Déu, de l'Església i del contingut de la fe religiosa que ells mateixos o altres s'han format. Com els cadets d'una acadèmia militar que assagen la seva punteria disparant trets a les figures de cartó que ells mateixos s'han fabricat, aquestes persones, induïdes per prejudicis anti-religiosos, es passen la vida disparant als seus propis fantasmes. Mentrestant, però, el Déu de la revelació i de la fe autèntica no en rep la mínima esgarrinxada.

6. L'INDIFERENTISME RELIGIÓS

L'indiferentisme religiós tal vegada sigui l'actitud més representativa i estesa en la societat actual. És el resultat d'una munió de factors ideològics, socials, polítics, materialistes, hedonistes, secularistes, subproductes de la cultura occidental, que han anat decantant en una desafecció i indiferència total envers el tema de Déu i el fet religiós. És pròpia d'aquests temps de pensament feble el qual s'aferra a l'immediat, efímer i relatiu del dia a dia, renunciant a les grans veritats absolutes i universals vàlides per a tots els homes. “D'altres, diu el Concili, ni tan sols es plantegen qüestions referents a Déu, perquè no semblen sentir cap inquietud religiosa ni entenen per què s'han d'interessar encara per la religió (indiferentisme religiós).”

Aquest absentisme i indiferentisme religiós dels qui no escolten el dictamen de la consciència i s'esforcen per allunyar Déu del propi cor i eviten plantejar-se les qüestions religioses, es deu sovint a la superficialitat i manca de vida interior de la persona i al capteniment moral que adopten respecte a Déu i a la llei moral. “De fet, la mateixa civilització actual, diu el Concili, no en si mateixa, sinó pel fet d'estar massa implicada amb els béns terrenals, pot fer sovint més difícil l'accés a Déu.” El materialisme, el consumisme i el secularisme predominant en les persones i en la cultura actual, propicien un ateisme per defecte, una actitud d'indiferència religiosa que dificulta el plantejament de la qüestió sobre l'existència i accés a Déu. (Ateisme materialista, consumista, secularista.) És l'ateisme motivat per la negligent educació i

presentació de les veritats de fe i per la incoherència de vida de molts creients.

Finalment, reconeix el Concili, una de les causes del repudi del Déu cristià sovint és la defectuosa presentació de la fe en Déu i la incoherència de vida de molts creients. Ambdues causes han afavorit, sobretot en els països de tradició cristiana, reaccions contra la creença en Déu i la religió. Sobre aquesta situació, diu la *Gaudium et Spes*:

... Però, en aquest camp, els mateixos creients sovint hi tenen part de responsabilitat. Perquè l'ateisme, considerat integralment, no és quelcom d'espontani, sinó més aviat s'origina de causes diverses, entre les quals es compta també la reacció crítica contra les religions i, en algunes regions, sobretot contra la religió cristiana. Per això, en aquesta gènesi de l'ateisme, els creients hi poden tenir una certa responsabilitat, en tant que, per una negligent educació de la fe, o per una presentació fal·laç de la doctrina, o fins també pels defectes de la pròpia vida religiosa, moral i social, cal dir que més aviat velen que no pas revelen el rostre autèntic de Déu i de la religió (GS 19).

33

B. Actitud de l'Església enfront de l'ateisme

1. REMEIS A L'ATEISME

Sens dubte, la fe en Déu, en Crist, en l'Església, en ser atacada des de les seves beceroles per tota mena d'ideologies i actituds contràries com la sinagoga, el paganisme, la gnosi, les heretgies, el racionalisme, el materialisme, el científicisme, el relativisme, l'immanentisme, el secularisme, l'ateisme, etc., ha estat purificada en el bany saludable dels assalts dels seus crítics i enemics. Ara bé, els veritables creients, malgrat el bany purificador de les crítiques i de les crisis a les quals ha estat sotmesa la seva fe, guiats pel magisteri autèntic de l'Església, han sabut llençar l'aigua bruta de les seves tergiversacions i adherències errònies sense llençar, però, ni la criatura ni la palangana, és a dir, el contingut revelat i raonablement justificat de la doctrina de la fe.

Els enemics i crítics absoluts de la fe, en canvi, induïts per diversos motius (ignorància de la revelació i de l'autèntic magis-

teri de l'Església, prejudicis ideològics, presentacions deformades dels continguts de la fe, capteniments morals incoherents dels qui es diuen creients), han posat al mateix sac l'autèntica doctrina i vivència de la fe i les superxeries i tergiversacions de tota mena degudes a les limitacions i a les febleses humanes. I en llençar l'aigua bruta de les febleses i ignoràncies humanes denunciades per la seva justa crítica, han llençat o menystingut, a més a més, el contingut autèntic i essencial de la fe.

Arribats a aquest punt, ens podem preguntar: ¿Què podem retenir els creients de les crítiques dels anomenats mestres de la sospita: Feuerbach, Comte, Marx, Nietzsche, Freud, Sartre, etc.? Ara com ara, a distingir les nostres fantasies i projeccions psicològiques, infantils, degudes a les nostres mancances i necessitats, a les nostres pors i minories d'edat culturals i socials, de la realitat totalment altra d'un Déu plausiblement afirmat des de les instàncies de la revelació i de la raó i, sobretot i molt especial, des de les instàncies de la singularitat i del significat del fet cristià, és a dir, de la persona, del capteniment i de l'ensenyament i del destí històrics de Jesús de Natzaret. En efecte, Crist, l'Home-Déu, l'Home per antonomàsia, és el nou i veritable Adam, imatge visible de Déu i prototip de l'home elevat a la condició de fill adoptiu de Déu a imatge i semblança del Fill propi de Déu. Ell, com veritable home, solidari amb tots els homes, ha obrat amb mans, intel·ligència i voluntat d'home. Ell ens ha reconciliat amb el Pare, ha donat significat nou al sofriment, a la vida i a la mort. En Ell l'home ha estat refet, recreat, redimit i destinat a la resurrecció. I això val per a tots els homes de bona voluntat, en els quals la gràcia treballa invisiblement.

Des de la fe en Crist, Fill de Déu encarnat, mort i ressuscitat, Camí, Veritat i Vida, prototip de l'home elevat a la condició de fill i destinat a la glòria de Déu, els creients tenim clar que els nostres anhels de felicitat, de plenitud d'ésser, de veritat, de bé, de bellesa, d'amor, de vida, de justícia, etc., no són projeccions idiotes i il·lusòries de la nostra persona, sinó necessitats espontànies, constants i universals, que palesen l'orientació constitutiva i dinàmica del nostre ésser i remetent a l'existència d'una realitat

divina, a un Déu Creador, que les ha entranyat en el més pregon de la nostra persona i que només Ell els pot i vol donar acompliment. D'altra banda, la teoria que esgrimeix l'argument de la formació de la idea de Déu a partir de la projecció il·lusòria dels ideals i dels anhels de la persona en un ésser transcendent diví, suposa apriorísticament la incapacitat de la raó humana de superar el món purament fenomènic i es pot retòrcer fàcilment contra els seus defensors. En efecte, ¿per què la necessitat i l'afirmació d'un Déu transcendent, refugi, consol, salvador, totpoderós i bo, ha de ser una projecció psicològica i una hipostatització il·lusòria de l'ésser humà i, en canvi, la negació de Déu i l'autoafirmació absoluta de l'home no poden ser interpretades com projeccions quimèriques d'esperits imbuïts de bell antuvi de prejudicis immanentistes, materialistes, científicistes, psicologistes, ateus, indemostrats? Concedim, doncs, de bon grat que els esmentats crítics de la creença en Déu i de les seves expressions religioses (Feuerbach, Marx, Nietzsche, Freud, Sartre, etc.) ens han ajudat a purificar la nostra vivència i idea de Déu de les projeccions ingènues, infantils, alienants, amb les quals els humans sovint hem tergiversat la realitat i el rostre del Déu de la fe bíblica.

Realment, el déu absorbent i alienant que, segons els esmentats mestres de la sospita, anul·laria la llibertat i propiciaria la minoria d'edat de l'home, poc té a veure amb el Déu real de la revelació i de l'autèntica fe. El Déu de la fe bíblica no invita l'home a evadir-se de la seva tasca de transformació del món i de la societat amb l'esperança il·lusòria de regnes celestials a aconseguir fora d'aquest món de calamitats i d'injustícies. És el Déu que crea i crida l'home a desenvolupar i construir amb el seu treball i solidaritat amb els restants éssers humans un món fraternal d'amor, de justícia i de cooperació que, a la vegada que millora la vida humana en aquest món, prepara l'adveniment i la substància del regne definitiu de Déu.

L'humanisme ateu absolut i radical d'en Sartre, per exemple, creu que, fins i tot en el supòsit que Déu existís, res estalviaria que la tasca de transformació del món l'hagi de fer l'home tot sol. Per tant, l'existència i l'acció de Déu serien completament

irrellevants i supèrflues. Però el cert és que el Déu de la fe bíblica, en crear l'home, no el limita gelosament, sinó que li confia generosament la responsabilitat de desenvolupar i perfeccionar la creació i la terra mitjançant la seva iniciativa i esforç: “Déu els beneí dient-los: —Sigueu fecunds i multipliqueu-vos, ompliu la terra i domineu-la; sotmeteu els peixos del mar, els ocells del cel i totes les bestioles que s’arrosseguen per terra” (Gn 1,28). Déu, contra el que creu apriorísticament Sartre, no és un competidor envejós i frustrador de l'home. Déu, Creador i Salvador de l'home, ha creat i ha confiat l'home al mateix home per tal que, com a criatura lliure i responsable, sigui capaç de decidir i de dur a terme el seu propi projecte de vida. A més a més, l'Església, experta en humanitat i amb llarga experiència històrica de les necessitats i anhels de l'home, sap que, malgrat les desviacions ideològiques i a despit de les opinions i profecies secularistes i atees provadament fallides, “cada home continua essent per a si mateix un problema sense resoldre, percebut confusament” i que en certs moments, sobretot en els principals esdeveniments de la vida, “ningú no pot defugir del tot l'esmentat interrogant sobre Déu” (GS 21). I que l'ateisme, per tant, no és la situació i l'actitud més adient a la condició natural i originària de l'home.

En efecte, en les “situacions límits” de la persona i vida (Jaspers) sorgeixen en la consciència de l'home, vulgui o no vulgui, les preguntes perennes de la metafísica real i viscuda sobre l'origen i el sentit últim del món i de la pròpia persona: ¿d'on ve tot, d'on vinc jo, on vaig, quin és el fonament i la causa última de la meua existència? ¿Sóc “una passió inútil” (Sartre), un ésser absurd sense sentit, un ésser per a la mort? (Heidegger). O, més plausiblement, sóc un jo referit a un Tu diví, etern, que m'ha pensat i estimat des de tota l'eternitat i ha volgut que jo existeixi i m'autorealitzi en el món com a persona amb l'ajut i en comunió amb les altres persones i en comunió d'amor i de vida amb Ell?

A aquestes qüestions, diu el Concili, “només Déu dona una resposta plenament i amb tota certesa, ell crida l'home a un pensament més profund i a una recerca més humil”. Perquè “l'Església sap perfectament que el seu missatge concorda amb els desigs més secrets del cor de l'home quan defensa la dignitat

de la vocació humana, amb la qual cosa restitueix l'esperança als qui ja desesperen del seu destí més alt. El seu missatge, en lloc d'empetir l'home, infon llum, vida i llibertat per al seu progrés; fora d'ell res no pot satisfer el cor de l'home: «Ens heu fet per a Vós», Senyor, «i el nostre cor està inquiet fins que no reposi en Vós» (Sant Agustí, *Confessions* 1,1)” (GS 21).

2. LA RESPONSABILITAT DELS CREIENTS ENFRONT DE L'ATEISME

Ara bé, pel que fa a la responsabilitat dels creients respecte a l'origen i la presència de l'ateisme en països de tradició cristiana, la *Gaudium et Spes* posa en relleu que per part dels creients els remeis imprescindibles per a prevenir i per a guarir els danys de l'ateisme són l'exposició adequada de la doctrina de la fe i la coherència de vida i fe professada pels seus membres.

El remei a aplicar a l'ateisme, ensenya el Concili, s'ha d'esperar tant de l'exposició adequada de la doctrina de l'Església, com de la vida íntegra d'aquesta i dels seus membres. En efecte, és un deure de l'Església fer presents i quasi visibles Déu Pare i el seu Fill encarnat, tot renovant-se i purificant-se sense parar, guiada per l'Esperit Sant (LG 8). Això s'obtindrà, en primer lloc, pel testimoniatge d'una fe viva i madura, educada precisament per a poder percebre amb claredat les dificultats i superar-les. Un testimoniatge insigne d'aquesta fe el donen molts màrtirs. Aquesta fe ha de manifestar la seva fecunditat impregnant tota la vida dels creients, fins la profana, i movent-los a la justícia i a l'amor, especialment envers els pobres. En fi, la presència de Déu contribueix moltíssim a manifestar la caritat fraterna dels fidels, els quals, unànimement en l'esperit, col·laboren amb la fe de l'Evangeli (Fl 1,27) i es mostren com a signe d'unitat (GS 21).

Fe instruïda, exposició adequada de la doctrina, coherència de vida dels creients amb la fe professada i diàleg sincer i prudent entre els homes, creients i no creients, que cerquen sincerament la veritat, ajudaran a mostrar i a descobrir el vertader rostre de Déu i a assumir el compromís personal i col·lectiu de cooperar en la construcció d'un món més fraternal i solidari en bé de tots, sense discriminacions de sexe, d'ètnia, de creença i de condició social i corregint les tergiversacions i els malentesos introduïts en les ideologies, creences i actituds d'uns i d'altres.

Per bé que l'Església, conclou la *Gaudium et Spes*, refusa absolutament l'ateisme, reconeix sincerament que tots els homes, creients i no creients, han de contribuir en la recta edificació d'aquest món en què viuen en comú; això no es pot fer, certament, sense diàleg sincer i prudent. Per tant, deplora la discriminació entre creients i no creients que alguns governants, no reconeixent els drets fonamentals de la persona, estableixen injustament. I per als creients demana una llibertat efectiva que els permeti d'aixecar en aquest món també el temple de Déu. Pel que fa als ateu, els invita gentilmente a considerar l'Evangeli de Crist amb un cor obert (GS 21).

V

L'ésser humà: realitat psicosomàtica, esperit encarnat, persona

Del fet, doncs, que Déu ha creat l'home i la dona a la seva imatge i semblança perquè siguin i s'autorealitzin en el món com a persones, elevades a la condició de fills en i pel seu Fill, Crist Jesús, tot el que és genuïnament humà i cristià i pertany a la integritat de la naturalesa i persona humana troba ressò i forma part de l'ensenyament i de la praxi de l'Església pel que fa a l'ésser humà. Ara bé, pel que respecta a la seva estructura i condició natural ens preguntem: ¿Què és l'ésser humà en la seva realitat concreta i quin lloc ocupa en relació amb les restants realitats intramundanes i amb el conjunt de la realitat?

Pel que fa a la seva naturalesa, l'ésser humà és una síntesi del món material i del món espiritual, un "microcosmos" en la frontera del cosmos material i del regne de l'esperit, com ja veieren els antics pensadors de l'antiguitat i del renaixement. En efecte, l'home real i integral, ens diu el Concili d'acord amb l'antropologia actual, no és que tingui un cos i una ànima, sinó que és substantivament "un cos animat o un esperit encarnat" talment que, com diu Zubiri, en ell tota la seva activitat vital i somàtica és a la vegada psíquica i tota operació psíquica és a la vegada somàtica.

Com a realitat psicosomàtica, per les seves facultats sensibles, intel·lectives, volitives i afectives, l'ésser humà està obert, constitutivament i dinàmicament, a l'àmbit d'allò real concret i a l'àmbit del ser, de la veritat, del bé, de la bellesa, etc., en general, encarnats en les realitats concretes del món. Talaia sobre la realitat del món i espeleòleg de la pròpia realitat interior, "l'home és en certa manera totes les coses", com diu encertadament sant Tomàs d'Aquino. "Animal de realitats", el defineix Zubiri, perquè en el seu comerç o relació amb les coses, la seva resposta no s'esgota en la pura estimulació i reacció instintiva, sinó que les percep

com a realitats amb una entitat “pròpia”, “seva”. A més a més, autoconscient de la pròpia realitat, es descobreix a si mateix com a subjecte en autopossessió i autodisposició de les pròpies facultats, dels seus actes i destí de vida. Es descobreix com a persona. Amb paraules de la *Gaudium et Spes*: “U en cos i ànima, l’home, per la seva mateixa condició corporal, aplega en ell els elements del món material, talment que, per mitjà d’ell, atenyen el seu cim i aixequen la veu per lloar lliurement el Creador. D’aquí que no li és permès a l’home menysprear la vida corporal, sinó que, al contrari, té obligació de considerar bo i digne d’honor el seu cos, ja que ha estat creat per Déu i destinat a ressuscitar el darrer dia. Amb tot, ferit pel pecat, experimenta les rebel·lions del cos. La dignitat mateixa de l’home, doncs, reclama que glorifiqui Déu en el seu cos (1 Cor 6,13-20) i que no li permeti servir les inclinacions perverses del cor” (GS 14).

I pel que fa al seu esperit, continua el text del Concili: “L’home, però, no s’equivoca quan es reconeix superior a les coses corporals i no es considera tan sols una partícula de la natura o un element anònim de la ciutat humana. En efecte, per la seva interioritat, és superior a l’univers: en aquesta profunda interioritat torna, quan es gira vers el seu cor, allí on l’espera Déu, que escruta els cors (1Rg 16,7; 17,10), allí on, sota la mirada de Déu, decideix el propi destí. Així, doncs, quan reconeix que té una ànima espiritual i immortal, no és víctima d’un miratge fal·laç, provinent només de condicions físiques i socials, sinó que, al contrari, ateny la mateixa veritat profunda de la realitat” (GS 14).

Corporeïtat i espiritualitat, per tant, són les vessants d’una única realitat psicosomàtica: la persona humana. Per la seva capacitat d’introspecció, l’home es descobreix a si mateix com a realitat psicosomàtica, “seva”, autoconscient, com diu Zubiri, de la seva “suidad” o autopossessió i autodisponibilitat de la pròpia naturalesa i persona, singular i distinta de les restants realitats intramundanes, personals i impersonals, però oberta a elles constitutivament i vitalment pels seus sentits, per la seva intel·ligència i voluntat i per la seva afectivitat. Una realitat substantiva de naturalesa sensitiva, intel·lectiva, racional, volitiva i afectiva.

Boeci definí la persona com “Substància individual de naturalesa racional” (“*Individua substantia rationalis naturae*”). L’antropologia moderna, evitant el regust intel·lectualista d’aquesta definició que els racionalistes, seguint Descartes, identificaran amb el “jo pensant”, la redefineix i completa integrant-hi totes les facultats que constitueixen la realitat personal humana. En aquest sentit, la persona s’ofereix a l’anàlisi fenomenològica i ontològica de la mateixa realitat, com una realitat substantiva de naturalesa sensible, intel·lectiva, racional volitiva i afectiva i, per això mateix, oberta, constitutivament i vitalment a les restants realitats, personals i impersonals, intramundanes i, més radicalment, al fonament últim, possibilitant i impel·lent que fa que sigui i s’autorealitzi en el món com a persona, és a dir, a Déu.

VI

Homo sapiens

L'ésser humà, per tant, per raó de la seva obertura intel·ligent a la realitat i a la veritat en general no s'esgota en la conquesta de coneixements fragmentaris i minuciosament especialitzats, propis de les ciències positives. Cerca sempre una veritat més profunda, més englobant, unificadora de totes les altres veritats parcials que doni a l'home el sentit últim del món i de la seva persona. Aquesta veritat última i englobant és per al cristià Déu Creador, principi i fi de totes les coses i de l'home. Per això cal que l'home cultivi la saviesa unificadora que ofereixen els grans principis metafísics i teològics que eviten que es perdi en la dispersió i en el reduccionisme de les veritats empíriques parcials. El mateix progrés científic i tècnic pel qual l'home descobreix l'ordre admirable que regeix l'univers, fàcilment el condueix a cultivar aquella saviesa que unifica tots els coneixements de la realitat còsmica i humana reconduint-los al seu primer principi i fonament diví.

43

Vegem-ho exposat en la *Gaudium et Spes*:

Participant de la llum de la ment divina, l'home té raó de considerar-se superior, per la seva intel·ligència, a l'univers. Amb l'exercici infatigable del seu enginy a través dels segles, ha progressat certament en les ciències empíriques i en les arts tècniques i liberals. I en els nostres temps, investigant sobretot en el món material i sotmetent-se'l, ha obtingut èxits notables. Amb tot, sempre ha buscat i ha trobat una veritat més profunda. Perquè la intel·ligència no queda limitada tan sols pels fenòmens, sinó que és capaç d'abastar la realitat intel·ligible amb veritable certesa, tot i que, a conseqüència del pecat, es troba en part enfosquida i afeblida.

Finalment, la naturalesa intel·lectual de la persona humana es perfecciona i s'ha de perfeccionar, per mitjà de la saviesa, que atreu suaument la ment de l'home a cercar i a estimar allò que és veritable i bo, i, quan l'home n'està amarat, és portat a les coses invisibles a través de les visibles. La nostra època, més que els segles passats,

necessita aquesta saviesa perquè esdevinguin més humans tots els descobriments de l'home. El futur del món perilla, si no se susciten homes més assenyats. Cal fer notar, a més, que moltes nacions, més pobres certament en béns econòmics, però més riques en saviesa, poden prestar a les altres una aportació rellevant. Gràcies al do de l'Esperit Sant, l'home arriba a contemplar i a gustar per la fe el misteri del disseny diví (Ecli 17, 7-8) (GS 15).

VII

Homo liber et moralis

L'ésser humà a diferència dels éssers purament naturals que responen a lleis necessàries d'ordre mecànic-químic-físic-biològic, és un ésser moral, el qual, en tant que persona intel·ligent i lliure, experimenta en el seu interior l'imperatiu moral categòric de fer el bé i d'evitar el mal, d'elegir i de decidir en cada acció el més adient a la seva naturalesa i dignitat de persona, a la llum de la seva raó natural i de la revelada i reconeguda voluntat de Déu Creador. En aquest sentit, podem afirmar que la fidelitat a la consciència rectament formada constitueix el mitjà més universal que uneix i iguala tots els homes, cristians i no cristians, i els col·loca davant la necessitat i l'obligació d'esforçar-se i col·laborar per resoldre entre tots amb fidelitat a la veritat i al bé objectius tants i tants problemes que, individualment i col·lectivament, es presenten a la consciència de tot ésser humà.

45

Per aquesta raó, podem afirmar que la consciència rectament formada constitueix per a tot ésser humà la norma pròxima de la moralitat. I quan per ignorància invencible l'home es forma i segueix una consciència equivocada no perd per això la seva dignitat restant-li tanmateix sempre la possibilitat i l'obligació d'emprar tots els mitjans possibles per a rectificar-la segons les normes de la veritat i del bé objectius. A aquest fi la interrelació i la col·laboració amb els restants humans és d'enorme importància i de quasi necessitat per a dilucidar entre tots amb seguretat i certesa moral la rectitud de les pròpies i comunes resolucions. Ara bé, a la pregunta ineludible pel fonament i raó última de la universalitat, obligatorietat i sancionalitat de la moralitat, el magisteri de l'Església i els moralistes cristians sempre han tingut clar que el fonament i la norma última de la vida moral rau en la santedat del mateix Déu. Aquesta santedat té la seva expressió

racional en la llei i en els imperatius morals impresos en la consciència, talment que tot aquell que és fidel a la seva consciència ho és fonamentalment amb el seu Creador.

D'altra banda, Crist, Fill encarnat i revelador de Déu, constitueix per a tot cristià i per a tot humanisme digne d'aquest nom el paradigma més perfecte i profund de la vida moral, encarnada i sublimada en la seva persona, capteniment i ensenyança i resumida en el manament de l'amor a Déu i al proïsme com Ell ha estimat. Per tot això el Concili, lluny de menysprear els afanys dels homes per a arribar a una consciència cada vegada més clara de la veritat i del bé morals, universals i objectius, invita a cristians i a no cristians a unir les intel·ligències i les voluntats per a construir una comunitat humana en la qual tota l'acció individual i comuna dels seus membres estigui inspirada i regida per principis ètics comuns, contrastats i consensuats intersubjectivament i ordenats al bé individual i comú.

Llegim a la *Gaudium et Spes*:

46

En el fons de la consciència l'home descobreix una llei que no es dóna a si mateix, però que ha d'obeir i la veu de la qual, invitant-lo sempre a estimar i a fer el bé i a evitar el mal, quan convé sona a les oïdes del cor: fes això, evita allò. Perquè l'home té una llei escrita per Déu en el seu cor; obeir-la constitueix la seva dignitat i segons aquesta serà judicat (Rm 2,14-16). La consciència és el nucli més secret i el sagrari de l'home, on es troba tot sol amb Déu, la veu del qual ressona en la intimitat pròpia (Pius XII, 23-3 1952, AAS 44 (1952), p. 271). La consciència coneix d'una manera meravellosa aquella llei que s'acompleix en l'amor a Déu i al proïsme (Mt 22,37-40; Gal 5,14). Per la fidelitat a la consciència, els cristians s'uneixen als altres homes per cercar la veritat i per resoldre en la veritat tants problemes morals com sorgeixen tant en la vida individual com en les relacions socials. Com més preval, doncs, la consciència recta, més les persones i els grups s'aparten del cec albir i s'esforcen per conformar-se a les normes objectives de la moralitat. Amb tot, no rarament passa que la consciència s'equivoca per ignorància invencible, sense que per això perdi la seva dignitat. Cosa que no es pot dir quan l'home no es preocupa gaire de cercar la veritat i el bé, i la consciència, pel costum de pecar, quasi es torna cega a poc a poc (GS 16).

En la construcció, per tant, de la pròpia personalitat moral, l'home no es pot despreocupar de buscar la veritat i el bé objectius obrant segons el propi caprici irracional i egoista, sinó que ha de tendir a la pròpia perfecció moral seguint racionalment i responsablement les pautes de la veritat i del bé que dictamina la consciència rectament formada.

Per a l'humanisme cristià l'home és un ésser constitutivament i operativament moral, és a dir, lliure i responsable, que ha d'orientar el seu obrar amb fidelitat a la pròpia consciència i a la voluntat explícita de Déu en ordre al seu perfeccionament individual i comunitari. Aquest ordre moral ha d'impregnar tots els sectors de l'activitat formalment humana, és a dir, dels actes realitzats amb coneixement, deliberació i opció lliures. Només la llibertat responsable que s'até a la veritat i al bé objectius, diu el Concili, és la que construeix i humanitza l'home. Avui, per desgràcia, molts confonen la llibertat psicològica de poder elegir i decidir per si mateixos amb la llibertat ètica d'elegir i de decidir en conformitat amb el dictamen o orientació que assenyala la veu de la consciència rectament formada. El fet que psicològicament l'ésser humà sigui capaç d'obrar els seus actes amb elecció i decisió lliures de coacció interna i externa, no comporta que aquests no hagin de conformar-se èticament a la veritat i al bé objectius de la pròpia persona i dels restants éssers personals amb els quals conviu i amb l'ajuda dels quals s'autorealitza. A més a més, no es pot oblidar que, donada la feblesa humana, la llibertat de l'home, ferida pel pecat, no pot fer plenament eficaç aquesta ordenació moral a la veritat i al bé i, en definitiva, a la santedat i voluntat de Déu, sense l'ajut de la gràcia divina que Crist ens ha merescut i atorgat amb el do de l'Esperit Sant.

“Aquesta llibertat, diu la *Gaudium et Spes*, els nostres contemporanis la valoren molt i la desitgen amb entusiasme i amb raó. Sovint, però, la fomenten malament, com una llicència de fer qualsevol cosa, mentre agradi, encara que sigui dolenta. L'autèntica llibertat, en canvi, és el gran signe de la imatge divina en l'home, ja que Déu va voler deixar l'home lliure a les seves decisions (Ecli 15,14), a fi que busqui espontàniament el seu Creador

i, adherint-se a ell, arribi lliurement a la perfecció plena i feliç. La dignitat de l'home, doncs, demana que actuï d'acord amb una elecció conscient i lliure, és a dir, mogut i induït per conviccions personals, i no per un impuls intern cec o sota una mera coacció externa. L'home obté aquesta dignitat quan, alliberant-se de tota esclavitud de passions, tendeix al seu fi en la lliure elecció del bé i es procura amb eficàcia i habilitat els mitjans adequats.” “La llibertat de l'home, ferida pel pecat, pot fer plenament eficaç aquesta ordenació a Déu només amb l'ajut de la gràcia de Déu. Però cadascú haurà de donar compte de la pròpia vida davant el tribunal de Déu, segons que hagi obrat el bé o el mal” (2 Cor 5,10) (GS 17).

Pel que fa a la relació de la moral amb qualsevol activitat de l'home, per exemple, l'artística: “el Concili manifesta que la primacia de l'ordre moral objectiu ha de ser acceptada absolutament per tothom, perquè és l'únic que supera i vertebrava d'una manera convenient tots els altres ordres de les activitats humanes, per molt dignes que siguin, sense excloure'n l'art. Ja que només l'ordre moral afecta en la seva totalitat l'ésser humà, criatura de Déu dotada d'intel·ligència i cridada a un fi sobrenatural, si observa íntegrament i fidelment aquest ordre, el condueix a assolir plenament la perfecció i la felicitat” (IM 6).

En l'experiència moral, a més a més, es fa palesa, d'una manera privilegiada, l'existència i la presència en el més íntim de la persona del Déu màximament ètic, sant i just, anterior, superior i interior a l'home, el qual urgeix tot ésser humà dotat de raó natural l'obligació i el compliment dels imperatius morals categòrics que emergeixen i són coneguts naturalment en i per la seva consciència. És el Déu “intimior intimo meo”, que deia sant Agustí i que Kant en la *Raó pràctica* postulava com a condició necessària de possibilitat i d'intel·ligibilitat de l'experiència moral en l'home. Perquè la criatura humana, per tant, és una realitat fonamentada i relligada a Déu com a fonament i poder últim que la sosté i l'envia a l'existència perquè s'autorealitzi en el món com a persona intel·ligent, lliure i responsable, el seu capteniment i ordenament moral té la seva raó i fonament últim en la santedat

del mateix Déu. I l'absolutesa, la independència i la universalitat amb què s'experimenta la que podem dir llei natural, impresa a la consciència de tot ésser humà, només té justificació racional possible si, definitivament i en última instància, es fonamenta en l'existència del Déu sant i just, superior i interior a l'home, que dictamina i sanciona eficaçment els imperatius morals categòrics que aquella expressa.

VIII

Homo socialis

Obert constitutivament i accionalment mitjançant els sentits i les seves facultats —intel·ligència, voluntat i afectivitat— a la realitat del món que l'envolta, l'ésser humà s'autoconsciència primordialment com a coexistent amb les persones que l'han dut al món i amb l'ajuda de les quals s'autorealitza com a persona. En efecte, la relació “jo-tu”, “jo-els altres” constitueix una experiència primordial en la vida de l'ésser humà, talment que en aquesta experiència “del tu i dels altres” s'autoconsciència com un “jo individual i propi”, distint de tota altra realitat, però, a la vegada, obert als restants éssers personals en convivència i amb l'ajuda dels quals s'autoidentifica i s'autorealitza com a persona. És el que expressa el text del Gènesi, quan davant del prodigi de la dona companya, l'Adam joiós exclama: “Aquesta sí que és os dels meus ossos i carn de la meua carn!” (Gn 2,23). És a dir: Aquesta sí que és el “tu” personal amb el qual el meu “jo” també personal pot entrar en diàleg i compartir els propis sentiments i vida.

51

L'ésser humà, home i dona, pel fet d'haver estat creats a imatge i semblança del Déu, que en el si de la divinitat coexisteix en comunió de persones, està naturalment orientat i cridat a autorealitzar-se com a persona en el si d'una comunitat de persones. Necessitat i tendència natural, d'una banda, a constituir societat amb els seus congèneres i destinació i vocació divina, de l'altra, a unir-se i formar part de l'assemblea dels creients en Crist, coincideixen a fer palesa i operativa la socialitat natural i sobrenatural de l'ésser humà segons el pla del Déu. Per ella els éssers humans no constitueixen una simple societat de consum en la qual uns i altres són considerats mers instruments al servei dels propis interessos egoistes, sinó una comunió de persones amb una única i universal destinació natural i sobrenatural a establir

relacions recíproques personals d'amor, d'amistat, de solidaritat i de col·laboració mútua en ordre a desenvolupar-se individualment i col·lectivament com a persones i fills de Déu.

En aquest sentit, podem afirmar que la socialitat o comunalitat tant en l'ordre natural com en el sobrenatural constitueixen una categoria essencial i existencial de la persona, creada per Déu i cridada a desenvolupar-se, a la vegada, com a membre viu i actiu de la societat natural humana i de la comunitat de batejats i creients en Crist, que és l'Església.

Llegim a la *Gaudium et Spes*: “Així com Déu va crear els homes no perquè visquessin isoladament, sinó perquè formessin una unió social, així també va voler... santificar i salvar els homes, no individualment, sense cap connexió els uns amb els altres, sinó que els constituí en un poble que el reconegués de veritat i el servís santament” (LG 9). Ja des del començament de la història de la salvació va escollir els homes, no sols com a individus, sinó com a membres d'una determinada comunitat. Aquests elegits, Déu, manifestant el seu disseny, els va anomenar “poble seu” (Ex 3,7-12), amb el qual va establir, a més, una aliança al Sinaí.

Aquest caràcter comunitari és perfeccionat i consumat per obra de Jesucrist. El mateix Verb encarnat volgué ser participant de la convivència humana. Va ser present a les noces de Canà, anà a casa de Zaqueu, menjà amb publicans i pecadors. Va revelar l'amor del Pare i l'elevada vocació dels homes usant realitats socials més corrents i servint-se del llenguatge i de les imatges de la vida diària. Va santificar les relacions humanes, sobretot les familiars, de les quals neixen les relacions socials, i se sotmeté voluntàriament a les lleis de la seva pàtria. Va menar la vida pròpia d'un treballador del seu temps i de la seva terra. En la seva predicació manà clarament als fills de Déu que es comportessin entre ells com a germans. En la seva oració va pregar que tots els seus deixebles fossin “u”. Més encara, Ell mateix, Redemptor de tots, s'oferí per tots fins a la mort. “Ningú no té un amor més gran que el qui dona la vida pels seus amics” (Jn 15,13). I manà als seus apòstols que prediquessin a totes les nacions el missatge

de l'Evangelí a fi que el gènere humà esdevingués família de Déu, en la qual la plenitud de la llei fos l'amor.

Primogènit entre molts germans, va instituir, després de la seva mort i la seva resurrecció, pel do del seu Esperit, entre tots els qui el reben per la fe i la caritat, una nova comunió fraterna en el seu Cos, que és l'Església, on tots, membres els uns dels altres, segons els diversos dons concedits, es poguessin ajudar mútuament. Aquesta solidaritat haurà d'augmentar sempre fins aquell dia que serà consumada, quan els homes, salvats per la gràcia, com a família estimada de Déu i per Crist, el germà, donaran a Déu una glòria perfecta (GS 32).

En aquesta societat de persones creades i cridades a viure en comunió d'amor entre elles, a semblança de la unió d'amor que existeix entre les persones divines, l'amor a Déu i al proïsme ha de ser el fonament i el vincle de la unitat i reciprocitat que ha d'existir entre els fills de Déu.

Déu és amor, i “per aquesta raó l'amor de Déu i del proïsme és el primer i el més gran manament. I la Sagrada Escriptura ens ensenya que l'amor de Déu no es pot separar de l'amor al proïsme:... i qualsevol altre manament, tots es reuneixen en això: Estima els altres com a tu mateix... Estimar és la plenitud de la llei” (Rm 13,9-10; 1 Jn 4,20). Això es pot comprovar que és de màxima importància per a homes que cada dia depenen més els uns dels altres, i el món es va unificant cada dia més. Més encara, el Senyor Jesús quan prega al Pare que “tots siguin u..., com nosaltres som u” (Jn 17,21-22), mostrant unes perspectives inaccessibles a la raó humana, suggereix una certa semblança entre la unió de les persones divines i la unió dels fills de Déu en la veritat i la caritat. “Aquesta semblança manifesta que l'home, l'única criatura a la terra que Déu ha volgut per ella mateixa, només pot retrobar-se plenament a través de la donació sincera d'ell mateix” (Lluc 17,33) (GS 24).

De l'amor essencial i fontal que és Déu i regeix entre les persones de la Santíssima Trinitat, del qual n'és l'expressió més palesa l'amor de Jesús al Pare i a tots els homes, en especial als més pobres i marginats, en deriva que l'amor agàpic sigui el dis-

tintiu dels veritables seguidors de Crist i l'impuls de tot apostolat cristià: “Tot el treball de l'apostolat ha de trobar la font i la força en la caritat”; però certes activitats, les que Crist Senyor volgué que fossin signes de la seva missió messiànica (Mt 11,4-5), per naturalesa són més escaients per a esdevenir una expressió més colpidora de la caritat.

El manament més gran de la llei és estimar Déu amb tot el cor, i el proïsme com un mateix (Mt 22,37-40). D'aquest manament de la caritat envers el proïsme, Crist n'ha fet el seu propi manament, i l'ha enriquit amb un nou significat en voler identificar-se amb els germans com a objecte de la caritat, dient: “Tot allò que fèieu a un d'aquests germans meus més petits, a mi m'ho fèieu” (Mt 25,40). Perquè, efectivament, assumint la nostra naturalesa humana, amb una solidaritat sobrenatural, ha unit a si mateix tot el gènere humà com una família, i ha fet de la caritat el distintiu dels seus deixebles amb aquestes paraules: “Tothom coneixerà que sou deixebles meus per l'amor que us tindreu entre vosaltres” (Jn 13,35) (AA 8). Ara bé, aquest amor a semblança del de Déu manifestat en Crist és un amor que s'estén a tot ésser humà. En conseqüència, constitueix el fonament veritable de la fraternitat universal entre els homes i rebutja tota teoria o praxi que introdueix alguna discriminació entre els homes i entre els pobles pel que fa a la dignitat humana i als drets que en deriven.

Llegim al document conciliar *Nostra Aetate*: “No podem invocar Déu, Pare de tots, si refusem de captenir-nos fraternalment amb alguns homes, creats a imatge de Déu. L'actitud de l'home envers Déu Pare i l'actitud de l'home envers els homes germans estan tan estretament relacionades que l'Escriptura pot dir: «El qui no estima no coneix Déu» (1 Jn 4,8). I així l'Església reprova com a contrària a la ment de Crist qualsevol discriminació o vexació dels homes que es faci per motius de raça o de color, de condició social o de religió.” En conseqüència, el Concili, seguint les petjades dels sants apòstols Pere i Pau, demana ardentment als cristians que “la vostra manera de viure enmig dels pagans sigui del tot correcta” (1 Pe 2,21), i que, si és possible, en tant que

depengui d'ells, visquin en pau amb tots els homes (Rm 12,18), talment que siguin de debò fills del Pare celestial (Mt 5,45) (NA 5).

Homes i pobles, per tant, són cridats a viure en comunitat per disposició divina i natural. Aquesta socialitat que dimana de la naturalesa i de la vocació i destinació sobrenatural de la persona humana avui es dilata i s'expressa cada vegada amb més claredat i consens amb la creixent socialitat i solidaritat actual entre tots els grups humans o pobles de la terra. I és que l'activitat humana, sigui individual o col·lectiva, no pot deixar d'actuar-se i d'enriquir les persones i els pobles en les tres dimensions essencials que caracteritzen la realitat humana: la individualitat, la socialitat i la historicitat. Aquesta socialització cada vegada més dilatada és, per al Concili, un signe manifest dels temps actuals que cal interpretar i valorar pel que suposa de tendència universal vers una humanitat cada vegada més una, fraternal i solidària. "...Tots els pobles formen una sola comunitat; tots tenen un mateix origen, com sigui que Déu ha fet que la superfície de la terra fos habitada de cap a cap per tot el llinatge humà (Ac 17,26). Tots tenen també un mateix fi últim, Déu, del qual s'estén a tothom la providència, les mostres de la seva bondat i els seus plans de salvació (Sv 8,1; Ac 14,17; Rm 2,6-7; 1 Tm 2,4), fins que els elegits s'apleguin a la Ciutat Santa, que la resplendor de Déu il·luminarà i on els pobles caminaran a la seva llum (Ap 21, 23-34)" (NA 1).

Ara bé, dels vincles socials que són necessaris per al perfeccionament de l'home, alguns, com la família i la comunitat política, responen més íntimament a la seva naturalesa íntima; altres procedeixen més aviat de la lliure voluntat. A la nostra època, per causes variades, es multipliquen cada dia més les relacions mútues i les interdependències; d'aquí neixen diverses associacions i institucions de dret públic i privat. Aquest fet, anomenat socialització, per bé que no estigui mancat de perills, amb tot, aporta molts avantatges per a confirmar i augmentar les qualitats de la persona humana i protegir els seus drets (MM, AAS 53 (1961), p. 418; QA, AAS 23 (1931), p. 222 ss) (GS 25). Tanmateix, el Concili no deixa d'advertir del perill de la despersonalització a què pot conduir una excessiva i absorbent socialització quan

aquesta “crea, al seu entorn, nous lligams, sense, però, promoure sempre la corresponent maduresa de la persona ni les relacions veritablement personals” (GS 6).

Per evitar aquest perill, el Concili, conscient de la proclivitat de l'home a caure en un individualisme exacerbat o en una massiva despersonalització, ens recorda que “la multiplicació de les relacions mútues entre els homes constitueix un dels aspectes principals del món d'avui, propiciada pels actuals progressos tècnics. Amb tot, el diàleg fratern entre els homes no arriba a la perfecció en aquest progrés, sinó més profundament en la comunitat entre les persones, que exigeix una reverència mútua envers llur plena dignitat espiritual. Per promoure aquesta comunió entre les persones, la revelació cristiana aporta un gran ajut, i alhora ens condueix a una comprensió més profunda de les lleis de la vida social que el Creador va inscriure en la natura espiritual i moral de l'home” (GS 23).

En efecte, en la comprensió de les causes i dels remeis dels conflictes socials que a tots ens afecten, la revelació cristiana posa en relleu que, si bé és cert que les pertorbacions que es produeixen tan sovint en l'ordre social provenen en part de la tensió de les estructures econòmiques, polítiques i socials i en part de les circumstàncies de pobresa material, espiritual i moral de moltes persones, privades injustament dels elements imprescindibles per a conduir elles i llurs famílies una vida digna, no es pot oblidar que aquests mals neixen més profundament de la cobdícia, de la supèrbia i de l'egoisme dels homes. Pet tant, quan l'ordre social és afectat per aquests factors, les causes profundes d'aquests mals no poden superar-se sense la conversió, el capteniment i el compromís ètics de les persones, i sense l'ajuda de la gràcia divina (GS 25).

IX

Homo politicus

L'home, social per l'impuls i necessitat de la pròpia naturalesa i per la deliberació lliure de la seva voluntat, estructura la seva vida social fixant de comú acord amb els proïsmes els fins i mitjans concrets per abastar el seu millor desenvolupament individual i col·lectiu. D'aquí en deriva el compromís d'instituir una autoritat, unes lleis i unes responsabilitats que, respectant els drets fonamentals de la persona, obliguin en consciència a tots els membres de la comunitat constituïda a conspirar i a col·laborar en la consecució del bé comú que, d'altra manera, seria impossible o molt difícil d'abastar individualment, o àdhuc, mitjançant la constitució i la cooperació únicament del grup familiar o tribal. “S’adiu del tot amb la natura humana, ensenya el Concili, que es trobin estructures politicojurídiques que cada vegada més permetin efectivament a tots els ciutadans sense cap discriminació de participar lliurement i activament, en l’elaboració de les bases jurídiques de la comunitat política, en el govern de l’Estat i en la determinació del camp d’acció i dels límits dels diferents organismes, i en l’elecció dels governants. Que es recordin, doncs, tots els ciutadans del dret, que és alhora deure, d’usar el propi vot lliure per a promoure el bé comú. L’Església creu digna de lloança i de consideració l’acció dels qui es donen al servei dels homes en profit de la cosa pública, i n’accepten tota la responsabilitat” (GS75).

Aquest impuls i necessitat vers una cada vegada més àmplia implicació política dels individus i dels pobles en ordre al seu desenvolupament i bé comú, malgrat les resistències, es va concretant en ordenacions i estructures jurídiques d’abast internacional, acceptades per la majoria de les nacions, constituint un dels signes més clars i punyents dels nostres temps, propiciat per la intensa i estesa xarxa de mitjans de comunicació, pel desplaçament de les

persones i pel transport i intercanvi de béns materials i culturals. L'humanisme cristià, doncs, que alena l'Evangelí i el magisteri de l'Església, atent als signes dels temps i a les necessitats i al bé de la persona i del col·lectiu humà, no pot passar per alt la urgència i la importància d'aquest moviment i d'aquesta sensibilitat que actualment empenyen els homes i els pobles vers una unió, estructuració i ordenament polítics i jurídics d'àmbit planetari. I urgeix els cristians "que siguin conscients de la vocació particular i pròpia en la comunitat política, assumint exemplarment el sentit de responsabilitat i la dedicació al bé comú i admetent la legítima multiplicitat i diversitat de les opcions temporals i respectant els ciutadans que, també en grup, defensen de manera honesta el propi punt de vista i promouen allò que els sembli que el bé comú demana; mai, però, anteposant el propi interès de partit al bé comú" (GS 75).

Per a poder exercir aquesta noble tasca, el Concili demana prestar gran atenció a l'educació civil i política de tots els ciutadans i principalment dels joves, a fi que puguin prendre part en la vida de la comunitat política. I, en especial, per aquells que se sentin vocacionats i idonis per exercir l'activitat política, difícil i, al mateix temps, nobilíssima, proposa una sèrie de disposicions i actituds ètiques: "que s'hi preparin i que s'esforcin a exercir-la sense buscar ni el propi interès ni avantatges materials, que actuïn amb enteresa moral i prudència contra la injustícia i l'opressió, contra la dominació arbitrària i la intolerància d'un sol home o partit polític; i que es consagrin al bé de tothom amb sinceritat i equitat, més encara, amb amor i fortalesa política" (GS 75). Fins i tot l'amor lleial a la pròpia pàtria, just i digne de lloança, no s'ha de viure amb estretor d'esperit, sinó que sempre ha de prendre en consideració i estar obert al bé de tota la família humana, que està unida per diferents lligams entre races, pobles i nacions. "Que els ciutadans cultivin, magnànimament i amb lleialtat, l'amor a la pàtria, però sense estretor d'esperit, és a dir, de tal manera que al mateix temps prenguin sempre en consideració el bé de tota la família humana, que està unida per diferents lligams entre races, pobles i nacions" (GS 75).

Conseqüentment a l'exposat fins aquí, resta manifest que l'Església, si bé té un fi escatològic, la santificació i la salvació eterna dels homes, difon també la seva llum sobre el món present i amb els seus membres aporta la seva col·laboració sincera i efectiva a tot allò que ajuda al benestar material i espiritual de tots els homes. La fe i esperança, per tant, en Crist ressuscitat no solament desperta i anima el desig d'un món millor més enllà de l'existència terrenal, sinó que també promou el compromís seriós i constant de fer més confortable la vida present. I encara que els creients sabem que al final dels temps seran restaurats el cel nou i la terra nova, l'esperança i l'espera d'això no ens dispensa de treballar pel perfeccionament material i espiritual del món present i de les persones i de la societat humana.

Contra la temptació d'absentisme que pot afectar erròniament alguns creients i de les propostes reduccionistes i immanentistes del secularisme modern i postmodern, el Concili avisa que el progrés purament material també té les seves temptacions i cal que totes les activitats humanes, temptades de supèrbia i d'amor desordenat de si mateix, siguin purificats per la gràcia de Crist, el qual ens fa capaços d'estimar les coses en Déu i de gaudir-les en pobresa i puresa d'esperit. En aquest sentit, la veritat integral, la justícia, l'amor al proïsme i la solidaritat sempre hauran de ser llei fonamental de la perfecció humana i de la transformació del món.

X

La persona, centre i fi de la vida social, cultural i econòmica

Ara bé, la dignitat i la vocació integral de la persona humana demanen que tot l'ordenament social, polític i econòmic del qual ella n'és l'autora, el centre i el fi, fomenti i dugui a terme les transformacions de mentalitat i d'estructures que siguin necessàries per al decòrum i bé de tota persona sense discriminació ni dilatació de temps ni d'esforç per part dels governants i de tots els membres de la societat. D'aquí ve que el tema central del cristià tal com el presenta, en particular, la *Gaudium et Spes* i, en el seu conjunt, el magisteri i la doctrina social i política de l'Església resta palesament expressat en la sentència categòrica de Jesús a l'Evangeli: “El dissabte ha estat fet per a l'home, i no l'home per al dissabte. Per això el Fill de l'home és senyor fins i tot del dissabte” (Mc 2,27-28). Per tant, en la jerarquia de béns i valors a aconseguir tots els membres de la comunitat humana han d'esmerçar-se a procurar sincerament i per damunt de tot altre tipus de finalitat el bé integral, material i espiritual, de les persones i de les famílies.

61

“La finalitat del desenvolupament natural i cultural, ensenya el Concili, no s'ha de reduir al simple augment de béns productius, ni al guany o al domini, sinó al servei de l'home, de tot home, tenint en compte les seves necessitats materials i les exigències de la seva vida intel·lectual, moral, espiritual i religiosa, volem dir de cada home i de cada grup humà, sense distinció de raça o regió del món” (GS). És necessari, per tant, que siguin assequibles a tota persona humana els mitjans materials i culturals imprescindibles per a conduir una vida vertaderament humana, com són ara i sempre l'aliment, el vestit, l'habitatge, l'educació, la informació, la salvaguarda de la vida i de la llibertat, la religiosa inclosa, i dels restants drets naturals de tota persona. Les discriminacions i les

excessives desigualtats econòmiques i socials constitueixen un escàndol i una ofensa a Déu i a la dignitat de la persona humana.

Tots els homes han estat creats per Déu amb un mateix origen i idèntic destí. Cal reconèixer, per tant, una igualtat fonamental de criatures i fills, creats pel mateix Déu, redimits per Crist i destinats a la mateixa glòria. Per tant, cal eliminar, com a contrària a Déu, tota discriminació per motius de raça, sexe, llengua i religió, i ens ha de preocupar que tots els drets naturals siguin reconeguts i respectats per tothom i a tot arreu. Crist, prototip i inspirador d'aquest humanisme que el Concili proposa a tots els homes de bona voluntat i, en especial, als seus seguidors, amb el seu capteniment i la seva ensenyança posà al centre de tota l'activitat humana el reconeixement real de la dignitat de tota persona humana, amb especial atenció a tots aquells —pobres, malalts, marginats, infants, dones— que en aquella societat d'oligarquies socials i polítiques, eren considerats i tractats com de categoria inferior. Després, dilatant i eixamplant la socialitat natural de les persones, creà una comunitat nova, l'Església, fraternitat i comunió de persones amb la mateixa dignitat i destí de fills de Déu perquè fossin en el món el llevat, la llum i la sal d'una humanitat cada vegada més fraterna, justa i solidària.

XI

Homo culturalis

Ara bé, aquest desplegament individual, social, històric i religiós l'home l'actua mitjançant l'aplicació de les seves facultats i activitat a la transformació i usdefruit dels béns de la natura i el cultiu dels valors i creacions de l'esperit, és a dir, a través de la cultura. En aquest sentit, podem afirmar que l'home és un ésser que s'està realitzant culturalment amb la seva activitat personal i amb l'ajut dels recursos naturals i de les possibilitats que els éssers humans que l'han precedit i els qui li són contemporanis posen a la seva disposició per tal que ell, al seu torn, els enriqueixi, els comparteixi i els transmeti als qui el succeiran.

La creació optativa de possibilitats, de recursos i de capacitats que unes generacions transmeten i posen a disposició de les altres constitueix formalment la història humana i determinen el grau més o menys elevat de civilització i de cultura que afecta els individus i els diversos col·lectius humans.

Zubiri distingeix en la unitat del temps cronològic que comparteixen tots els humans que viuen en la contemporaneïtat, diversos graus de possibilitats, de recursos culturals i de capacitats de què disposen uns i altres, creats pels seus predecessors i enriquits, transmesos i entregats als seus descendents. Els éssers humans viuen el seu temps cronològic, astronòmic, d'una manera asimètrica. Zubiri ha creat el neologisme "etaneïtat" per a designar aquesta asimetria o desigualtat de possibilitats i de recursos culturals de què parteix cada ésser humà i cada generació humana. L'home europeu, per exemple, i l'home de les tribus amazòniques pel que fa a la cronologia són contemporanis perquè comparteixen les dates del mateix calendari astronòmic. Tanmateix, en les seves maneres d'estar en la realitat i d'afrontar-la són diferents perquè disposen d'unes possibilitats i d'uns recursos i dots, heretats dels seus

antecessors, abismalment diferents. Són contemporanis, però no són “etanis”. Ambdós són veritablement humans i contemporanis, però no disposen de les mateixes possibilitats científicotècniques, per exemple, per a poder construir avions, ordinadors o qualsevol altre aparell sofisticat. El seu moment cultural és asimètric.

Ens ho explicita extensament la *Gaudium et Spes*. És propi de la persona humana no poder accedir a un nivell de vida veritablement i plenament humana, si no és a través de la cultura, o sigui cultivant els béns i els valors de la natura. Sempre, doncs, que es tracta de la vida humana, natura i cultura es troben estretament connexes.

Amb el terme genèric “cultura” hom vol indicar tots aquells mitjans amb què l’home afina i desplega els seus múltiples dots espirituals i corporals; procura sotmetre el cosmos mateix amb el coneixement i el treball; fa més humana la vida social, tant en la família com en tota la societat civil, gràcies al progrés dels costums i de les institucions; finalment, amb el pas del temps, expressa, comunica i conserva en les seves obres les grans experiències i aspiracions espirituals, a fi que puguin ser de profit per al progrés de molts, i àdhuc de tot el gènere humà.

En conseqüència, la cultura presenta necessàriament un aspecte històric i social, i la paraula “cultura” pren sovint un significat sociològic i etnològic. En aquest sentit es parla de pluralitat de cultures. Efectivament, de les diverses maneres d’usar les coses, de treballar i d’expressar-se, de practicar la religió i de comportar-se, d’establir lleis i de cultivar la bellesa, s’originen també unes condicions diferents de vida comunitària i les maneres diverses d’organitzar els béns de la vida. D’aquesta manera, amb els ensenyaments rebuts per tradició, cada comunitat humana es va creant el seu propi patrimoni. Així, encara, es constitueix un àmbit definit i històric en el qual s’insereix l’home, de qualsevol poble o època, i del qual extreu els valors que li permeten contribuir al progrés de l’home i de la civilització (GS 53).

En aquesta tasca de transformació del món i responent de bell antuvi a l’acusació massa repetitiva i injusta dels anomenats mestres de la sospita i altres crítics, els cristians no hi podem ni

volem romandre aliens amb l'excusa de l'espera del cel nou i de la terra nova escatològics. La fe cristiana, diu el Concili, els ofereix excel·lents estímuls i ajuts per a complir amb més zel aquesta tasca que, en certa mesura, fa l'home col·laborador de Déu en l'obra del desplegament de les virtualitats de la seva creació i en la preparació dels béns i valors positius del seu Regne futur. Aquesta tasca de desplegament històric i cultural obrat cada vegada amb més interdependència entre els individus i els pobles i en benefici de tots els membres de la comunitat universal, implica, fins i tot, l'obligació moral de tot home i forma part de la seva vocació total.

“Els cristians, ens diu la *Gaudium et Spes*, n. 57, tot fent camí cap a la ciutat del cel, han de cercar i assaborir allò que és de dalt (Col 3,1-2); això no disminueix, sinó que més aviat augmenta, la gravetat de l'obligació de treballar amb tots els homes en la construcció d'un món més humà. I, en veritat, el misteri de la fe cristiana els ofereix excel·lents estímuls i ajuts per aconseguir amb més zel aquesta tasca i sobretot per a descobrir el sentit ple d'aquesta obra, mitjançant la qual la cultura humana adquireix el seu lloc eminent dins la vocació total de l'home” (GS 57). Ara bé, pel que fa a la relació entre el caràcter social, històric i cultural de la persona i de la societat, apareix palesa la seva interdependència. Perquè és en la vida social i amb l'herència cultural rebuda de les persones que l'han precedit, que la persona desenvolupa les seves facultats, s'enriqueix culturalment, pot respondre més fàcilment a la seva vocació natural i sobrenatural i es fomenta el progrés de la humanitat.

Llegim a l'encíclica *Populorum Progressio* de Joan XXIII: “Però cadascun dels homes és membre de la societat, pertany a la humanitat entera. I no solament aquest o aquell home, sinó tots els homes estan cridats a aquest ple desenvolupament. Les civilitzacions neixen, creixen i moren. Però com les onades del mar en el flux de les aigües van avançant, cadascuna una mica més, en la sorra de la platja, de la mateixa manera la humanitat avança pel camí de la Història. Hereus de generacions passades i beneficiant-nos del treball dels nostres contemporanis, estem obligats amb tots i no podem desinteressar-nos dels qui vindran

a augmentar encara més el cercle de la família humana. La solidaritat universal, que és un fet i un benefici per a tots, és també un deure” (PP 17). Així ho corrobora també la *Gaudium et Spes*, n. 25: “Del caràcter social de l’home apareix que el perfeccionament de la persona humana i l’increment de la mateixa societat són interdependents. El principi, el subjecte i el fi de totes les institucions socials és i ha de ser la persona humana, ja que ella, per la seva mateixa natura, necessita absolutament vida social (cf. Thomas, I Ethic. Lec. 1). Per tant, donat que la vida social no és quelcom extern a l’home, aquest desenrotlla les seves facultats amb el tracte amb els altres, els deures mutus, el diàleg amb els germans, i així pot respondre a la seva vocació” (GS 25).

XII

L'ésser humà: realitat històrica, *in via*, vers Déu

L'home, ho hem consignat anteriorment, per raó de les seves facultats superiors —sensibilitat, intel·ligència, voluntat— està constitutivament i operativament obert, d'una manera immediata, a les realitats concretes del món que l'envolta i, en general, a l'ésser, al bé, a la bellesa i als valors fonamentals de la persona, encarnats analògicament en les realitats concretes d'aquest món sense esgotar-los. Això fa que l'ésser humà ultrapassi transcendentalment els límits del món sensible, del temps i de l'espai, i s'obri, almenys intencionalment, a l'àmbit d'allò real en tant que real: “Homo est quodammodo omnia”, “l'home és en certa manera totes les coses”, que ensenyava encertadament sant Tomàs d'Aquino. Com a conseqüència d'aquesta envergadura quasi infinita, l'home és un ésser sempre *in via*, *faciendus*, *gerundi*, que s'està fent, mai acabat: “L'home sempre supera l'home” (Pascal). L'home que volem i podem ser, sempre supera l'home que s'és en cada moment concret de la nostra existència.

67

La “personalidad” o realitat substantiva que rebem i posseïm pel fet de ser engendrats per pares humans, diu Zubiri, es desenvolupa en “personalitat” concreta, canviant i històrica, optant i adoptant amb els nostres actes vitals i lliures diverses maneres d'estar i d'afrontar la realitat i de ser reals respecte de les coses, dels altres éssers personals, i, en definitiva i més radicalment, respecte de Déu, fonament i poder fontal que ens relliga, ens impulsa, ens possibilita i ens sosté, perquè “siguem i ens autorealitzem” en el món com a persones. “El hombre siempre es el mismo, pero no lo mismo” (Zubiri). L'home sempre és el mateix, però no allò mateix. En aquesta obertura constitutiva i dinàmica de la persona rau la seva condició de realitat històrica, sempre en camí, *facienda*, inacabada. És l'ànsia o tensió del “cor inqui-

etum” que experimentà i descrigué magistralment sant Agustí en el llibre de les seves *Confessions*. Aquesta autorealització o autotranscendiment de la persona actua, a la vegada, segons les quatre dimensions estructurals que constitueixen i defineixen ontològicament i existencialment la realitat humana en tant que realitat humana.

“Individualitat o cadaqualitat”, “comunalitat o socialitat”, “historicitat o prospectivitat” genètica i cultural envers els descendents, i “relligació” al fonament o poder fundant, possibilitant i impel·lent que ens envia i ens sosté en l’existència, són les dimensions ontològiques i existencials que configuren la realitat personal humana, en la seva manera concreta d’estar en el món, en respectivitat al conjunt de la restant realitat intramundana (coses i persones) i en respectivitat radical i transcendent a la realitat de Déu.

En efecte, l’home en tant que realitat autoconscient és i es vivència com una realitat formalment i reduplicativament “seva”, “pròpia”, “indivídua i distinta” de les restants realitats que l’envolten. És la dimensió que Zubiri en diu la “cadaqualitat” o “individualitat” per la qual cada subjecte humà es distingeix dels altres membres de l’espècie humana amb els quals comparteix el mateix esquema filètic. Tot ésser humà és un “cadaqual o individu” dintre de la mateixa espècie humana. A la vegada, per la pertinença al mateix *philum* o espècie l’ésser humà diu versió i dependència genètica, convivencial i comunal amb els altres éssers personals dels quals procedeix i amb l’ajuda dels quals s’autorealitza en el món com a ésser personal i “social”. És la dimensió constitutiva i dinàmica de la “comunalitat o socialitat” de la persona, la qual funda i determina la seva vida en “societat” i en “comunió” amb els altres éssers personals. Ara bé, pel fet d’ésser l’home una realitat psicosomàtica genèticament i culturalment prospectiva, no solament transmet als seus descendents i a altres les notes o qualitats biològiques del seu esquema filètic o codi genètic sinó també tot un elenc de possibilitats, de recursos, de dots, de maneres d’estar i d’afrontar la realitat, les quals, optativament acceptades i enriquides per ell, seran transmeses i posades a disposició

dels qui el succeiran i vindran després d'ell. És la dimensió de la “prospectivitat històrica” de la persona. L'home és una realitat històrica. La “historicitat” és una dimensió constitutiva i dinàmica de la persona en tant que genèticament i culturalment prospectiva.

Resta encara posar en relleu la dimensió més radical i englobant de la persona: la que funda i sosté la seva existència i realitat personal. És la dimensió ontològica i existencial de la “relligació” de la persona al fonament i poder fundant, possibilitant i impellent que fa que “sigui i s'autorealitzi” com a persona segons les tres dimensions constitutives esmentades. Realitat “relativament absoluta” perquè contingent i dependent de la restant realitat, la persona s'evidencia com “relligada a radice” al fonament o poder fontal i transcendent que fa que existeixi i s'autorealitzi com a realitat pròpia, comunal, històrica i religiosa. Per tant, l'impuls d'autotranscendència que caracteritza l'ésser humà, a diferència dels altres éssers vivents, no s'orienta només horitzontalment, vers les realitats del món empíric, sinó també verticalment, vers el Totalment altre del món, vers el poder i el fonament últim de la seva persona i del món, vers Déu. I constitueix, segons el Concili, a més d'un dinamisme natural i cultural de la persona, un imperatiu moral que interessa i urgeix no solament a cada persona, sinó a tot el col·lectiu humà.

En l'actualitat aquesta visió i realitat dinàmica i evolutiva del procés històric, social i cultural de la humanitat ha passat a ser, cada vegada més, un signe dels temps actuals, d'abast i àmbit planetari en què està implicada tota la humanitat en ordre a constituir una comunitat universal de persones i de pobles solidaris en la recerca del bé comú. “La mateixa història, llegim a la *Gaudium et Spes*, s'accelera a un ritme tan ràpid que amb prou feines els individus particulars la poden seguir. Esdevé únic el destí de la humanitat, sense diversificar-se en històries separades. El gènere humà passa així d'una concepció estàtica de la realitat a una concepció més dinàmica i evolutiva, la qual dóna lloc a una problemàtica tota nova que reclama noves anàlisis i noves síntesis” (GS 5,3). Aquest impuls d'autotranscendència i de perfectibilitat individual, social, moral, cultural, religiosa, mai exhaurida del

tot aquí a la terra, postula, com veié també E. Kant, l'exigència raonable de la immortalitat de l'ànima i d'una realitat “semper melior et maior” que transcendeixi el món material i sensible, i que sigui capaç d'omplir i d'assossegar la necessitat i l'anhel de felicitat i de plenitud de la persona. Només des d'aquesta poderosa realitat divina que relliga, fonamenta i sosté l'home en l'existència, es fa intel·ligible el misteri de l'ésser humà.

Aquest creixement personal i col·lectiu de cada persona i de la humanitat entera en la construcció d'una comunitat de persones i de pobles, dimana de la mateixa constitució, dinamisme i perfectibilitat de la realitat humana i, per tant, de la voluntat del seu Creador i és, per això, un fet i un imperatiu moral que interessa i urgeix no solament a cada persona, sinó a tot el col·lectiu humà. No és, per tant, facultatiu; és un deure personal i comunitari. És un creixement personal i col·lectiu que flueix naturalment de la constitució ontològica, psicològica, social, cultural i històrica de la persona i és disseny de Déu Creador que ha ordenat la creació entera i la criatura espiritual vers Ell, veritat primera i bé sobirà. Vegem-ho meridianament exposat a la *Populorum progressio* de Joan XXIII: “En els dissenys de Déu, cada home està cridat a promoure el seu propi progrés, perquè la vida de tot home és una vocació donada per Déu per a una missió concreta. Des del seu naixement, ha estat donat a tots, com en germen, un conjunt d'aptituds i de qualitats per a fer-les fructificar: la seva floració, fruit de l'educació rebuda en el propi ambient i de l'esforç personal, permetrà a cadascun orientar-se vers el destí que li ha estat proposat pel Creador. Dotat d'intel·ligència i de llibertat, l'home és responsable del seu creixement, igual que de la seva salvació. Ajudat, i a vegades destorbat, pels qui l'eduquen i li estan a l'entorn, cadascú roman sempre, siguin quins siguin els influxos que s'exerceixen sobre d'ell, l'artífex principal del seu èxit o del seu fracàs; pel sol esforç de la seva intel·ligència i de la seva voluntat, cada home pot créixer en humanitat, valer més, ser més” (PP 15).

Més encara, continua la *Populorum progressio*, per la seva inserció en el Crist ressuscitat i vivent, prototip de l'home redimit i elevat a la dignitat de fill de Déu per adopció, aquest té el camí

obert vers una major plenitud personal i comunitària, vers un humanisme terrenal i transcendental, segons el model d'home que hi ha en Crist. Tal és la finalitat suprema del seu desenvolupament personal, social i religiós. “De la mateixa manera que la creació entera està ordenada al seu Creador, la criatura espiritual està obligada a orientar espontàniament la seva vida vers Déu, veritat primera i bé sobirà. Resulta així que el creixement humà constitueix com un resum dels nostres deures. Més encara, aquesta harmonia de la natura, enriquida per l'esforç personal i responsable, està cridada a superar-se a si mateixa.” La natura, per tant, amb el seu suport i l'home amb el seu esforç, personal i responsable, estan cridats a superar-se a si mateixos. “Per la seva inserció en el Crist vivent, l'home té el camí obert vers un progrés nou, vers un humanisme transcendental que li dona la seva major plenitud; tal és la finalitat suprema del desenvolupament personal” (PP 16).

XIII

L'ésser humà: ésser dividit interiorment, feble, procliu al mal Necessitat de la gràcia de Crist Redemptor

En aquesta tasca mai tancada ni acabada del propi desplegament moral, cultural i religiós, l'home, ens recorda el Concili, topa amb la realitat de la seva conflictivitat i divisió internes, de la seva feblesa i de la seva proclivitat al mal.

Aquest fet universal, constatat per l'experiència de la humanitat i de cada persona, creu el Concili que només pot ser il·luminat i ser orientat eficaçment des de la paraula revelada i amb l'auxili de la gràcia i l'exemple de Crist Redemptor, vencedor del pecat i de la mort. Constituït per Déu criatura lliure, l'home ja des del començament de la història va haver d'elegir entre l'obediència al mandat de Déu i el requeriment fal·laç del maligne, entre el bé i el mal, entre la rectitud i la fidelitat a la pròpia consciència i la desobediència, amb la consegüent experiència de la culpa i del trencament de l'harmonia psicològica i moral de la pròpia persona i de les relacions amb els altres éssers humans.

Llegim a la *Gaudium et Spes*: “Però l'home, constituït per Déu en estat de justícia, per persuasió del Maligne, ja des del començament de la història va abusar de la seva llibertat, alçant-se contra Déu i volent atènyer el seu fi fora de Déu. Tot i conèixer Déu, no el va glorificar com a Déu, sinó que el seu cor insensat s'omplí de foscor, i va servir més la criatura que no pas el Creador (Rm 1, 21-25). El que coneixem per la revelació divina, diu el Concili, concorda amb la mateixa experiència, ja que l'home, examinant el seu cor, es descobreix també inclinat al mal i immersit en tantes misèries, que no poden provenir del seu bon Creador. (I) sovint refusant reconèixer Déu com a principi seu, ha trencat (també) l'ordre degut amb relació al seu fi últim, i alhora tota la seva ori-

entació ja sigui envers ell mateix, ja sigui envers els altres homes i envers totes les coses creades” (GS 13).

D'aquí que l'home estigui i s'experimenti dividit en si mateix i tota la vida dels homes, individual i col·lectiva, es presenta com una lluita, certament dramàtica, entre el bé i el mal, entre la llum i les tenebres i es trobi incapaç de superar eficaçment per si mateix els assalts del mal, talment, que cadascú se sent encadenat i només a la llum de la revelació i de la gràcia de Crist Redemptor troben la seva última explicació i remei la feblesa i la misèria humana (GS 13). En efecte, “l'Església creu que només Crist, mort i ressuscitat per a la salvació de tots, dóna a l'home, mitjançant el seu Esperit, llum i força perquè pugui respondre a la seva vocació suprema; i que, sota el cel, no hi ha altre nom donat als homes que pugui salvar-los (Fets 4,12). Creu igualment que la clau, el centre i el fi de tota la història humana es troben en el seu Senyor i Mestre i que a la llum d'aquesta revelació troben la seva última explicació la vocació sublim i la misèria profunda que els homes experimenten” (GS 10 i 13).

74

Els mateixos desequilibris morals i socials que experimenta la societat dels homes en el fons tenen la seva última causa en els desequilibris interns de la persona humana plantejant-li interrogants que només poden trobar la seva resposta i orientació adequades en la paraula revelada i en la gràcia de Crist Salvador. “En realitat, ens diu la *Gaudium et Spes*, n. 10, els desequilibris de què pateix el món contemporani estan lligats amb aquell desequilibri més fonamental que té l'arrel en el cor de l'home. Sovint refusant reconèixer Déu com a principi seu, ha trencat també l'ordre degut amb relació al seu fi últim, i alhora tota la seva orientació ja sigui envers ell mateix, ja sigui envers els altres homes i envers totes les coses creades. Efectivament, en el mateix home es troben enfrontats molts elements. Perquè, mentre per una banda, com a criatura, palpa de mil maneres els seus propis límits, per l'altra banda se sent il·limitat en els anhels i cridat a una vida superior. Atret per moltes sol·licitacions, sempre es veu obligat a escollir-ne alguna i, per tant, a renunciar a les altres. Encara més, feble i pecador com és, no rarament fa allò que no voldria i deixa de fer

allò que voldria (Rm 7,14 ss.). La conseqüència és que sofreix en ell mateix una divisió, de la qual provenen, al seu torn, tantes i tan greus discòrdies en la societat. Cert, molts que viuen infectats per un materialisme pràctic són ben lluny de tenir la clara percepció d'aquest drama, o bé encara, oprimits per la misèria, no tenen manera de reflexionar-hi. Molts d'altres ja es pensen quedar satisfets amb la interpretació pluralista dels fets" (GS 10).

El Concili reconeix, per tant, que si bé les pertorbacions de l'ordre social, injust i alienant, neixen de la tensió existent en les estructures econòmiques, polítiques i socials, tenen més profundament les seves arrels últimes en la conflictivitat interna i les passions desordenades de l'home, com ara la cobdícia, l'afany de poder, la supèrbia i l'egoisme. D'aquí que calgui sempre educar la persona a superar l'individualisme i a cultivar les virtuts morals i socials formant homes de ferma personalitat moral. Això difícilment es pot aconseguir en situacions d'extrema necessitat que dificulten i, fins i tot, impedeixen el desenvolupament natural i cultural de les persones i dels pobles. La dignitat, per tant, de les persones i el seu desenvolupament integral exigeixen que totes tinguin accés a tot allò que és necessari per a conduir una vida vertaderament humana, com ara són la formació d'una família, un treball adequadament remunerat, l'aliment, el vestit, l'habitatge, l'educació, la informació, la salvaguarda de la vida i de la llibertat, la igualtat d'oportunitats. Les excessives desigualtats econòmiques i socials constitueixen un escàndol i una ofensa a la dignitat humana i la llavor de seqüents convulsions socials.

L'Església, doncs, si bé està atenta als signes positius dels temps i valora els impulsos nobles i els avenços de la humanitat vers una majoria d'edat, llibertat, socialització i participació activa dels individus i dels pobles en la producció i usdefruit de béns materials i culturals per l'aplicació de nous coneixements i de noves tècniques als diversos sectors de l'activitat humana, no deixa d'adonar-se també i de denunciar els desequilibris i perills inherents a aquest vertiginós desenvolupament que afecta les relacions entre les diferents categories socials de les persones i a l'interior de les famílies, entre les justes aspiracions dels pobles

menys poderosos i pobres a l'autonomia, la justícia i la pau, d'una banda, i l'ambició i l'afany de domini dels més opulents, de l'altra. D'aquí neixen els recíprocs malfiaments i enemistats, els conflictes i les desgràcies, de les quals l'home mateix és alhora causa i víctima perquè en el fons tenen el seu origen en la naturalesa ferida de l'home, en les passions i en la manca de qualitat ètica. Aquestes febleses humanes, recorda el Concili, només poden ser compensades mitjançant un canvi de mentalitat i de vida que tan sols és possible amb l'ajuda de la gràcia i la conversió de la persona a l'evangelí de Crist Redemptor.

XIV

Homo pacificus

El cristià, cridat a configurar-se amb Crist, Príncep de la pau, el qual vingué a reconciliar l'home amb Déu i amb els germans, i proclamà particularment fills de Déu i deixebles seus els qui són promotors de reconciliació, de perdó, de justícia i de pau, ha de ser en si mateix i en la societat, a semblança de Crist, un agent convençut i efectiu de justícia, de fraternitat i de pau. Aquesta pau, diu la *Gaudium et Spes*, “no és la simple absència de guerra, ni es redueix merament a crear un equilibri de forces oposades, ni és tampoc el resultat d'una despòtica dominació, sinó que és anomenada amb tota propietat «obra de la justícia» (Is 32,7). És el fruit de l'ordre assignat a la societat humana pel seu diví Fundador i que els homes, sempre sedejants d'una justícia més perfecta, han de cultivar i que no s'obté un cop per sempre, sinó que s'ha de construir sense parar i exigeix a cadascú un domini constant de les passions i una vigilància per part de l'autoritat legítima” (GS 78). “La ferma voluntat de respectar els altres homes i pobles i llur dignitat, i l'assídua pràctica de la fraternitat són absolutament necessàries per a la construcció de la pau. D'aquesta manera la pau és fruit també de l'amor, que va més enllà del que la justícia pot aportar” (GS 78). I la motivació profunda i el paradigma i model d'aquesta pau, que neix de l'amor al proïsme i de la justícia, és la paraula i l'exemple de nostre Senyor Jesucrist.

Aquesta pau, que neix de l'amor al proïsme, és figura i efecte de la pau de Crist, que procedeix de Déu Pare. Crist, Príncep de la pau, “reconcilià per mitjà de la seva creu tots els homes amb Déu i, restablint la unitat de tots en un sol poble i en un sol cos, matà en la seva pròpia carn l'odi (PT, AAS 55 (1963), p. 291) i, enaltit per la resurrecció, vessà el seu Esperit d'amor al cor dels homes” (GS 78). Per això tots els seus seguidors són urgits instantment a

unir-se amb els homes veritablement pacífics per implorar la pau i instaurar-la en la consciència de les persones i de la societat. D'aquí l'interès de l'Església en promoure, amb la seva ensenyança i amb la seva presència activa en les institucions de la comunitat internacional, la cooperació dels cristians amb tots els homes de bona voluntat en ordre a fomentar i construir entre els pobles relacions de fraternitat, de justícia, de solidaritat i de pau. Llegim a la *Gaudium et Spes*, n. 89: “L'Església, quan en virtut de la seva missió divina predica l'Evangelí a tots els homes i n'escampa els tresors de gràcia, contribueix a afermar la pau arreu de la terra i a posar una base sòlida per a la convivència fraterna d'homes i pobles, és a dir, el coneixement de la llei divina i natural. Per això l'Església ha d'estar absolutament present en la mateixa comunitat de pobles, per afavorir i estimular la cooperació entre els homes, tant a través de les seves institucions públiques com mitjançant la plena i lleial col·laboració de tots els cristians, inspirada només pel desig de servir a tothom.”

78

“Per arribar més eficaçment a aquest terme, els fidels, conscients de llur responsabilitat humana i cristiana, han de treballar per desvetllar, començant pel propi ambient de vida, la voluntat de cooperar amb promptitud amb la comunitat internacional. Que es tingui una cura especial a formar els joves en aquest punt, tant en l'educació religiosa com en la civil” (GS 89). Empesos per aquest mateix esperit i oberts a tota empresa positiva dels homes a favor de la pau, els Pares conciliars no deixen d'elogiar aquells homes, cristians i no cristians, que, en la reivindicació decidida dels seus drets, renuncien a la violència, recorrent a mitjans d'una defensa valenta, però no violenta, a l'abast, fins i tot, dels més febles, mentre això es pugui fer sense lesionar els drets i les obligacions d'altri o de la comunitat (GS 78).

El tema importantíssim de la pau, per tant, forma part del tresor doctrinal del cristianisme i el desig i el compromís de l'Església és d'acollir i de fer realitat aquest signe dels temps actuals, contribuint al fet que tots els homes, creients i no creients, “creïn un món més conforme a la dignitat eminent de l'home, aspirin a una fraternitat universal més profundament fonamentada i, sota l'impuls de la justícia i de l'amor, amb un esforç generós i comú, responguin a les exigències més urgents de la nostra època” (GS 91).

XV

***Homo faber: lliure i responsable* col·laborador de Déu en l'edificació del món**

Pel que fa a l'activitat humana, el Concili ens recorda que, per al creient, el treball mitjançant el qual l'home actua les seves facultats i s'autorealitza com a persona i transforma la natura, està en harmonia amb el precepte diví de sotmetre la terra i de cooperar amb el Creador en el desenvolupament i edificació del món creat a glòria de Déu i servei de la família humana. L'activitat humana, per tant, està ordenada al desenvolupament i perfeccionament material i moral de l'home i de tot el col·lectiu humà. Per aquesta raó, la norma moral reguladora de l'activitat humana és que estigui orientada al bé de la humanitat i a la realització integral de la vocació de l'home, el qual val més pel que és que pel que fa. Això comporta una prioritat dels valors morals sobre el progrés material. Vegem-ho expressat en aquests textos de la *Gaudium et Spes*: “Una cosa és certa per als creients: l'activitat humana individual i col·lectiva, és a dir, l'ingent esforç amb què els homes, al llarg dels segles, s'afanyen per millorar les pròpies condicions de vida, considerat en si mateix, respon al disseny de Déu. L'home, creat a imatge de Déu, va rebre el mandat de sotmetre la terra amb tot el que conté i de governar el món en la justícia i la santedat (Gn 1,26-27; 9,2-3; Sv 9,2-3) i, reconeixent Déu com a Creador de totes les coses, de referir a Déu a si mateix i tot l'univers, per tal que, després de sotmetre a l'home totes les realitats, el nom de Déu sigui admirable arreu de la terra” (Sl 8,7 i 10).

79

Això val també per a les tasques més de cada dia. Els homes i les dones que, mentre per procurar-se el sosteniment per a ells mateixos i per a la família, exerceixen les pròpies activitats, talment que serveixen amb profit la societat, tenen dret a creure que amb el treball prolonguen l'obra del Creador, són útils als germans i

contribueixen amb l'esforç personal a l'acompliment del dissenyi diví en la història (P. in T. AAS (1963), p. 297) (GS 34).

Els cristians, per tant, no veuen cap antinòmia entre el poder creador de Déu i el poder i la tasca transformadora del món per part de l'home; i el missatge cristià, lluny d'apartar l'home d'aquest propòsit, l'impulsa a fer-ho amb més convicció i energia. El Déu de la revelació bíblica i del magisteri de l'Església no és, com han volgut presentar alguns contemporanis, un Déu envejós, limitador i competidor de l'home, sinó el Déu Creador d'un món que s'està desenvolupant amb la cooperació intel·ligent i poderosa de l'home.

“Els cristians, doncs, en comptes de pensar a contraposar al poder de Déu els productes del talent i de la capacitat de l'home, com si la criatura racional fos rival del Creador, estan més aviat convençuts que les victòries del gènere humà són signe de la grandesa de Déu i fruit del seu inefable dissenyi. Per això, com més creix el poder de l'home, més s'estén la seva responsabilitat, individual i col·lectiva. De manera que el missatge cristià no allunya l'home de la construcció del món, ni l'impulsa a desinteressar-se del bé dels seus semblants, sinó que, més aviat, el compromet més estrictament al deure de dur a terme aquestes obligacions” (GS 34).

L'home amb el seu treball executa el dissenyi de Déu de dominar la terra i de perfeccionar la creació, es cultiva ell mateix i posa en pràctica el gran manament de Crist de prodigar-se al servei dels germans: “En efecte, quan l'home cultiva la terra amb les seves mans o amb l'ajut de la tècnica perquè llevi fruit i esdevingui un estatge digne de tota la família humana, i quan participa conscientment en la vida dels grups socials, executa el dissenyi de Déu, revelat al començament de la història, de dominar la terra (Gn 1,28) i de perfeccionar la creació, i es cultiva ell mateix; alhora posa en pràctica el gran manament de Crist de prodigar-se al servei dels germans. A més, l'home, quan s'aplica a les diferents disciplines de la filosofia, de la història, de les matemàtiques i de les ciències naturals i es dedica a l'art, pot contribuir moltíssim a elevar la família humana a una més alta comprensió de la veritat, de la bellesa i de la bonesa i a un judici de valor universal: d'aquesta manera serà més vivament il·luminada per aquella admirable Saviesa, que

des de tota l'eternitat era amb Déu, afaïçonant totes les coses junt amb Ell, recreant-se damunt de la superfície de la terra i li era deliciosa la companyia dels homes (cf. Prv. 8,30-31). Per aquest mateix fet, l'esperit de l'home, més lliure de la servitud de les coses, es pot enlairar més fàcilment al culte i a la contemplació del mateix Creador. Més encara, sota l'impuls de la gràcia es disposa a reconèixer el Verb de Déu, el qual, abans i tot d'encarnar-se per salvar i reunir totes les coses en Ell mateix, ja era en el món com "la llum veritable que il·lumina tots els homes" (Jn 1,9-10) (GS 57).

Pel que fa, per tant, al coneixement i ús de les realitats d'ordre natural i social que són objecte de les ciències empíriques i de l'activitat de l'home, la *Gaudium et Spes* n'afirma la bondat, la veritat, la consistència i lleis pròpies que l'home ha d'investigar i respectar. Aquesta autonomia, però, no significa que les coses no depenguin de Déu i que l'home pugui usar-les sense referir-les a Ell, com ha acabat defensant el secularisme modern i postmodern.

Malgrat, doncs, les pretensions immanentistes del secularisme i els malentesos que, al llarg de la història, han sorgit entre els cultivadors de les ciències positives i els representants de l'Església, el Concili reconeix categòricament que la raó científica i la fe, si exercides rectament cadascuna dintre del seu àmbit i amb els mètodes propis, lluny d'entrar en contradicció, es complementen l'una amb l'altra oferint a l'home un coneixement més total i integral del conjunt de les realitats intramundanes i del mateix home que no menystingui la seva referència transcendental al Déu Creador de la fe bíblica. "Molts dels nostres contemporanis, però, sembla que temen que aquesta vinculació estreta entre l'activitat humana i la religió sigui un impediment per a l'autonomia dels homes, de la societat i de la ciència. Si per autonomia de les realitats terrenes entenem que les coses creades i les societats mateixes tenen lleis i valors propis, que l'home ha d'anar descobrint, emprant i ordenant gradualment, aquesta exigència d'autonomia és absolutament legítima, i no sols és postulada pels homes del nostre temps, sinó que respon a la voluntat del Creador. Pel mateix fet de la creació, totes les coses estan dotades de la pròpia consistència, veritat, bonesa, lleis pròpies i ordre, que l'home està obligat a respectar,

tot reconeixent els mètodes propis de cada ciència o art. Per tant, la recerca metòdica de cada disciplina, si procedeix d'una manera veritablement científica i segons les normes morals, mai no estarà realment en oposició amb la fe, ja que tant les realitats profanes com les de la fe tenen origen en el mateix Déu. Més encara, aquell qui amb humilitat i amb constància s'esforça a penetrar en els secrets de les coses és conduït, fins sense saber-ho, com per la mà de Déu, el qual, sostenint totes les coses, fa que siguin allò que són. Cal deplorar, per això, certs hàbits mentals, que a vegades no han mancat entre els mateixos cristians, de no haver entès prou la legítima autonomia de la ciència i que, suscitant discussions i controvèrsies, han conduït molts a creure que hi ha oposició entre fe i ciència.”

“Però, si amb l'expressió «autonomia de les realitats temporals» entenem que les coses creades no depenen de Déu, i que l'home pot disposar-ne sense referir-les al Creador, ningú que admeti Déu no deixa de veure com són de falses aquestes opinions. La criatura sense el Creador s'esvaeix. D'altra banda, tots els creients, de qualsevol religió, sempre han escoltat la veu i la manifestació de Déu en el llenguatge de les criatures. Més encara, l'oblit de Déu priva de llum la mateixa criatura” (GS 36). El Concili, per tant, si bé reconeix el poder i el treball transformador de l'home, també constata que el progrés té les seves temptacions i cal que totes les activitats humanes, temptades per la supèrbia i per l'amor desordenat de si mateix, siguin purificades per la gràcia de Crist, el qual ens fa capaços d'estimar les coses en Déu i de gaudir d'elles en pobresa i puresa d'esperit ordenant-les al perfeccionament de la persona i de la comunitat humana.

La fe i l'esperança en Crist ressuscitat no solament desperta el desig del món futur, sinó també el propòsit de fer més humana la vida present i, encara que els creients sabem que al final dels temps seran restaurats el cel nou i la terra nova, l'esperança i l'espera d'això no ens dispensa de treballar per la perfecció del món present, de les persones i de la societat humana. Contra la temptació, doncs, i les propostes immanentistes i secularistes que caracteritzen la filosofia i la cultura moderna i postmoderna, el

Concili fa esment que si bé l'Església, sens dubte, té un fi i un ordenament escatològic, viu també la vida del temps i experimenta les vicissituds terrenes. Aquesta compenetració de la ciutat terrena i de la ciutat celeste fa que, en procurar la salvació eterna dels homes, difongui també la seva llum sobre el món present i l'activitat terrenal de l'home.

XVI

Homo eschatologicus: mort i destí sobrenatural i etern de l'ésser humà

Pel que fa a l'enigma de la mort personal, la qual sembla contradir l'instint i l'anhel naturals de supervivència i de felicitat plena, existents i constatats en l'ésser humà des de les beceroles de la humanitat, el Concili creu que només pot trobar una resposta satisfactòria en la fe i en l'esperança de vida eterna promesa i garantida per la resurrecció de Crist.

Així, en plausible coincidència amb l'anhel natural d'immortalitat sentit i expressat espontàniament pels humans en quasi totes les religions i reflexionat raonablement pels grans pensadors de tots els temps, el cristià afirma amb contundència la supervivència de l'ésser humà després de la mort i la seva destinació a compartir la resurrecció i glorificació de Crist en l'eternitat de Déu. En efecte, quan l'home reflectint sobre ell mateix, reconeix d'alguna manera la vessant espiritual de la seva persona i en conseqüència l'anhel de supervivència del seu jo més profund, “no és víctima, diu el Concili, d'un miratge fal·laç, provinent només de condicions físiques i socials, sinó que, al contrari, ateny la veritat més profunda de la realitat” de la seva persona i del sentit últim de la seva existència en el món. Llegim a la *Gaudium et Spes*: “Davant la mort, l'enigma de la condició humana arriba al punt més alt. L'home no sols és turmentat pel dolor i per la progressiva destrucció del cos, sinó també, i molt més, pel temor que tot s'acabi per sempre. Però per instint del cor judica rectament, quan detesta i rebutja la total ruïna i la desaparició definitiva de la seva persona. La llavor d'eternitat que porta en ell, irreductible a la sola matèria, es revolta contra la mort. Tots els intents de la tècnica, per molt útils que siguin, no aconsegueixen apaivagar l'angoixa de l'home: la prolongació de la longevitat biològica no li pot satisfer aquell

desig d'una vida ulterior que es troba inevitablement arrelat en el seu cor" (GS 18).

Ara bé, davant la convergència del fet inexorable de la mort i de l'anhel natural de supervivència tan arrelat i present en l'home de totes les èpoques, el magisteri de l'Església creu i afirma categòricament que la resposta a aquest anhel només es troba definitivament garantida per la promesa de resurrecció personal de tot creient configurat i associat a Crist ressuscitat, vencedor del pecat i de la mort.

Continua la *Gaudium et Spes*: "Mentre tota imaginació fracassa davant la mort, l'Església, en canvi, instruïda per la revelació divina, afirma que l'home ha estat creat per Déu de cara a un final feliç, més enllà dels límits de la misèria terrenal. La fe cristiana, a més, ensenya que la mort corporal, a la qual l'home no estaria subjecte si no hagués pecat (Sv 1,13; 2,23-24; Rm 5,21; Jm 1,15), serà vençuda, quan el Salvador omnipotent i misericordiós restitueixi a l'home la salvació perduda per culpa pròpia. Déu va cridar i crida l'home perquè amb tota la seva naturalesa s'adhereixi a ell en una perpètua comunió de vida divina incorruptible. Aquesta victòria, Crist l'aconseguí alliberant l'home de la mort amb la pròpia mort i ressuscitant a la vida (1Co 15,56-57). La fe, doncs, presentada amb arguments sòlids, ofereix a qui vulgui reflexionar la resposta a la seva angoixa sobre la sort futura; i al mateix temps dóna la possibilitat d'una comunió en Crist amb els germans estimats, arrabassats ja per la mort, tot infonent l'esperança que ja han assolit la vida veritable en Déu" (GS 18).

I encara: "Ignorem el temps de la consumació de la terra i de la humanitat (Ac 1,7), i no sabem tampoc de quina manera l'univers serà transformat. Certament la figura d'aquest món, deformada pel pecat (1Co 7,31), passa, però sabem que Déu prepara un nou estatge i una nova terra, on habita la justícia (2C 5,2; 2Pe 3,13), i que la felicitat omplirà i superarà tots els desigs de pau que puguen en el cor de l'home (1Co 2,9; Ap 21,4-5). Aleshores, un cop vençuda la mort, els fills de Déu ressuscitaran en Crist, i allò que fou sembrat en la feblesa i la corrupció serà revestit d'incorruptibilitat (1Co 15,42 i 53); i, tot restant la caritat i els seus fruits

(1Co 13,8; 3,14), tota la creació, que Déu va fer a causa de l'home, serà alliberada de l'esclavitud de la vanitat (Rm 19-21)" (GS 39).

Des del destí i la promesa de Crist encarnat, mort i ressuscitat per la nostra salvació, doncs, podem afirmar categòricament que la nostra antropologia de pura "criaturitat" o condició de criatures contingents, finites, febles i mortals, ha estat talment sublimada per l'acció gratuïta de Déu que, en Crist i per Crist, ens ha atorgat participar de la seva filiació divina i de la seva resurrecció i glorificació en la vida eterna.

Des d'aquesta premissa de resurrecció i glorificació a semblança de Crist ressuscitat, l'Església creu fermament que només en l'escatologia del món i de l'home, acomplida i verificada ja en Crist Ressuscitat, sabrem i experimentarem de veritat què és l'home i què és el que està cridat i pot arribar a ser. Per tant, el veritable prototipus del que l'home és i pot arribar a ser, no és el primer Adam, mític i simbòlic dels fabulosos inicis, ni l'home prometeic o desesperat de la modernitat i de la postmodernitat, sinó el Crist real i històric, "l'Home per a Déu i per als altres homes", solidari amb el dolor i les esperances dels homes, vencedor del pecat i de la mort, creador d'un home i d'un món nou.

87

Les excel·lències, per tant, de la dignitat i de la vocació de l'ésser humà més que en l'home prometeic, autosuficient, immanentista i secularista de la modernitat i de la postmodernitat, el qual, psicològicament i culturalment, s'ha desvinculat de Déu i naufraga en l'anorreament total i definitiu de la mort personal, resplendeixen en Crist, ressuscitat i gloriós, i en l'acompliment real de l'escatologia de l'home en el cel nou i en la nova terra.

Ara bé, aquesta nova terra i aquest cel nou que esperem, lluny d'estar desvinculat o, fins i tot, en fragant oposició i contradicció amb els anhels i la tasca de transformació i millorament del món terrenal, comença, insisteix el Concili, a construir-se amb l'obra positiva de justícia, d'amor, de pau i de fraternitat i solidaritat universal, engegada per cada home i pel conjunt de la humanitat aquí a la terra i transmesa històricament i culturalment d'unes generacions a les altres. En aquest sentit, podem dir amb el Concili que l'home amb el seu esforç i amb les seves obres contribueix

a edificar un món millor per a tothom i prepara la matèria del regne futur. Ho precisa clarament el text conciliar: “Se’ns adverteix que de res no li serveix a l’home de guanyar tot el món, si es perd a si mateix (Llc 9,25). Amb tot, l’espera de la nova terra no ha d’afeblir, sinó més aviat desvetllar, la sol·licitud de treballar la terra present, on creix el cos de la nova família humana, ja que reïx a manifestar un cert esbós del nou món. Per això, encara que cal distingir acuradament entre progrés terrenal i creixença del regne de Crist, amb tot, en tant que pot contribuir a ordenar millor la societat humana, interessa moltíssim al regne de Déu” (cf. QA: AAS 23 (1931) 207).

“Els béns de la dignitat humana, de la comunió fraterna i de la llibertat, és a dir, tots aquests béns que són fruit de la natura i del nostre treball, després que, en l’Esperit del Senyor i segons el seu manament, els hàgim propagat a la terra, els tornarem a trobar, però nets de tota taca, il·luminats i transfigurats, quan Crist retornarà al Pare «el regne etern i universal: regne de veritat i de vida, regne de santedat i de gràcia, regne de justícia, d’amor i de pau» (prefaci de la festa de Crist Rei). El regne ja és present en aquesta terra, en el misteri; però quan el Senyor vindrà, arribarà a la seva perfecció” (GS 39).

XVII

Homo essentialis. Homo universalis

Aquest ésser humà, home i dona, que hem anat perfilant a la llum de la raó, de la revelació i del magisteri de l'Església com a realitat personal, social, cultural, històrica, religiosa, creada i destinada per Déu a configurar-se terrenalment i escatològicament amb Crist, l'Home-Déu per antonomàsia, és l'home essencial i universal, igual en dignitat, atributs, drets i obligacions morals que ha poblat i pobla l'amplitud del nostre planeta. Talment que la convicció d'aquesta igualtat essencial entre els homes avui s'ha estès i consolidat de tal manera que constitueix un dels signes del nostre temps i que les discriminacions racials, socials, culturals, polítiques i religioses, no troben cap justificació ni davant de la raó i davant de la doctrina revelada i del magisteri de l'Església. “Ja que tots els homes, dotats d'ànima racional i creats a imatge de Déu, tenen la mateixa naturalesa i el mateix origen i, redimits pel Crist, frueixen de la mateixa vocació i de la destinació divina, cal reconèixer cada vegada més la igualtat fonamental entre tots” (GS 29).

89

Aquesta igualtat essencial entre tots els homes, malgrat certes diferències accidentals evidents, ha de ser reconeguda i respectada arreu i sempre pels governs i per les institucions i lleis. I les diferències en ciència, virtut, intel·ligència i béns materials mai poden justificar el servir-se de la superioritat pròpia per a sotmetre de qualsevol manera els altres, ans al contrari, aquesta superioritat accidental implica l'obligació social greu d'ajudar els altres a abastar, amb l'esforç comú, la perfecció pròpia (PT 87). La consciència dels propis drets ha de comportar sempre el reconeixement i l'acceptació dels propis deures respecte dels drets dels altres. Així ho expressa meridianament la *Gaudium et Spes*, n. 29: “Certament no tots els homes es poden equiparar per la

variada capacitat física i per la diversitat de forces intel·lectuals i morals. Amb tot, cal superar i eliminar com a contrària als desig-nis de Déu, tota mena de discriminació en els drets fonamentals de la persona, ja sigui social, ja sigui cultural, per raó del sexe, la raça, el color, la condició social, la llengua o la religió. I és molt de doldre que aquests drets fonamentals de la persona no siguin encara i arreu respectats íntegrament. Com, per exemple, quan es nega a la dona la facultat d'elegir marit lliurement o d'abraçar un estat de vida, o bé d'accedir a una educació i a una cultura semblants a les concedides a l'home" (GS 29).

D'aquí se'n deriva, segueix el Concili, l'obligació de les institu-cions privades i públiques respecte a la protecció dels drets fona-mentals de la persona, l'eliminació de tota mena de discriminació i el foment d'un nivell de vida més igual i equitatiu, moderant les excessives diferències econòmiques, socials i culturals entre els membres i entre els pobles. Aquestes excessives diferències provoquen escàndol, s'oposen a la justícia social i a la dignitat de la persona i dificulten la pau social i internacional. "Que les institucions humanes, privades o públiques, s'esforcin per servir la dignitat i el fi de l'home, lluitant alhora intrèpidament contra qualsevol servitud social i política i respectant els drets fonamen-tals dels homes sota qualsevol règim polític. Encara més, convé que aquestes institucions s'acomodin a poc a poc a les realitats espirituals, les més altes de totes, encara que a vegades calgui un llarg període de temps fins a arribar al fi desitjat" (GS 29).

XVIII

L'Església aporta i rep de la societat humana valors espirituals i culturals que contribueixen al perfeccionament de la persona i del món

Després de tot l'exposat fins ara, es fa palès que l'Església, en respondre a les necessitats i a les aspiracions més profundes de l'home, pot aportar i de fet ha aportat al seu perfeccionament i a l'edificació del món la seva valuosa i contrastada contribució. A la vegada, ella mateixa i cadascun dels seus membres han d'estar atents als signes dels temps per a descobrir-hi la presència del Verb de Déu (semina Verbi) i l'actuació de l'Esperit Sant que, com el vent, “bufa allà on vol” (Jn 3,8), i a tot el que hi ha de bo, de vertader, de just i de positiu en les realitzacions culturals, científiques i socials de la humanitat.

91

“El poble de Déu, llegim a la *Gaudium et Spes*, mogut per la fe per la qual creu que és conduït per l'Esperit del Senyor que omple l'univers, procura discernir en els esdeveniments, en les exigències i en les aspiracions en els quals participa junt amb els altres homes del nostre temps, quins són els veritables signes de la presència i del pla de Déu. La fe, en efecte, ho esclareix tot amb una nova llum i manifesta les intencions de Déu sobre la vocació integral de l'home, i per això guia la intel·ligència vers solucions plenament humanes. Sota aquesta llum, el Concili es proposa abans que res expressar un judici sobre aquells valors que avui són màximament apreciats i referir-los a la seva font divina” (GS 11).

I pel que fa a la valuosa contribució que la revelació divina i l'ensenyança de l'Església aporten a l'aclariment del misteri de l'home, del seu origen, de la seva dignitat, dels seus atributs de llibertat i de responsabilitat i de la seva vocació i destinació temporal i eterna, corrobora concretament la *Gaudium et Spes*: “L'home d'avui avança pel camí d'un desenvolupament més ple de la seva personalitat i d'una progressiva descoberta i afirmació

dels seus drets. Com sigui, però, que l'Església ha rebut l'encàrrec de manifestar el misteri de Déu, que és el fi darrer de l'home, ella al mateix temps revela a l'home el sentit de la seva pròpia existència: la veritat profunda sobre el mateix home. Sap prou bé l'Església que només Déu, al qual ella serveix, dóna resposta als anhels més profunds del cor humà, que mai no sacia plenament amb els aliments terrenals. Sap també que l'home, sol·licitat en tot moment per l'Esperit de Déu, no serà mai del tot indiferent davant el problema de la religió, com ho demostrin no sols l'experiència dels segles passats, sinó encara una multiplicitat de testimonis dels nostres temps. L'home voldrà saber sempre, almenys confusament, quin és el significat de la seva vida, del seu treball, de la seva mort. I la mateixa presència de l'Església li recorda aquests problemes. Només Déu, però, que ha creat l'home a imatge seva i l'ha rescatat del pecat, dóna a aquestes qüestions una resposta ben acabada, i això per mitjà de la revelació acompanyada en el seu Fill fet home. Qualsevol qui segueix el Crist, l'home perfecte, esdevé també ell més home" (GS 41).

Si bé, per tant, la missió que Crist confia a l'Església no és d'ordre polític, econòmic o social, sinó d'ordre religiós, tanmateix, de la seva ensenyança i praxi en brollen llums, energies, institucions i obres capaces de contribuir a la unitat i a la consolidació de la societat humana i d'ajudar a donar resposta als interrogants de l'home actual.

L'Església, doncs, reconeix tot el que de bo hi ha en el dinamisme social contemporani, sobretot l'evolució vers la unitat, la solidaritat, el bé comú i la promoció integral del col·lectiu humà. Precisament pel fet de ser, ella mateixa, universal i no estar lligada exclusivament a cap forma cultural ni a cap sistema polític i estar urgida per la caritat o amor a Déu i als germans, constitueix un element d'unió i de fraternitat entre els pobles.

Vegem-ho expressat clarament al n. 40 del document conciliar: "Nascuda de l'amor del Pare etern, fundada en el temps pel Crist Redemptor, aplegada en l'Esperit Sant (Ef 1,3; 5-6; 13-14; 23), l'Església té una finalitat salvífica i escatològica, una finalitat que no pot ser plenament assolida sinó en l'altre món. Tanmateix,

l'Església és ja present aquí a la terra, composta d'homes, és a dir, membres de la ciutat terrena, cridats a formar dins la mateixa història de la humanitat la família dels fills de Déu, que ha de créixer constantment fins a la vinguda del Senyor. Per això l'Església, que és alhora «assemblea visible i comunitat espiritual» (LG, c. I, n. 8: AAS 57 (1965), p. 11), camina junt amb tota la humanitat i comparteix amb el món la mateixa qualitat terrenal: és com el ferment i l'ànima de la societat humana (LG, c. IV, n. 38: AAS 57 (1965), p. 43), destinada a ser renovada en Crist i transformada en família de Déu.”

“L'Església, per tant, en perseguir el seu propi fi de salvació, no sols comunica la vida divina a l'home, sinó que també escampa la seva llum, amb repercussió, en certa manera, damunt de tot el món, sobretot perquè guareix i eleva la dignitat de la persona humana, consolida la cohesió de la societat i impregna d'un sentit i d'un significat més profund l'activitat quotidiana dels homes. Així l'Església, a través de cadascun dels seus membres i de tota la seva comunitat, creu poder contribuir molt a fer més humana la família dels homes i la seva història” (GS 40).

93

D'altra banda, l'Església està fermament persuadida que, en l'aprofundiment i oferiment de la Bona Nova de Crist als homes del nostre temps, pot estar i ha estat ajudada, de diverses maneres, per les aportacions culturals, científiques i tècniques de les diferents disciplines cultivades pel conjunt de membres que constitueixen la humanitat. En efecte, l'Església no ignora tot el que ha rebut de la història, de la llengua, de la cultura i de la filosofia dels diversos pobles en l'aprofundiment de les veritats revelades i en la seva presentació adequada als homes de tots els temps i de totes les cultures. Per aquesta raó, exhorta sobretot els pastors i teòlegs que escoltin els experts de les diferents disciplines i coneguin els variats models de pensar, de parlar i de sentir del nostre temps per a facilitar la comprensió i presentació cada vegada més adequada de la Paraula de Déu.

En aquest sentit, tot el que promociona rectament la comunitat humana ajuda també a la promoció de la comunitat de l'Església, en la mesura que aquesta s'encarna necessàriament en la cultura

de cada temps i lloc sense renunciar, però, al contingut de les veritats de fe. A través d'aquesta intercomunicació entre l'Església i la societat humana “es veurà més clar que el poble de Déu i la humanitat, de la qual aquell forma part, es presten serveis mutus, i així la missió de l'Església apareixerà eminentment religiosa i, per aquest mateix fet, eminentment humana” (GS 11).

Resumint finalment el contingut d'aquest apartat sobre l'obertura i la contribució de l'Església a la societat humana actual i als valors i avenços socials, culturals i espirituals, conreats pels homes del nostre temps, proposem aquest text resolutiu i clar de la *Gaudium et Spes* sobre el tema:

Cert, la missió pròpia que el Crist va confiar a la seva Església no és d'ordre polític, econòmic o social; el fi que li va prefixar és, en efecte, religiós (Pius XII, *Allocutio ad cultores historiae et artis*, 9-III-1965): AAS 48 (1965, p. 212). Tot i amb això, d'aquesta mateixa missió religiosa brollen sens dubte les tasques, la llum i les forces que poden contribuir a construir i a consolidar la comunitat dels homes d'acord amb la llei divina. Així mateix, allà on sigui necessari segons les circumstàncies de temps i de lloc, també ella pot, i àdhuc és un deure, suscitar obres destinades al servei de tothom, especialment, però, dels necessitats, com ara les obres de caritat i altres per l'estil.

L'Església, a més, reconeix tot allò que hi ha de bo en el dinamisme social contemporani, principalment l'evolució vers la unitat, el procés d'una sana socialització i associació civil i econòmica. Promoure la unitat, en efecte, es correspon amb la missió específica de l'Església, ja que aquesta és “en Crist com un sagrament, és a dir, signe i instrument de l'íntima unió amb Déu i de la unitat amb tot el gènere humà” (LG cap. I, n. 1: AAS 57 (1965), p. 5). Així mostra al món que la veritable unió social externa prové de la unió dels esperits i dels cors, o sigui d'aquella fe i caritat amb les quals la seva unitat fou indissolublement fundada en l'Esperit Sant. Perquè la força que l'Església reïx a injectar en la societat humana dels nostres dies consisteix en aquella fe i aquella caritat efectivament viscudes, i no en l'exercici, amb mitjans purament humans, de cap domini extern.

A més, com que en virtut de la seva missió i de la seva natura no està lligada a cap forma particular de cultura humana o sistema polític, econòmic o social, l'Església a causa d'aquesta seva universalitat pot constituir un lligam estretíssim entre les diverses comunitats i

nacions, sempre que li tinguin confiança i reconeixin realment la seva veritable llibertat amb vista a complir la seva missió. Per aquest motiu l'Església invita els seus fills, com també tots els homes, a superar amb aquest esperit de família propi dels fills de Déu tota dissensió entre nacions i races i a donar una solidesa interna a les justes associacions humanes.

El Concili, doncs, es mira amb gran respecte tot allò que hi ha de veritable, de bo i de just en les institucions, tan variades, que la humanitat s'ha creat i continua creant-se. Declara, a més, que l'Església vol ajudar i promoure totes aquestes institucions en tant que això depèn d'ella i està en harmonia amb la seva missió. L'Església res no desitja amb tan ardor com poder-se desplegar lliurement i en avantatge de tothom sota qualsevol règim que respecti els drets fonamentals de la persona i de la família i reconegui les exigències del bé comú (GS 42).

Ara bé, l'Església, si bé està atenta als signes positius dels temps i valora els impulsos nobles i els avenços de la humanitat vers una major llibertat, socialització i participació activa dels individus i dels pobles en la producció i usdefruit de béns materials i culturals per l'aplicació de nous coneixements i de noves tècniques als diversos sectors de l'activitat humana, no deixa d'adonar-se també i de denunciar els desequilibris i perills inherents a aquest vertiginós desenvolupament de la societat actual pel que fa a les persones i a l'interior de les famílies, a la concepció i interpretació de la vida personal i col·lectiva, a les relacions entre les races i els pobles i a les aspiracions dels menys poderosos i pobres a l'autonomia, a la justícia i a la pau, d'una banda, i l'ambició i l'afany de domini egoista i prepotent de les nacions opulentes, de l'altra banda.

D'aquí neixen els recíprocs malfiaments i enemistats, els conflictes i les desgràcies, de les quals l'home mateix és alhora causa i víctima perquè en el fons tenen el seu origen en la naturalesa ferida de l'home, en les seves passions i en la manca de qualitat ètica. Aquestes febleses humanes, recorda el Concili, només poden ser compensades mitjançant un canvi de mentalitat i de vida que només és possible amb l'ajuda de la gràcia i la conversió de les persones a l'evangeli de Crist Redemptor. Llegim a la *Gaudium et Spes*, n. 8:

Uns canvis tan ràpids fets sovint desordenadament, i més encara la mateixa presa de consciència més aguda de les discrepàncies que hi ha al món, generen i augmenten les contradiccions i els desequilibris.

A nivell de la persona sorgeix un desequilibri força freqüent entre una moderna intel·ligència pràctica i el pensament teòric que no és capaç de dominar la massa dels coneixements ni d'ordenar-la en bones síntesis. Sorgeix igualment un desequilibri entre la preocupació de l'eficàcia pràctica i les exigències de la consciència moral i, molt sovint encara, entre les condicions de la vida col·lectiva i les exigències d'un pensament personal i, encara més, de la contemplació. Un desequilibri, finalment, entre l'especialització de l'activitat humana i la visió global de la realitat.

A l'interior de la família sorgeixen discrepàncies degudes a la pesantor de les condicions demogràfiques, econòmiques i socials, o als conflictes entre una generació i una altra, o bé encara a l'aparició de noves relacions socials entre homes i dones. I també sorgeixen grans discrepàncies entre les races, i encara més entre les diferents categories socials; entre les nacions opulentes i les menys poderoses i pobres; en fi, entre les institucions internacionals, nascudes de l'aspiració dels pobles a la pau, i l'ambició d'imposar la pròpia ideologia i també els egoismes col·lectius a les nacions o a d'altres organismes. D'aquí les recíproques malfiances i enemistats, els conflictes i les desgràcies, dels quals l'home mateix és alhora causa i víctima (CS 8).

XIX

Drets fonamentals de la persona

Afirmada i fonamentada la dignitat i la centralitat de la persona i la seva destinació natural i sobrenatural en la seva condició de criatura i filla de Déu segons el model que hi ha en Crist, el Concili posa en relleu alguns drets fonamentals que es deriven de la seva naturalesa i dignitat sense les quals aquella no pot subsistir ni realitzar-se individualment i socialment com a tal.

El Concili a la vegada que urgeix les obligacions greus que incumbeixen als poders polítics i a tots els ciutadans pel que fa al respecte i usdefruit d'aquests drets i de les seves correlatives obligacions, alerta sobre els perills i atemptats que en el món actual en dificulten o impedeixen el compliment real i efectiu.

97

1. Dret a la propietat privada

Pel que fa al dret a posseir i a gaudir d'aquells béns necessaris per al lliure desenvolupament individual, familiar i social de la persona, el Concili n'expressa indissolublement la natural legitimitat i conveniència i, a la vegada, la funció social.

“La propietat privada o un cert domini sobre els béns materials, diu la *Gaudium et Spes*, assegurin a cadascú un marge enterament necessari d'autonomia personal i familiar i s'han de considerar com una extensió de la llibertat humana”. Per tant, “ja que la propietat i les altres formes de domini privat sobre els béns exteriors contribueixen a l'expressió de la persona i, a més, li donen ocasió d'exercir la seva aportació responsable en la societat i en l'economia, convé molt facilitar l'accés de tots, individus i comunitats, a un cert domini sobre els béns externs”.

En fi, com que estimulen més l'exercici dels drets i dels deures, constitueixen una de les condicions de llibertats cíviques...

i continuen essent una font gens menyspreable de seguretat. I això s'ha de dir no sols de les propietats dels béns materials, sinó encara dels béns immaterials, com ara les capacitats professionals (cf. RN: AAS 23 (1890-91), pp. 643-646; QA: AAS 23 (1931), p. 191; M. et M.: AAS 53 (1961), pp. 428-429) (GS 71).

Ara bé, pel que fa a la funció social de la propietat privada, el Concili n'afirma el fonament i raó profunda en la llei de la destinació comuna dels béns de la terra establerta per la voluntat de Déu Creador, constituint un element essencial de la doctrina social de l'Església i de l'humanisme cristià. Per tant, tota persona pel fet d'ésser membre d'una sola humanitat i d'un sol món, té el dret natural a cobrir i a satisfer les seves necessitats individuals i familiars, materials i espirituals, sense discriminació ni excepció i “pertoca a l'autoritat pública impedir que hom abusi de la propietat privada en detriment del bé comú”.

El Concili, recollint la doctrina que es deriva de la revelació bíblica i de la tradició i ensenyança dels pares i doctors de l'Església de tots els temps, així ho exposa a la *Gaudium et Spes*: “La mateixa propietat privada té per la seva naturalesa també una funció social que es fonamenta en la llei de la destinació comuna de béns (M. et M.: AAS 53 (1961), p. 430). Si es negligeix aquesta funció social, la propietat pot esdevenir molt sovint ocasió de cobdícies i de greus desordres, fins al punt de donar pretext als opositors a posar en dubte el mateix dret de propietat” (GS 71).

I encara: “Déu ha destinat la terra amb tot el que conté a l'ús de tots els homes i pobles, talment que els béns creats han d'arribar equitativament a tothom sota el guiatge de la justícia acompanyada de la caritat (M. et M.: AAS 53 (1961), p. 411). Per tant, siguin quines siguin les formes de la propietat, adaptada a les legítimes institucions dels pobles segons les circumstàncies diverses i canviants, cal tenir en compte sempre aquesta destinació universal dels béns. Per això, en usar-ne, ha de considerar les coses exteriors que legítimament posseeix, no solament com a pròpies d'ell, sinó també com a comunes, en el sentit que puguin aprofitar no tan sols a ells sinó també als altres. D'altra banda, pertoca a tothom el dret de tenir part dels béns suficients per a ell i la seva

família. Així ho van creure els pares i doctors de l'Església, en ensenyar que els homes estaven obligats a socórrer els pobres, i no pas únicament amb els béns superflus. I el qui es troba en extrema necessitat té el dret a procurar-se, de les riqueses d'altri, allò que li és necessari. Com que al món hi ha tanta gent oprimida per la fam, el sagrat Concili insta tothom, individus i autoritats, a recordar aquella sentència dels pares. «Dóna menjar al qui es mor de fam, perquè, si no l'has alimentat, l'has matat», i, segons les possibilitats, a compartir realment i a esmerar els béns sobretot prestant socors als individus i pobles per tal que puguin ajudar-se i desenvolupar-se ells mateixos" (GS 69).

Un cas especial en el qual s'atempta contra aquest dret i l'obligació corresponent el constitueixen els latifundis o la possessió per part d'uns pocs de grans extensions de terra, moltes vegades sense conreu, en regions on una gran majoria no disposa dels mitjans necessaris de subsistència per a llurs famílies i són obligats per la necessitat a llogar-se a amos o intermediaris per una paga o remuneració indigna. Diu la *Gaudium et Spes* al respecte: "En moltes regions econòmicament menys desenvolupades hi ha grans o fins i tot enormes latifundis, mediocrement cultivats o deixats sense cultivar per motius d'especulació, mentre la major part de la població no té terres o posseeix camps molt petits i, d'altra banda, l'increment de la producció agrícola presenta un caràcter d'urgència evident. Sovint, els qui són llogats pels amos o bé en conreen alguna parcel·la en qualitat d'arrendataris, no reben sinó una paga o altres formes de remuneració indignes de l'home, no disposen d'habitatge decent i són explotats pels intermediaris. Mancats de tota seguretat, viuen en una tal dependència personal que els treu gairebé tota possibilitat d'actuar amb llibertat i amb responsabilitat i se'ls prohibeix qualsevol promoció cultural i qualsevol participació en la vida social i política" (GS 71).

L'Església denuncia aquesta situació i n'urgeix la correcció per part de tots aquells a qui correspon vetllar pel bé comú, la justícia i la pau social. "Davant aquests mals, continua el Concili, s'imposen, doncs, segons els diferents casos, unes reformes encaminades a augmentar les rendes, millorar les condicions de treball, fer més

segura la col·locació, estimular per actuar per iniciativa pròpia, i repartir terres no prou conreades als capaços de fer-les rendir, proporcionant, en aquest darrer cas, els mitjans i els instruments necessaris, en particular els mitjans d'educació i les possibilitats per a una justa organització cooperativa. I sempre que el bé comú exigeixi una expropiació, cal avaluar la indemnització amb equitat tenint en compte totes les circumstàncies” (GS 71).

2. El dret al treball

És el mitjà necessari i habitual de què disposa l'home per aconseguir aquells béns materials i espirituals, imprescindibles per a subsistir i desenvolupar-se individualment, familiarment i socialment, és el treball corporal i intel·lectual mitjançant el qual actua les seves facultats personals i col·labora al bé comú de la societat humana de la qual està cridat a ser membre actiu i solidari.

Des del punt de vista de la raó i de la revelació i fe cristiana el treball és considerat com el mitjà ordinàriament necessari per a sostenir i desenvolupar la vida de les persones i de les famílies, per a unir-se i cooperar al bé dels restants éssers humans, contribuir al perfeccionament de l'obra de la creació divina i, oferint a Déu el treball, associar-se a l'obra redemptora de Jesucrist. D'aquí deriven per a cadascú tant el deure de treballar com el dret al treball. I, per als poders civils i la societat, ajudar els ciutadans perquè puguin trobar l'oportunitat d'un treball adequadament remunerat que garanteixi als treballadors i a les seves famílies una vida digna en el pla material, social, cultural i espiritual, d'acord amb el tipus d'activitat i la productivitat de cadascú, la situació de l'empresa i el bé comú. “El treball humà, diu el Concili, que s'exerceix en la producció i l'intercanvi de béns i en la prestació de serveis econòmics, està per damunt dels altres elements de la vida econòmica, ja que aquests només tenen valor d'instruments.”

“En efecte, aquest treball, tant si és autònom com si és dependent, procedeix immediatament de la persona, la qual en certa manera marca amb el seu encuny les coses de la natura i les sotmet al seu voler. Amb el treball, l'home ordinàriament sosté la seva vida

i la dels seus, s'uneix als seus germans i els serveix, pot practicar una veritable caritat i col·laborar en el perfeccionament de l'obra de la creació divina. Encara més: sabem que, oferint a Déu el treball, l'home s'associa a l'obra redemptora mateixa de Jesucrist, el qual, en treballar amb les pròpies mans a Natzaret, va conferir al treball una dignitat eminent. D'aquí deriven per a cadascú tant el deure de treballar fidelment com el dret al treball; pertany, però, a la societat, d'acord amb les circumstàncies vigents, ajudar per la seva banda els ciutadans perquè puguin trobar l'oportunitat d'una ocupació suficient. El treball, en fi, s'ha de remunerar de tal manera que garanteixi a l'individu i a la seva família una vida digna en el pla material, social, cultural i espiritual, d'acord amb el tipus d'activitat i la productivitat de cadascú, i també la situació de l'empresa i el bé comú" (cf. RN: AAS 23 (1890-91), pp. 649-662; QA: AAS 23 (1931), pp. 200-201; DR: AAS 29 (1937), p. 92; M. et M.: AAS 53 (1961), p. 419).

I perquè l'activitat econòmica és quasi sempre fruit del treball conjunt de molts homes, és injust i inhumà organitzar-la i regular-la de manera que els treballadors resultin ser en certa manera esclaus de la pròpia activitat i de les lleis econòmiques. Per tant, si, d'una banda, els treballadors han d'aplicar amb responsabilitat al treball temps i energies, d'altra banda, s'ha de procurar que els treballadors frueixin del repòs i del lleure suficients per a cultivar la vida familiar, social, cultural i religiosa.

"Així, doncs, corrobora la *Gaudium et Spes*, convé adaptar tot el procés del treball productiu a les necessitats de la persona i als seus interessos vitals, començant per la seva vida domèstica, sobretot en relació amb les mares de família, sempre tenint en compte el sexe i l'edat. A més, ha de ser assegurada als treballadors la possibilitat de desplegar, en l'exercici mateix del treball, llurs qualitats i llur personalitat. Tot aplicant a aquest treball temps i energies amb sentit de responsabilitat, que frueixin tanmateix tots ells també del repòs i del lleure suficients per a cultivar la vida familiar, cultural, social i religiosa. I encara, que tinguin oportunitat de dedicar-se lliurement a aquelles capacitats i energies que potser no han pogut cultivar gaire en el treball professional" (GS 67).

3. El dret a la cultura

La dignitat i el desenvolupament integral i harmònic de la persona en totes les seves dimensions i facultats i el bé comú de la societat fonamenten i urgeixen a cada persona en particular i als gestors i administradors del poder públic que es reconegui i es fomenti per part de tots l'exercici efectiu del dret a accedir i a participar dels béns culturals elaborats amb la col·laboració de tots els membres de la família humana.

El Concili urgeix sobretot els cristians a treballar arduament perquè en tots els camps de la cultura sigui reconegut i portat a la pràctica arreu del món el dret de tothom a la cultura i a la civilització, d'acord amb la dignitat de la persona, sense discriminació de raça, de sexe, de nació, de religió o de condició social.

El dret a la cultura implica el deure i l'obligació de cultivar-se a si mateix i ajudar els altres que hi tinguin accés. Cal procurar per part dels poders civils que les condicions de treball i de vida de treballadors del camp i de la indústria no impedeixin i arribin a ofegar en ells l'interès per la cultura. Garantir que la participació necessària i peculiar de les dones cada dia més implicades en tots els sectors del treball i en la gestió de la societat sigui reconeguda i promoguda i que les persones més capacitades puguin emprendre estudis superiors de manera que arribin a ocupar en la societat càrrecs i serveis compatibles amb la competència que hagin adquirit. Vegem-ho expressat palesament a la *Gaudium et Spes*, n. 60:

Essent possible avui alliberar molta gent de la misèria de la ignorància, és un deure summament propi de la nostra època, sobretot per als cristians, treballar arduament perquè, tant en el camp de l'economia com en el de la política, tant en el pla nacional com en l'internacional, s'estableixin els principis fonamentals per tal que sigui reconegut i portat a la pràctica arreu del món el dret de tothom a la cultura i a la civilització, d'acord amb la dignitat de la persona, sense discriminació de raça, de sexe, de nació, de religió o de condició social. Per això, cal procurar a tothom un bagatge suficient de béns culturals, sobretot d'aquells que constitueixen l'anomenada cultura bàsica, a fi que molts, per causa de l'analfabetisme i de la privació d'una activitat responsable, no es vegin impeditos de la cooperació veritablement humana al bé comú.

Cal, doncs, esmerçar-se perquè els qui són capaços puguin emprendre estudis superiors, de manera que arribin a ocupar en la societat, si és possible, aquells llocs, càrrecs i serveis compatibles amb la pròpia intel·ligència i amb la competència que hagin adquirit (P. in T.: AAS 55 (1963), p. 260). Així, qualsevol home o grup social de cada poble podran arribar a desplegar plenament la vida cultural, d'acord amb les pròpies qualitats i tradicions.

Cal treballar amb tenacitat, a més, perquè tothom esdevingui conscient no sols del dret a la cultura, sinó també de l'obligació que té de cultivar-se a si mateix i d'ajudar els altres. Perquè a vegades es donen condicions de vida i de treball que impedeixen l'esforç cultural dels homes i arriben a ofegar en ells l'interès per la cultura. Això val sobretot per als pagesos i els obrers, als quals cal assegurar condicions de treball que no n'impedeixin la vida cultural, sinó que la promoguin. Les dones ja treballen gairebé en tots els sectors de la vida; convé, però, que puguin assumir plenament aquesta seva contribució segons el caràcter que els és propi. Pertoca a tothom fer que la participació peculiar i necessària de les dones en la vida cultural sigui reconeguda i promoguda (GS 60).

Pel que fa a la finalitat de la cultura, el Concili recorda una vegada més que tota l'activitat de l'home, ja sigui econòmica, social, política, científica, tècnica i artística, englobades en la paraula cultura, no constitueix un fi en si mateixa, sinó un mitjà necessari al servei de la persona en ordre a la seva realització personal i col·lectiva pel que respecta al conjunt de les seves dimensions i facultats i de la seva dignitat i vocació terrena i sobrenatural.

Per les raons que hem dit, l'Església recorda a tothom que la cultura ha d'apuntar a la perfecció integral de la persona humana, al bé de la comunitat i de tota la societat humana. Per això cal cultivar l'esperit de tal manera que s'hi desenvolupin les facultats de l'admiració, de la intuïció, de la contemplació, i de formar-se un judici personal i també de cultivar el sentit religiós, moral i social.

La cultura, en efecte, pel fet que brolla immediatament del caràcter racional i social de l'home, necessita constantment de la justa llibertat per desplegar-se i de la legítima autonomia per a moure's d'acord amb els seus propis principis. Amb tota raó, doncs, vol ser respectada i frueix d'una certa inviolabilitat, sempre que siguin salvats els drets de la persona i de la comunitat, particular o universal, dintre els límits del bé comú.

El Sagrat Sínode, tot recordant els ensenyaments del Concili Vaticà I, declara que “hi ha dos ordres distints de coneixement”, el de la fe i el de la raó, i que l'Església no prohibeix que “les diferents disciplines i tècniques humanes se serveixin, cadascuna en el seu àmbit, dels principis i dels mètodes que els són propis”. Per això, “reconeixent aquesta justa llibertat”, afirma la legítima autonomia de la cultura humana i especialment de les ciències (cf. Vat. I, Const. dogm. de fide cath. *Dei Filius*, c. IV; Pius XI: QA: AAS 23 (1931), p. 190) (GS 59).

4. Dret a cercar la veritat i a ser objectivament informat

De la dignitat de la persona i de l'ordenació natural de les seves facultats superiors a la veritat, al bé, a la bellesa, etc., se'n deriva el dret de tota persona a cercar la veritat sobre ella mateixa i sobre la realitat que l'envolta, a rebre la informació adequada i els mitjans necessaris per a abastar-la i a exposar la seva opinió amb llibertat dintre dels límits de la moralitat i el bé públic.

104

D'aquest dret se'n deriva també l'obligació per part dels altres, persones particulars, pares, mestres, governants i mitjans de comunicació de proporcionar a tota persona i a tot col·lectiu humà la informació objectiva necessària per accedir al coneixement de la realitat i dels avenços culturals que conformen cada moment històric i, fins i tot, respectant i promocionant les diverses formes de cultura de les minories arreu del món i dintre del propi país. Diu la *Gaudium et Spes* a aquest respecte:

Tot això exigeix encara, dins els límits que assenyalin la moralitat i l'interès públic, que l'home pugui cercar lliurement la veritat, manifestar i difondre la seva opinió i cultivar qualsevol activitat i, finalment, pugui informar-se de la veritat pel que fa als esdeveniments públics (PT AAS 55 (1963), p. 260).

No correspon a l'autoritat pública la determinació del caràcter particular de les formes de cultura, sinó assegurar les condicions i els mitjans que poden promoure la vida cultural de tothom, fins i tot entre les minories d'una nació (cf. P. in T.: AAS 55 (1963), p. 283; Pius XII: AAS 34 (1942), pp. 16-17). Cal doncs, insistir abans de tot que la cultura, apartada del seu propi fi, no es vegi obligada a servir els poders polítics o els econòmics (GS 59).

5. Dret a la lliure reunió i associació, a expressar la pròpia opinió i a professar i exercir la pròpia religió

L'índole racional, lliure i social de la persona demanen que, dintre els límits que marquen la veritat, la justícia, la caritat i el bé comú, tota persona pugui exercir el dret de lliure reunió i associació amb els restants humans, a expressar la pròpia opinió i a professar la pròpia religió. El reconeixement i exercici, per tant, del dret de la persona i dels col·lectius humans a la lliure reunió i associació, a expressar la pròpia opinió i a professar i exercir les pròpies creences, revesteix una importància cabdal en l'ensenyament de l'Església i en l'estructuració d'un humanisme d'inspiració cristiana. I la raó profunda d'aquesta exigència rau en el fet que una descripció fenomenològica integral de la realitat personal humana no pot descuar la seva radical llibertat de pensament i d'opinió, la seva dimensió religiosa i el seu dret fonamental a ser respectada i a ser lliurement exercida.

També aquí, per tant, el fet de l'elecció, creació i vocació de tota criatura humana al coneixement i unió amb Déu i amb Crist constitueix el principi i fonament que ha d'inspirar i determinar els drets i els deures fonamentals de la persona i de la societat en matèria religiosa. Diu la *Gaudium et Spes*: “D’una consciència més viva de la dignitat humana sorgeix, en diferents regions del món, l’esforç d’instaurar un ordre politicojurídic en el qual siguin més ben tutelats en la vida pública els drets de la persona, com ara els drets de reunir-se lliurement, d’associar-se, d’expressar les pròpies opinions i de professar en privat i en públic la religió. En efecte, la defensa dels drets de la persona és condició necessària perquè els ciutadans, sols o associats, puguin participar activament en la vida i en la direcció de la cosa pública” (GS 73).

I al document conciliar *Dignitatis Humanae*, llegim: “A la nostra època els homes són cada vegada més conscients de la dignitat de la persona humana (cf. P. in T.: AAS 55 (1963), p. 279, ibídem p. 265; Pius XII: AAS 37 (1945), p. 14); creix el nombre dels qui exigeixen poder actuar segons les pròpies iniciatives i fruit d’una llibertat responsable, sense coaccions i guiats per la consciència del deure. Per això, demanen una delimitació jurídica del poder

públic, a fi que no siguin massa circumscrits els límits de la justa llibertat tant de la persona com de les associacions. Aquesta exigència de llibertat en la societat humana afecta sobretot els béns de l'esperit humà, i en primer lloc els que es refereixen al lliure exercici de la religió en la societat" (DH 1).

I pel que fa, en concret, al dret a l'exercici de la llibertat religiosa i a la seva tutela per part dels poders públics, diu encara: "Aquest Concili Vaticà declara que la persona humana té dret a la llibertat religiosa. Aquesta llibertat consisteix en això: tothom ha de quedar lliure de qualsevol coacció, tant de part d'individus com de part de grups socials o del poder humà que sigui. I això de tal manera que en matèria religiosa ningú no sigui forçat a anar contra la seva consciència, ni sigui tampoc impedit de seguir la seva consciència, en privat i en públic, sol o associat a d'altres, dintre els límits deguts. Declara també que el dret a la llibertat religiosa està realment fonamentat en la dignitat de la persona humana, tal com és conegut tant per mitjà de la paraula de Déu revelada com per la raó. Cal reconèixer aquest dret de la persona humana a la llibertat religiosa en l'ordenament jurídic de la societat, de tal manera que esdevingui un dret civil" (DH 2).

El Concili, per tant, posa en relleu que aquests drets i aspiracions deriven i estan, a la vegada, en perfecta coherència amb la raó i la dignitat de la persona i amb la sagrada tradició i doctrina de l'Església. Per aquesta raó, amb la mateixa urgència i energia amb què demana als poders públics i als restants homes el respecte a la professió privada i pública de la pròpia fe cristiana, urgeix les institucions i els membres de l'Església que mostrin el mateix respecte envers les altres confessions religioses i es prestin sincerament a col·laborar amb els seguidors d'altres religions en l'edificació d'una humanitat en la qual siguin respectats tots els drets naturals de la persona i, entre ells, el dret a professar privadament i públicament la pròpia creença religiosa.

"L'Església, doncs, fidel a la veritat de l'evangeli, segueix el camí de Crist i dels Apòstols quan reconeix el principi de la llibertat religiosa conforme a la dignitat de l'home i a la revelació de Déu, i l'afavoreix. Aquesta doctrina que ha rebut del Mestre

i dels Apòstols, l'ha guardada i l'ha transmesa al llarg de tots els temps. I encara que en la vida del poble de Déu, que peregrina a través de les vicissituds de la història humana, de vegades ha tingut un comportament poc conforme a l'esperit evangèlic, o fins i tot contrari, sempre, tanmateix, ha perdurat la doctrina de l'Església que no es pot obligar ningú a acceptar la fe. Així el ferment evangèlic ha treballat durant molt de temps l'esperit humà i ha contribuït molt a fer reconèixer més i més la dignitat de la persona humana al llarg dels segles, i a fer madurar la convicció que aquesta en la societat ha de quedar lliure de tota mena de coacció humana en matèria religiosa” (DH 12).

D'aquí que, conclou el document conciliar: “Saludant amb gran joia els signes favorables del nostre temps i denunciant amb tristesa alguns fets deplorables, el sagrat Concili exhorta els catòlics i invita tots els homes a considerar amb tota l'atenció fins a quin punt és necessària la llibertat religiosa sobretot en la condició actual de la família humana, instaurant relacions pacífiques i concòrdia entre els homes, i urgint el fet que pertot arreu la llibertat religiosa sigui sancionada per una tutela jurídica eficaç i que siguin respectats els deures i els drets de professar lliurement en la societat la vida religiosa” (DH 15).

6. El dret i el deure de contribuir al progrés de la pròpia comunitat, i el dret a la migració

El bé comú de la pròpia comunitat demana que cadascun dels seus membres cooperi responsablement i segons les seves aptituds al desenvolupament social, polític, econòmic, cultural de la mateixa comunitat, restant sempre protegit el dret personal a la migració quan el propi país per diverses circumstàncies dificulta d'una manera persistent les condicions de vida digna de les persones i de les famílies.

De la seva banda, el poder civil ha de reconèixer i fomentar aquest dret i obligació procurant, per exemple, que les persones més preparades i capacitades no hagin d'abandonar el propi país per manca d'incentius i d'iniciatives per part dels seus governs

sinó que puguin ajudar al desenvolupament de la pròpia comunitat i donar acompliment a llurs legítims anhels i dots.

Avisa també el Concili que l'acumulació de béns improductius, com ara els latifundis existents en moltes regions en mans de pocs, són causa que una gran majoria de persones es vegin privades dels recursos necessaris per a conduir una vida digna i de la capacitat i possibilitat de contribuir al progrés personal i de la pròpia comunitat, en detriment de la justícia i de la pau social. “D'altra banda, que recordin els ciutadans que tenen el dret i el deure —que el mateix poder civil ha de reconèixer— de contribuir fins allà on puguin al veritable progrés de la pròpia comunitat. Sobretot als països econòmicament menys avançats, on és urgent que tots els recursos entrin en joc, perjudiquen greument al bé comú els qui retenen improductives les pròpies riqueses o bé —salvant el dret personal d'emigració— priven llur comunitat dels recursos materials i espirituals que necessita” (GS 65).

Conclusió

A través de tot l'exposat i seguint el fil conductor de la *Gaudium et Spes* hem intentat delinear la visió i la proposta del Concili Vaticà II sobre la dignitat, la vocació i el destí de la persona humana.

Jo crec que la conclusió a què hem arribat resta ben clara: l'antropologia o visió i concepte de l'home que, des de la raó i de la revelació divina, inspira i exposa la *Gaudium et Spes*, resta ben resumida i expressada amb aquestes dues paraules: humanisme cristià.

“Humanisme”, perquè després d'aquest estudi es fa palès que l'Església de Crist no és ni vol ésser aliena a res que faci referència a l'home en la seva integritat de naturalesa i persona, de dignitat i de capteniment, social, polític, cultural, religiós, pel que fa a la seva vida en aquest món i al seu destí transcendent. I humanisme “cristià” perquè a tot el que la més acreditada antropologia ha vivenciat i esbrinat sobre la persona humana, la revelació i la fe en Crist, Fill de Déu encarnat, hi aporta la sublimació de la filiació divina de l'home i el capteniment propi dels seguidors de Crist i del seu evangeli.

El Concili Vaticà II a través dels seus documents, en especial, la constitució *Gaudium et Spes*, com ho posa en relleu des de les seves primeres pàgines, vol entrar en diàleg franc amb la cultura moderna assumint i enriquint-se amb les seves importants conquestes i innovacions en el camp del coneixement i la seva aplicació a millorar la vida de l'home i de la humanitat en general.

L'home de la modernitat es considera a si mateix amb majoria d'edat, lliure, responsable, disponible de si mateix, forjador del seu propi projecte de vida, conscient dels seus drets i obligacions,

autor i actor d'avenços personals, socials, culturals, polítics, històrics. I amb aquests atributs sovint s'ha sentit i ha estat presentat com enfrontat a l'home menor d'edat, heterodependent, acrític, mancat de la llibertat i de la gosadia de pensar per si mateix i submís a tradicions, creences i dogmatismes que impedeixen el seu progrés i el fan evadir de la tasca alliberadora i transformadora de la persona i de la societat. Aquesta minoria d'edat i manca d'esperit crític sovint, amb més o menys veritat, s'han vinculat com a causa i efecte a les institucions, creences i pràctiques religioses.

És veritat que per certs malentesos, l'Església ha mantingut les seves reserves enfront dels avenços científics i ha romàs en una actitud defensiva quan es tractava d'aplicar un sa discerniment entre la veritat dels avenços científics i el seu ús esbiaixat i antireligiós per part d'uns i d'altres. Els documents del Concili i, en especial, la *Gaudium et Spes*, han deixat ben clar que la configuració de l'home que presenten no té res a veure amb la caricatura d'home que està en l'imaginari de moltes esbiaixades interpretacions. L'home que l'ensenyança i la praxi de l'Església preconitzen i exhorten a ser, és l'home que conscientment se sap fonamentat en Déu com a criatura seva, elevat a la dignitat de fill i cridat a configurar-se amb Crist i el seu Evangeli.

Immers i obert al món que li ha tocat viure, res d'humà li és aliè: esperances i goigs, treballs i sofriments, limitacions i febleses, i assumeix tot el que de bo, de veritable, de respectable, de just, hi ha en la cultura dels homes del seu temps. I sense renunciar ni menystenir mai el fonament diví de la seva persona i vida i la seva fidelitat a Déu, ha fet del seguiment de Crist i del magisteri de la seva Església la font i el motiu d'inspiració i d'actuació de la seva persona entre els homes. En ell raó i fe caminen juntes i es complementen. L'Església, per tant, assumeix de bon grat la visió antropològica actual en la seva essencial estructura ontològica-existencial de persona intel·ligent, racional, volent, afectant, lliure, moral, social, política, cultural, històrica, religiosa, autor i actor de grans avenços científics i tècnics, de grans realitzacions artístiques i de progressives organitzacions socials i polítiques, amb el com-

promís de cooperar amb els restants humans en l'edificació d'un món cada vegada més fraternal, solidari, just, pacífic, progressiu.

Receptor dels valors autèntics que li ofereix la civilització actual i conscient de la seva vocació terrenal i transcendent, sap que tota l'obra positiva engegada aquí a la terra colze a colze amb els restants mortals, urgint per l'amor a Déu i al proïsme, està preparant la substància del cel nou i de la terra nova que espera del Déu creador i salvador que l'ha destinat a participar de la glorificació del seu Fill estimat, nostre Senyor Jesucrist.

Amb l'exposició dels punts que la *Gaudium et Spes* ofereix sobre la realitat personal humana, he intentat fer paleses les categories o maneres de ser essencials i existencials que defineixen i especifiquen l'ésser humà en la seva doble vessant de criatura natural i de fill adoptiu de Déu, predestinat, creat, redimit i cridat a configurar la seva persona i vida a imatge i semblança del Fill propi de Déu.

Les categories o dimensions estructurals i operatives de la realitat personal humana constitueixen la base natural necessària que fa possible que l'home s'obri i sigui capaç de rebre la paraula revelada que Déu històricament li ha volgut dirigir.

111

Aquests atributs gratuïts que Déu ha volgut atorgar a la criatura humana, per tant, no són un postís afegit a la naturalesa humana, sinó que són noves maneres i actituds de ser i de vida que sublimen i eixamplen extraordinàriament la condició natural de la persona, sense negar-la i destruir-la, com ho expressa el conegut axioma que ha inspirat i guiat sempre els raonaments de la teologia cristiana: "La gràcia no anul·la ni destrueix la naturalesa de l'home, sinó que l'eleva i la perfecciona."

D'aquesta manera, la fenomenologia antropològica actual i la revelació i fe cristiana es complementen i ofereixen una visió integral de la persona en la seva doble vessant de realitat personal natural amb les categories o dimensions estructurals i dinàmiques pròpies de la seva naturalesa i persona, i de subjecte oient i receptor de la revelació divina per la qual se sap predestinat i elegit per Déu des de tota l'eternitat a ser creat, redimit i elevat a la condició de fill adoptiu de Déu i a configurar la seva persona, vida i destí a la del Fill propi de Déu, encarnat, mort i ressuscitat per la nostra dignificació i salvació.

Annex

Categories ontològicoexistencials naturals i sobrenaturals de l'ésser humà

Permeteu, per si us pot fer servei, que afegeixi a tot l'exposat, aquests punts amb què sintèticament he resumit el que la fenomenologia actual i la revelació cristiana han elaborat i ofereixen sobre la persona humana.

1. Jo, ¿què sóc i qui sóc? ¿Quines són les categories ontològicoexistencials que estructuren i defineixen la meua persona com a realitat natural i com a cristià, predestinat per Déu des de tota l'eternitat a ser redimit i ser elevat a la condició de fill adoptiu de Déu a imatge i semblança del Fill propi de Déu, Crist Jesús, pel do i gràcia de l'Esperit Sant? Aquesta pregunta suposa en mi, com a condició sine qua non de la seva resposta, la capacitat de l'autoconeixement de la pròpia realitat psicosomàtica. Des de l'autoinspecció sensitiva-intel·lectiva, doncs, de la realitat integral de la meua persona, se'n fan paleses les següents notes estructurals i existencials.
2. Fenomenològicament i a nivell de raó natural, el meu jo personal es constata de manera immediata i directa com una realitat mundanal i temporal, individual, singular, distinta de tota altra realitat, viva, cognoscent, volent, afectant, lliure, moral, social, cultural, històrica, contingent, mortal i, a la vegada, constitutivament i dinàmicament oberta a les altres realitats intramundanes, impersonals i personals i, més radicalment, relligada al fonament o poder últim, possibilitant i impel·lent que fa que existeixi i m'autorealitzi en el món com a persona.
3. Rebrot genètic-evolutiu, com ha mostrat la ciència actual, de la matèria còsmica i dels seus processos, de la qual he emergit i en què formo part, em constato i sóc indivisiblement una realitat psicosomàtica, cos i psique, esperit encarnat, naturalesa i persona, subsistent i lliure, en autopossessió i autodisponibilitat de la

pròpia naturalesa: instints, tendències, sentits, facultats i actes, i constitutivament i dinàmicament obert a les restants realitats intramundanes i, més radicalment, al fonament i poder últim de la meua realitat i existència. No és, per tant, que tingui un cos i una ànima, sinó que indivisiblement sóc cos i ànima, soma i psique, talment que, com diu Zubiri, tota activitat meua és, a la vegada i indivisiblement, psicosomàtica i somàtica-psíquica. Subjecte subsistent i lliure, sóc capaç de rebotar i de prendre distància de les coses del món, sentint-les i coneixent-les com a realitats “altres”, apetint-les i actuant en elles mitjançant les meves opcions lliures i personals en ordre a la meua autorealització personal...

Mundانيت i temporalitat, corporeïtat i espiritualitat, individualitat i respectivitat i obertura a les restants realitats intramundanes i “relligació” o relació transcendental al fonament i poder últim que em sosté i m’envia a l’existència, constitueixen les dimensions o categories ontològicocoexistencials més radicals del meu jo personal.

4. La respectivitat i l’obertura del meu jo personal a les realitats concretes de la natura que m’envolta, s’actuen i s’expressen en les relacions de coneixement, de transformació, d’instrumentalització i d’ús de les mateixes realitats i constitueixen l’objecte propi de les ciències i de les tècniques. Respecte dels altres éssers personals, la respectivitat i l’obertura s’actuen i s’expressen en les relacions de coexistència, de socialitat, de comunió i de les interrelacions culturals i històriques múltiples, existents entre les persones. Més radicalment, respecte al fonament i poder últim que em sosté i m’envia a l’existència, una vegada identificat raonablement com el Déu personal de les grans religions monoteïstes, la respectivitat i l’obertura es manifesta en les relacions de reconeixement, d’adoració, de fe, d’obediència, d’acció de gràcies, d’amor, etc. La raó formal metafísica i psicològica, per tant, de la subsistència, dominància i control de si mateix rau en les facultats constitutives i operatives de la intel·ligència voluntat lliure.

5. Aquesta quàdruple relació del jo personal amb si mateix (“Jo-Jo mateix”), amb el món natural (“Jo i les coses”), amb els altres éssers personals com jo (“Jo i els altres”) i amb el Transcendent diví (“Jo-Tu diví”), constitueixen les categories ontològiques-existencials bàsiques que defineixen estructuralment la realitat de la persona i la seva manera de ser real i d’afrontar la realitat en el món.
6. Pel que fa a l’autoconsciència i relació amb mi mateix, constato la persistent presència del meu jo personal com a subjecte i receptor psicosomàtic dels meus actes i ho expresso directament i lingüísticament mitjançant els pronoms personals, v. g., quan dic: “Jo penso”; “tu menges”, i, obliquament, mitjançant els pronoms reflexius i possessius, v. g., quan dic: “Em menjo una poma”; “el llibre és meu”.
7. Els escolàstics remarcaren la presència i dominància del subjecte autoconscient amb la frase axiomàtica: “Actiones sunt suppositorum”, és a dir, l’obrar sempre és i s’ha d’atribuir pròpiament al subjecte o jo personal subsistent, que disposa i actua i controla les pròpies facultats i actes. Zubiri diu al respecte que la persona és un “hiperkeimenon” (una realitat “subsistent”, “sobrestant”) i no un simple “hipokeimenon” (una realitat “sotaestant”).
8. En la cèlebre definició de Boeci l’arrel de la subsistència i dominància del jo sobre la pròpia naturalesa, facultats i actes, resta expressada en les dues darreres paraules de la definició: “Persona est individua substantia rationalis naturae” (la persona és una entitat o realitat individual de “naturalesa racional”). La raó formal metafísica i psicològica, per tant, de la substància, dominància i control de si mateix rau en les facultats constitutives i operatives de la intel·ligència i voluntat lliure.
9. L’antropologia actual per evitar el vici d’intel·lectualisme reduccionista a què pot donar lloc la definició de Boeci en posar en relleu la dimensió intel·lectual i racional de la persona, la redifineix més complidament i integralment d’aquesta manera: “Persona est individua substantia naturae psicosomaticae, seu

sensitivae, intel·lectivae, rationalis, volitivae, affectivae” (La persona és una entitat o realitat de naturalesa psicosomàtica, és a dir, sensitiva, intel·lectiva, racional, volitiva, afectiva...). Talment que des de la seva mateixa estructura psicosomàtica és constitutivament i operativament oberta a les restants realitats intramundanes amb l’ajuda de les quals va configurant la seva concreta “personalitat” física, individual, social, cultural, històrica, religiosa, en respectivitat al conjunt de la realitat i, més radicalment, en respectivitat i relació transcendental amb el fonament i poder últim, possibilitant i impel·lent de la seva persona i existència.

10. Em constato i sóc, per tant, una realitat fins a cert punt “solta”, subsistent, lliure, i, com diu Zubiri, “relativament absoluta”. “Absoluta” en tant que lliure i responsable dels meus actes i del propi projecte de vida. Però “relativament” absoluta en tant que condicionada per una munió de factors i de condicionaments físics, psíquics, socials, culturals, històrics, etc., i, més radicalment, en tant que fonamentada i relligada al fonament i poder últim, possibilitant i impel·lent que fa que existeixi i m’autorealitzi en el món com a persona.

11. Subjecte lliure i responsable de les meves decisions i actes, constato en la pròpia consciència l’emergència racional d’uns imperatius morals, absoluts i categòrics, íntims, que m’urgeixen el seu compliment sempre i en tota circumstància per damunt del meu propi albir i caprici.

El meu jo personal, per tant, és un ésser constitutivament i accionalment moral, lliure i responsable dels seus actes i la moralitat o eticitat constitueixen categories o maneres de ser i d’estar en la realitat, constitutives i existencials, de la persona.

12. La condició d’ésser moral, lliure i responsable, col·loca el jo personal davant la necessitat i la disjuntiva d’haver de decidir entre el bé i el mal i posa en evidència la conflictivitat sovint existent entre els imperatius categòrics de la raó i les pulsacions de la concupiscència.

Des de la fe i la pròpia experiència, sant Pau ensenya que aquesta feblesa i dificultat per a conformar la vida a la llei

moral natural, impresa per Déu en la consciència de tot ésser humà, només pot ser remeiada per la gràcia que Déu ens atorga per la mediació de Crist Redemptor.

13. Com he remarcat anteriorment, les relacions que la respectivitat i l'obertura constitutiva i dinàmica de la realitat personal humana funden i actuen, es concreten en les següents: relacions de coneixement, de transformació, d'instrumentalització i d'ús múltiple, amb les realitats naturals impersonals del món entorn que són l'objecte propi de les ciències naturals i de la tècnica. Relacions del jo personal amb els altres éssers personals amb els quals comparteixo el mateix *philum* genètic, coexisteixo, convisc comunalment, i m'hi interrelaciono culturalment i històricament. I relacions de fonamentació, de religament, de dependència i de reconeixement amb el Fonament i Poder diví que m'envia i em sosté en l'existència.

14. Per raó, per tant, de l'origen biològic, de la coexistència i de la múltiple interrelació cultural, el meu jo personal diu respectivitat i obertura constitutiva i dinàmica amb els restants humans, la qual s'actua i s'expressa en la dimensió constitutiva i operativa de la socialitat i de la comunió amb els altres congèneres humans.

119

La socialitat i la comunió i la interrelació múltiple entre persones constitueixen una dimensió o categoria constitutiva i operativa de la realitat personal humana.

15. Ara bé, el meu jo personal no solament hereta, rep i comparteix amb els seus congèneres humans el *philum* genètic que el constitueix com ésser humà, sinó que mitjançant aquesta gènesi biològica rep, a la vegada, un elenc de possibilitats i recursos culturals, creats per les generacions que l'han precedit i que ell, al seu torn, haurà d'adoptar optativament, d'enriquir, de transmetre i de posar a disposició de les generacions humanes que el succeiran.

En aquest procés de creació, de transmissió i d'entrega de possibilitats, de recursos culturals i de capacitats d'una generació a una altra constitueix formalment la història específicament humana, essent la prospectivitat constitutiva i dinàmica de

la realitat personal humana la dimensió que la funda i la fa possible.

La historicitat, per tant, constitueix una categoria ontològica-existencial de la realitat personal humana. I la història específicament humana, a diferència de la impròpiament qualificada història natural, no és un procés purament mecànic, físic, biològic, sinó que consisteix formalment en el procés de creació, de transmissió, d'entrega i d'adopció de possibilitats i de recursos culturals d'una generació a una altra...

- 16.** Aquestes possibilitats o maneres concretes de ser i d'estar en el món i d'afrontar la realitat difereixen d'unes generacions a d'altres perquè les situacions culturals concretes de les quals parteixen són asimètriques.

II

Poètica

El magníficat de Maria

Magnifica ma ànima el meu Senyor
perquè s'ha fixat en ma petitesa,
perquè ha vessat dolls de sa tendresa
en el meu cor el seu eternal amor.

Lloa mon esperit el Déu que em salva
de tota màcula que el cor embruta,
plena de gràcia sóc i és impol·luta
la meva ànima des de sa primera alba.

Déu ha obrat en mi grans meravelles
i del Fill seu i meu, mare i serventa,
arreu del món i cel a causa d'elles

123

benaurada em diran, de Déu amada,
tots els fills de la nissaga humana,
i, en cos i ànima, al cel per Déu portada.

Santa Maria de Natzaret

Maria de Natzaret, noia de mirada neta,
filla del poble hebreu, noia senzilla i bona,
altre títol no tinguéreu, altre ceptre o corona
que el de serventa de Déu, fidel i discreta.

Deessa emprada no sou de cap rara mitologia.
Fóreu Mare de Jesús, seguidora dels seus passos,
amb el Fill clavat en creu enfortíreu vostres llaços.
Visquéreu amb fe i amor el dur afany de cada dia.

124

Seguíreu sempre el camí d'un amor fidel i net,
les benaurances visquéreu de Jesús el vostre Fill
des del portal de Betlem a la llar de Natzaret.

Benaurances que guareixen d'egoisme i malvestat
els cors de tots els qui amb veritable delit cerquen
viure lliures d'esclavatges i en perfecta llibertat.

Santa Maria de Natzaret

Maria de Natzaret,
noia de mirada neta,
altre títol no porteu
que el de Déu humil serventa,
Mare del Fill de Déu,
model de la humanitat redempta.

Sou noia del poble jueu,
noia exemplar i discreta.
Per obra de l'Esperit Sant,
Mare del Fill de Déu
Vós heu estat feta.

125

Deessa emprada no sou
de cap rara mitologia.
Visquéreu amb fe i amor
l'afany dur de cada dia.

De Jesús el vostre Fill
seguíreu tots els seus passos
des del portal de Betlem
fins al peu de la seva creu
i rebent-lo mort en braços.

Els homes us dedicaren
noms i títols gloriosos,
però Vós, noia senzilla i pura,
rebutgeu la inútil fúria
dels devots d'altres gelosos.

Santa Maria, socorreu
i enfortiu els vostres llaços
amb els qui Jesús, des de la creu,
confià als vostres braços.

Maria de Natzaret, model d'oració intercessora

Maria de Natzaret el seu prec en mans de Déu deixa:
—Deslliureu el vostre poble d'escomeses i de guerres
com ho féreu amb els nostres pares, exiliats a altres terres,
quan elevaren confiats en Vós son clam i sa amarga queixa.

Recordeu-vos d'Abraham i de la seva descendència,
de la promesa feta a David d'un rebrot del seu llinatge
que deslliuraria Israel de tota mena d'esclavatge
i seria per al seu poble rei de pau i de clemència.

Derroqueu els opulents dels trons de prepotència,
alceu els humils i pobres de la pols i de la cendra
i confongueu dels violents la ira i la insolència.

127

Que uns i altres un món fem de pau i de convivència
on hi hagi menys crueltat, més amor i més justícia
i la dignitat de l'home sigui tractada amb decència.

Maria, Benaurada entre totes les dones

Benaurada i feliç sou Vós, Maria,
perquè el vostre esperit netejàreu
i a tot egoisme i delit renunciàreu
del que de Déu amor fidel no'n sia.

Benaurada i feliç sou Vós, Maria,
perquè humil, disponible i sincera,
de Déu rebéreu la nova vertadera
de ser del seu Fill la mare que calia.

128

Benaurada i feliç sou Vós, Maria,
perquè neta de cor i d'intenció pura,
gaudíreu de viure amb Jesús l'alegria.

Benaurada i feliç sou Vós, Maria,
perquè la vostra voluntat de ser santa
saciada fou en escriure com mereixia.

Maria, meravella de Déu

Tota Vós sou, Maria, la gran meravella
que Déu pensà i volgué des la primera alba
i destinà a ser del pecat totalment salva,
plena de gràcia, de sa tendresa i bella.

Vós heu estat sempre noia humil i pura,
per l'arcàngel Gabriel i el bon Déu pregada
d'ésser pel rou de l'Esperit Sant amarada
i esdevenir mare del Salvador segura.

Vós heu estat del vostre Fill doblement mare
perquè per obra de l'Esperit l'engendràreu
i perquè sempre féreu la voluntat del Pare.

129

Meravella fou també, mare estimada,
que fóssiu dona i mare forta en el calvari,
i que al cel assumpta per Déu fóssiu portada.

Maria de Natzaret, aurora de la nova aliança

En Jesús, nascut de Vós, mare estimada,
s'acompliren les promeses de Déu fetes
als patriarques d'Israel i als seus profetes
de fer-se un poble seu i de gran anomenada.

Vós sou l'aurora del Sol que il·lumina
tot home que a la foscor del món arriba
i foragita i muda en flama d'amor viva
la temença que l'esperit de l'home mina.

130

Pluja d'aigua guaridora, flama i càlid vent,
és el do de l'Esperit que sobre Vós es vessa
i amara i fecunda i mou el vostre cor i ment.

És el fruit de l'aliança per la sang segellada,
de Jesús en la creu per tots els humans vessada,
essent-ne Vós, Maria, la primera agraciada.

Maria, model dels creients en Jesús

No us estimo, Mare, perquè de Vós cobejo
aparicions, revelacions i sonats miracles,
ni espero per creure en Vós grans espectacles
ni altra gràcia que imitar-vos jo envejo.

Jo us estimo perquè fóreu de Déu serventa
que, en Ell posant vostre amor, fe i confiança,
els tràngols de la vida passàreu sens recança
i al guiatge de l'Esperit sempre fóreu atenta.

En tota mena d'experiència fóreu provada,
i el mateix destí de Jesús en el món visquéreu
perquè fóreu del Fill de Déu mare estimada.

131

Amb el vostre sí en el ventre el concebéreu
però més Mare de Jesús Vós fóreu encara
perquè la paraula de Déu escoltàreu i creguéreu.

María, modelo de los creyentes en Jesús

No os amo, madre, porque yo de Vos espero
apariciones, mensajes y hechos prodigiosos,
ni espero para creer en Vos dones portentosos
que me convenzan de vuestro maternal esmero.

Yo os amo porque fuisteis la mujer sencilla y pura
que en Dios pusisteis vuestro amor, fe y esperanza.
Con Dios estuvisteis unida con filial confianza
y los trances de la vida vivisteis firme y segura.

132

En toda suerte de experiencia humana fuisteis probada
y el mismo destino de Jesús en vida compartisteis
y fuisteis de vuestro Hijo doblemente madre amada.

Con vuestro sí en vuestro seno maternal le concebisteis.
Pero más madre de Jesús, según Él dijo, todavía fuisteis
porque la palabra de Dios siempre escuchasteis y seguisteis.

La pregària de la Filla d'Israel

Maria de Natzaret,
la cuina i taula endreçada,
—Bona nit, diu a la mare,
¿puc retirar-me a ma cambra?
—Bona nit, filleta meva,
recull-te al llit i descansa.

En Déu,
abans d'acostar-se,
el seu cor en les mans deixa:
—Senyor, Déu d'Israel,
el vostre poble salveu
de les angoixes i guerres,
com ho féreu amb els pares,
quan, exiliats a altres terres,
a Vós elevaren sa queixa.

—Recordeu-vos d'Abraham
i de la seva descendència,
del rebrot a David promès,
Rei de pau i de clemència.

Confoneu els prepotents,
els pobres ompliu de béns,
derroqueu els trons d'orgull,
de crueltat i de cobdícia.
I uns i altres altre món fem
amb menys crits i més justícia.

On és el teu Déu?

—On és el teu Déu, on el teu Déu era,
quan Jesús moria clavat en creu,
i els justos i els innocents d'arreu
són maltractats de semblant manera?

—On és el teu Déu, on el teu Déu era,
quan l'espasa freda, cruel i punyent,
traspassà l'ànima de Maria sofrent
i el de tota mare en semblant quimera?

134

—Déu està sempre en tot home pacient,
com estava amb Jesús clavat en creu,
encara que semblés estar lluny i absent.

I en tota mare que plora i es condol
pel fill que escarnit i turmentat veu,
hi està de Maria dolorosa el consol.

Retablo del Nacimiento

Florequilla de invierno,
que la nieve sustenta
de unos pechos de virgen,
de un amor que alimenta.

Corren, corren pastores,
aceitosos de luna,
porque llaman los ángeles
a mecer una cuna.

Nieva, nieva la noche
sus estrellas de plata,
como en noche de estío,
como almendro florido,
como almendro esquilado,
con tijeras de frío.

135

Cae, cae la nieve
sobre la tierra aterida
y se quedan las cosas
a oscuras, borrosas.

Entre el incienso de vaho
de un buey y de una mula
San José mira el Niño,
San José se extasía.

Sobre la paja amarilla
de un humilde pesebre

deposita María
con miedoso cariño
—de que no se le quiebre
en las manos— su Niño.

A la Mare de Déu de l'Arcada

Des de la vostra fornícula, esguardeu, piadosa,
els vianants que pel carrer Major transiten.
Tots són fills que Jesús des de sa creu gloriosa,
al vostre amor de mare confia que necessiten.

Alguns, plens de fe i amb ànima enamorada,
a Vós alcen els seus ulls confiats i joiosos.
Altres, orfes d'esperança i amb ànima atribolada,
ses penes i neguits pel carrer passen silenciosos.

Vostra bella imatge dintre el temple entronitzada,
Jesús, el vostre Fill, infant, mostra amorosa,
perquè només Vós d'Ell fóreu la porta i l'arcada
per on vingué al món i el món en sa mà reposa.

137

Del vostre noble rostre traspuen la pau i la dolcesa
i a tot aquell que en Vós amb fe i amor confia,
al cor li arriba i l'omple de serenor i tendresa
el raig de llum que el vostre esguard irradia.

Les mares en altre temps amb fe us confiaren
l'infantament feliç dels fills que us consagraren.
Sigueu també per tots nosaltres ara porta i arcada,
per on vingui al nostre cor el vostre Fill, mare estimada.

Al campanar d'Almenar

Prisma de pedra octogonal que l'aire enfila
pels seus grans finestrals com fil l'agulla.
Sobre el turó plantat, s'esguardi d'onsevilla,
sa esvelta silueta en l'horitzó es perfila.

Un àngel elegant al seu cim enlairat
giravolta de puntetes en l'espai infinit,
senyalant d'on ve la tempesta amb el dit,
el seu rostre per l'aire i la llum acaronat.

138

Una escala cargolada condueix fins al cim
les petjades i l'afany del visitant coratjós,
des d'on hom gaudeix del blau lluminós
on les bromes hi solquen sobre oceànic abim.

Tot pujant, del rellotge m'arribava el seu bleix
que amb el batec del meu cor s'acordava
i creixia en mi el desig de sortir a la llum blava
del firmament de safir que el poble cobreix.

I, si valent, escalava dels balconets la cornisa
i els pulmons omplia amb profunda alenada,
de la plana del Sas i Sassalt tot just col·lectada,
dels rostolls i timons m'arribava la flaire i la brisa.

Visió frapant de carrers i places, des de l'altura,
coronada per l'àngel brunyit i d'ala desplegada,
¡quantes passions, amors i odis secrets sota teulada
de la gent del poble viscuts amb goig o desventura!

Testimoni i guaita fidel de la nostrada història,
com una ombra de rellotge de sol allargada,
assenyales el declinar del dia vers la vesprada,
guardant del poble els neguits i joies en ta memòria.

Plantat al bell mig del poble com un gran arbre,
de l'Infinit delit poses en tot aquell qui mira enlaire,
i, com si del pas de Déu pel cel t'arribés la flaire,
el seu nom escrit hi veus com en un blau marbre.

A l'arbre del fossar

Darrere l'església, a l'angle de la barana del fossar,
fent ombra i filtrant la llum del sol i lluna nit i dia,
testimoni present que, ara absent, recordo amb melangia
hi havia un arbre que no se sap qui el va plantar.

Esquelètic i despullat pel fred de la tardor i l'hivern,
puntualment renaixia cada primavera i cada estiu,
ornat com una núvia amb vel de blanca flor i verd joliu
el que fins ara era el seu brancatge descarnat i erm.

140

Sota l'aixopluc ombrívol del seu fresc fullatge
el vent del nord i la brisa suau sempre hi corria,
de remors de fulles la música l'ambient omplia
acarোনant-nos el rostre i fent-nos sentir el cor viu.

Pacient i sotmès als nostres instints crassos,
el nostre arbre sabia d'escomeses i de ratllades,
adés les venes li obrien les nostres vils navalles,
adés el rodejaven com a un amic els nostres braços.

Estava del tronc l'escorça tan llisa i tan gastada
per les agressions de què cruels érem capaços
que relliscaven els nostres peus i els nostres braços
quan intentàvem del seu tronc i branques l'escalada.

Quantes fútilses, converses, jocs, quanta cridòria,
tes branques calves o verdes escoltaren i veieren
que els vents de la tardor com fulles s'endugueren
i deixaren caure en els avencs pregonos de la memòria!

Quants matins i migdiades oïres omplir-se l'aire
del piular dels pelatxets aniuats en ràfols i teulada,
esperant del pare i de la mare àvids la becada,
traient el cap del niu i obrint el seu bec captaire!

Dels esquadrans de falcies el vol rabent veieres
xisclant i engolint núvols de mosquits flotant en l'aire,
esquivant ensinistrades per l'instint dels murs el caire
i aixoplugar-se en els seus nius sens dubtar certeres.

Qui del fossar ha abatut ton tronc i ton brancatge,
amb tu ha mutilat, cruel i despietat, nostra memòria,
i amb tu s'ha endut records pregons de nostra història,
deixant-la òrfena del teu, entre nosaltres, llongat ostatge.

Amb el campanar emulaves perennitat i fidel presència
i patrimoni del poble mereixies que et nomenessin,
que, viu o mort, tes despulles gloriòses respectessin
com monument de la teva, entre nosaltres, permanència.

Oh, com hagués volgut, arbre amic, a tu abraçat, defensar-te
dels desagraïts i ignorants destralers del nostre poble,
i, lluitant i morint amb tu, si calgués, en combat noble,
a l'angle del fossar amb tu ser enterrat i acompanyar-te.

Bany d'adolescents a la séquia de Pinyana

Sota un sol de justícia i en plena migdiada,
adolescents baixen pel camí del poble a l'horta.
Darrere ha quedat la vila, sumida en son i quasi morta
per la xardor de l'hora i cansament del dia, desmaiada.

El sol llença els seus dards sobre l'herba recremada
i sobre els cossos esculturals dels nois que freturosos
a capbussar-se a l'aigua de la séquia corren delerosos
per a sentir del líquid la mà refrescant i atemperada.

142

Només el monòton cant de la cigala al tronc pegada
i dels joves el galop polsós, les rialles i la cridòria,
com la dels guerrers que celebren eufòrics la victòria,
el silenci trenquen de l'espessa calma de la migdiada.

Al fons, la séquia lliscant avança, silenciosa i absorta,
com ho fan el temps i la vida sense acceleració ni treva,
deixant pels ulls de reg la fonda i líquida ànima seva,
saba-sang que converteix en vida els cultius de l'horta.

Amb acrobàtic salt des de la barana del pont alçada
el mirall de l'aigua trenquen amb mil esquitxos,
surant de nou del profund els seus cossos nets i llisos,
parpelles humides i la mata de cabell quasi planxada.

Tot són esquitxos i moviment de cames i de braços.
Els grans desafien de la séquia el corrent i la fondària;
els més petits xapotegen l'aigua prima amb gran cridòria
i, púdics, corren a amagar el mig cos si senten passos.

A mitja tarda amb el bany s'obre la gana dels bordegassos
i els horts tancats, farcits de peres, albercocs, raïms i prunes
són els paradisos de fruita prohibida que, totes d'unes,
tempten el desig i gosadia dels més famolencs i audaços.

El árbol y el fruto del cerezo

Lámpara de luz perfumada,
encendida por la primavera
en el verde vergel de la vega.

Roja y golosa redondez
para el ojo y la avidez
de saltarines gorriones.

Fruta del bien y del mal
en el huerto tapiado del rico,
que asalta el hambriento zagal,
recien bañado en el río.

Guinda roja en el pastel,
carmín entre los labios y dientes,
pendientes de rubí vegetal
que adornan con gracia gentil
el terso y blanco perfil
de rostros adolescentes.

Síntesis de color y sabor,
concupiscible belleza,
guinda roja en el pastel
que el repostero adereza
para fruición de ojo y boca.
Todo eso eres tú, roja,
dulce y graciosa cereza.

Cels i llums de Lleida

Geometria matinal.
A la pissarra del cel blau,
un matiner reactor militar
escriu amb guix blanc
la línia recta del seu gas persistent,
i els compassos oberts de les grues
amiden amb angles rectes l'espai.

A l'orient, el sol naixent,
jove i somrient,
deixa caure els seus cabells d'or
sobre les plantes, els animals, els homes i el terreny...

145

Coronant la ciutat, la Seu Vella,
arca de pedra i vaixell en port varat,
recorda als lleidatans tothora
els fets, les lluites i els anhels d'un temps passat.

Al seus peus,
la Lleida desvetllada
refrega els ulls i estrena matinada.
I les majestuoses cigonyes,
sostingudes per l'aire
i les ales desplegadas,
alcen el vol des dalt d'antenes i teulades
i planegen sobre el riu i la ciutat.

Sobre l'aigua del Segre,
els cormorans i ànecs s'hi capbussen,

rentant-s'hi i sacudint el seu plomatge moll.
I volades de coloms i de gavines,
amb mocadors de plomes blanques i grises,
saluden la fi de les matinals boirines
i la càlida carícia del sol.

A l'horta,
conreus de presseguers, de perers i de pomeres,
arreglats i en línies paral·leles,
catifen de flor blanca i rosada
els quadriculats bancals de la contrada.

Al migdia, nuvolografia celestial.
Bromes de primavera,
com velers impol·luts de cotó blanc,
solquen, construint i esborrant,
continents, penínsules, illes i mars,
sobre l'oceànic abim de fons blau.

146

A la vesprada i a ponent,
el sol, com un heroi de tragèdia grega,
ferit de mort en la batalla,
es dessagna i mor a contracor
i lentament.
I al cel, una solitària i esquifida broma hi resta,
cendra i caliu d'un càlid dia de preestiu.

Sobre els parcs, els carrers i les places
s'allarguen les ombres dels arbres i de les cases
i un sudari de tristesa i de dol,
cau sobre la geografia del món.

Al sostre del firmament,
la lluna i les estrelles s'hi encenen
i hi tracen un camí de llum pel vagabund
que, exhaust i esmaperdut,
arriba de molt lluny.

A la ciutat,
els fanals del pont i de la banquetta
projecten columnes tremoloses
sobre l'irisada aigua del riu.
I als carrers i a les avingudes,
les llums blanques i vermelloses
dels cotxes i dels busos
s'entrellacen, fugitives i nervioses,
com les corxeres d'una fuga
de Johannes Sebastian Bach.

I, quan en el cor de la nit,
el soroll de carrers i de places,
i dels homes les paraules i les passes
lentament s'han esllanguit,
a les alcoves de les cases,
apagades les teles i desertes dels bars les terrasses,
comencen els somnis joiosos o angoixosos
d'infants, de joves i de vells xacrosos
que en la claror matinal del dia,
com un terròs de sucre en un got d'aigua,
es dissoldran i del record s'esvairan.

Sumari

Introducció al quadern	5
Pròleg	9

I

La persona humana a la *Gaudium et Spes*

I. El misteri de l'home s'esclareix en Crist, prototip de l'home nou, redimit i elevat a la condició de fill adoptiu de Déu pel do de l'Esperit Sant	15
II. El principi i fonament de l'humanisme cristià	17
III. L'ésser humà, criatura i icona de Déu	19
IV. La negació de la “criaturitat” i del relligament de l'home amb Déu. L'ateisme	23
A. Motivacions i formes de l'ateisme	24
1. L'ateisme de motivació escèptica i cientifista	24
2. L'ateisme de motivació antropològica	25
3. L'ateisme de motivació econòmica-social-política	29
4. L'ateisme motivat per l'existència escandalosa del mal	30
5. L'ateisme motivat per les tergiversacions i les falses representacions de Déu	31
6. L'indiferentisme religiós	32
B. Actitud de l'Església enfront de l'ateisme	33
1. Remeis a l'ateisme	33
2. La responsabilitat dels creients enfront de l'ateisme	37
V. L'ésser humà: realitat psicosomàtica, esperit encarnat, persona	39

VI. <i>Homo sapiens</i>	43
VII. <i>Homo liber et moralis</i>	45
VIII. <i>Homo socialis</i>	51
IX. <i>Homo politicus</i>	57
X. La persona, centre i fi de la vida social, cultural i econòmica	61
XI. <i>Homo culturalis</i>	63
XII. L'ésser humà: realitat històrica, <i>in via</i> , vers Déu....	67
XIII. L'ésser humà: ésser dividit interiorment, feble, procliu al mal. Necessitat de la gràcia de Crist Redemptor.....	73
XIV. <i>Homo pacificus</i>	77
XV. <i>Homo faber</i> : lliure i responsable col·laborador de Déu en l'edificació del món.....	79
XVI. <i>Homo eschatologicus</i> : mort i destí sobrenatural i etern de l'ésser humà	85
XVII. <i>Homo essentialis. Homo universalis</i>	89
XVIII. L'Església aporta i rep de la societat humana valors espirituals i culturals que contribueixen al perfeccionament de la persona i del món.....	91
XIX. Drets fonamentals de la persona	97
1. Dret a la propietat privada	97
2. El dret al treball.....	100
3. El dret a la cultura	102
4. Dret a cercar la veritat i a ser objectivament informat.....	104
5. Dret a la lliure reunió i associació, a expressar la pròpia opinió i a professar i exercir la pròpia religió	105
6. El dret i el deure de contribuir al progrés de la pròpia comunitat, i el dret a la migració ...	107
Conclusió	109
Annex. Categories ontològicoexistencials naturals i sobrenaturals de l'ésser humà.....	115

II Poètica

El magnificat de Maria	123
Santa Maria de Natzaret.....	124
Santa Maria de Natzaret.....	125
Maria de Natzaret, model d'oració intercessora	127
Maria, Benaurada entre totes les dones	128
Maria, meravella de Déu	129
Maria de Natzaret, aurora de la nova aliança	130
Maria, model dels creients en Jesús	131
María, modelo de los creyentes en Jesús	132
La pregària de la Filla d'Israel.....	133
On és el teu Déu?.....	134
Retablo del Nacimiento.....	135
A la Mare de Déu de l'Arcada.....	137
Al campanar d'Almenar.....	138
A l'arbre del fossar	140
Bany d'adolescents a la séquia de Pinyana.....	142
El árbol y el fruto del cerezo	144
Cels i llums de Lleida.....	145

COL·LECCIÓ QUADERNS IREL

Directors: Manel Mercadé i Cándido Sánchez

1. MANUEL LLADONOSA I VALL LLEBRERA
(exhaurit)

*La sal de la Terra. Estudiants cristians
en la Universitat i la societat.*

2. M. CARME AGUSTÍ I BARRI (exhaurit)
*El Pessebre: Icona de la recerca humana.
Una resposta a la crisi religiosa actual.*

3. AMADEU BONET I BOLDÚ
*Vers un laïcat col·laborador de Déu en
la creació.*

4. MANUEL LLADONOSA I VALL LLEBRERA
L'aposta de la fe.

5. RAMON PRAT I PONS (exhaurit)
Ser cristià avui. Una experiència.

6. JESÚS GARCÍA
Presó i reinserció. Realitat o utopia?

7. AGUSTÍ BORRELL
*Jesús de Natzaret. A la recerca d'una
biografia.*

8. JORDI FONT
*El fet religiós, vehicle de salut i vehicle
de malaltia?*

9. FRANCESC GAMISSANS, o.f.m.
Chesterton, la persona i el pensament.

10. ANTONIETA MATEUS I GORGUES
Humanisme i religió.

11 i 12. JOSEP MARTÍ CRISTÒFOL
*Lectura metafísica-teològica de la poesia
d'en Màrius Torres.*

13. FRANCESC GAMISANS, o.f.m.
*El papa Joan XXIII, paradigma de bon-
dat i pau.*

14. CARLES SIÓ I ROCA
Progressem èticament?

15. JOAN JESÚS MORAL
Fenomenologia i discerniment.

16. DIVERSOS AUTORS

*40è aniversari del Concili Ecumènic Va-
ticà II. Balanç i prospectiva.*

**17. JOAQUÍN RECASENS MURILLO, Fran-
ciscà**
*Creació i ecologia. Festa divina, compro-
mís humà.*

18. M. CARME AGUSTÍ I BARRI
*Autoconeixement i experiència de la bon-
dat de Déu: la pregària.*

19/20. N. M. FARRÉ I BARRIL
*Les religions de Lleida: creure en la di-
versitat.*

21. RAMON PRAT I PONS
L'IREL, un espai creient d'humanització.

**22. AMADEU BONET, MARTA TREPAT,
JOAN VIÑAS I JOAN PIRIS**
Un altre món és possible.

23. ROSER SABANÉS I FERNÁNDEZ
*Els concilis de la província eclesiàstica tar-
raconense celebrats a Lleida (546-1460).*

24. CARLES SANMARTÍN SISÓ
Situació de pobresa i exclusió a Lleida.

**25. JOAQUÍN RECASENS MURILLO, Fran-
ciscà**
*Creació i ecologia II. Sense compromís
no hi ha festa.*

26, 27 i 28. CARLES M. SIÓ ROCA
*Valor(s) i educació: formació personal i
transformació social.*

29 i 30. DD.AA.
*Maria de Natzaret, referent humà i cris-
tià per al nostre temps.*

**31 i 32. MONS. JOAN PIRIS, MONS. SE-
BASTIÀ TALTAVULL, MANUEL LLADONO-
SA, CARME AGUSTÍ**
Entre tots i per al bé de tothom.

33. JOSEP MARTÍ I CRISTÒFOL

Incredulitat i experiència de Déu.

34. PEPITA CAMPS VIOLA

Eclesiologia de les cartes pastorals de mons. Joan Piris, bisbe de Lleida. Reflexió teològica pastoral.

35. RAMON M. REIG MASSANA

Fe i estètica, avui. La necessitat humana de plenitud.

36. DD.AA.

Bastint ponts entre la fe i la cultura.

37 i 38. JOSEP MARTÍ I CRISTÒFOL

Humanisme cristià. Filosofia i poètica.

Humanisme cristià
s'ha acabat d'imprimir
el dia 15 de març de 2018
als obradors
d'Arts Gràfiques Bobalà, S.L
de Lleida

Institut de Recerca i Estudis Religiosos de Lleida. IREL.

Canonge Brugulat, 22
Tel. 973 28 15 38
25003 Lleida
www.irellleida.com
irellleida@gmail.com

Amb la col·laboració de:

LA PAERIA

Ajuntament de Lleida

ISBN: 978-84-9975-961-6

9 788499 759616